

ZE HINGEN IN DRIE REYSEN

Lotgevallen van een onbekende groep Bokkerijders



Mart Pfeifer en Eddy Erkens

Ze hingen in drie reysen

Lotgevallen van een onbekende groep bokkerijders

Uitgaven van de Heemkundevereniging "Maasstreek":

- I: Van Drijfzand en haaietanden.
- II: St. Hubertus en zijn verering in Elsloo en omgeving.
- III: Herdruk van het "Gedenkboek van het 100-jarig bestaan van de kerk van Elsloo".
- IV: Ze hingen in drie Reysen.

Van het periodiek Heemkundesnippers is deel 1 verschenen in oktober 1986. Deel 2 verschijnt eind april 1987.

Voor informatie:

HVM

p/a Heirstraat 40

6181 HM Elsloo

tel. 04402-74627

CIP-gegevens Koninklijke Bibliotheek, Den Haag

Pfeifer, Mart

Ze hingen in drie reysen: lotgevallen van een onbekende groep Bokkerijders / door Mart Pfeifer en Eddy Erkens;

[tek, Jos Meijers]. - Elsloo: Heemkundevereniging "Maasstreek". - Tek.

Met lit. opg., reg.

ISBN 90-70692-06-6

SISO limb 938.1 UDC [949.2*6180:3-058.55]"17"

Trefw.: Bokkerijders; Elsloo (L.); geschiedenis; 18e eeuw.

Eerste druk, 1987

Omslag en tekeningen: Jos Meijers

© 1987 COPYRIGHT Heemkundevereniging "Maasstreek", Elsloo

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het bestuur van de Heemkundevereniging "Maasstreek".

Ze hingen in drie reysen

Lotgevallen van een onbekende groep bokkerijders

door
Mart Pfeifer
en
Eddy Erkens

Heemkundevereniging "Maasstreek"
Elsloo
1987

INHOUD

VOORWOORD	7
INLEIDING	9
HOOFDSTUK 1 – DE TIJD	
1.1 De politieke situatie	11
1.2 De economische situatie	13
1.3 De situatie te Elsloo	13
1.4 Munten en prijzen in de 18 ^e eeuw	18
HOOFDSTUK 2 – RECHT EN GERECHT	
2.1 De rechtspleging eind 18 ^e eeuw	22
2.2 De folteringen	24
2.3 Het doodvonnis	25
2.4 Het gerecht van Elsloo	26
HOOFDSTUK 3 – DE LEIDER EN HET VERRAAD	
3.1 Dirk Hersseler, alias Driek de Vilder	29
3.2 Het verraad	30
3.3 Een verschrikkelijke straf	32
3.4 De verradenen	36
HOOFDSTUK 4 – HET GERECHT VAN ELSLOO GRIJPT IN	
4.1 De bode	41
4.2 De eerste arrestaties te Elsloo	42
4.3 Verdere arrestaties	46
4.4 Een opsomming van delikten	47
HOOFDSTUK 5 – DE TWEEDE GROEP VEROORDEELDEN	
5.1 De huzaar	51
5.2 De bekentenis van Marten Mulckens	52
5.3 Een vreemdeling?	55
5.4 De man uit Rekem	56
5.5 Op de vlucht gedood	57
5.6 De man uit Wylre	57
5.7 Wederom de strop	67
HOOFDSTUK 6 – EEN FIGUUR APART	
6.1 Dodengang	69
6.2 De veerman van Meers	69
6.3 Belediging van het gerecht	73
6.4 Het einde van Herman Vrancken	74
HOOFDSTUK 7 – VERDERE VEROORDEELDEN	
7.1 Vluchten of sterven	75
7.2 Een gespreksthema	76
7.3 Op de loop voor het gerecht	76
HOOFDSTUK 8 – DELIKTEN	
8.1 De overvallen	78
8.2 De pastoorsmoord	79
8.3 Verre wegen	81
8.4 Een overval met veel geweld	83

HOOFDSTUK 9 – DE NASLEEP	
9.1 Een ontevreden gerecht	85
9.2 Verpaupering	87
9.3 Vernederingen	88
9.4 Dorpsroddel	88
HOOFDSTUK 10 – DE “ELSLOOSE” BOKKERIJERS OPEEN RIJ	91
HOOFDSTUK 11 – OVERZICHT PROCESSTUKKEN BOKKERIJERS	109
BRONVERMELDING	114
REGISTER VAN PERSOONSNAMEN	116
LIJST VAN INTEKENAARS	123

VOORWOORD

Indien men de kerkregisters van de Augustinusparochie van Elsloo bestudeert, dan valt de aandachtige lezer iets merkwaardigs op. In een van de registers zijn in het eerste gedeelte de overlijdens vermeld (zeer onvolledig) vanaf 1658.

Chronologisch gezien is het laatst ingeschreven sterfgeval gedateerd op 22 december 1845, hoewel..... dit is niet het laatste blad van de vermeldingen. Het laatste blad bevat een reeks van namen van overledenen op drie verschillende data. Ook het feit dat alle overledenen mannen zijn is opvallend, evenals de jaartallen 1773-1774.

Het bovenstaande was aanleiding om de archieven van Elsloo te bestuderen om de oorzaak te achterhalen.

We ontdekten procesdossiers betreffende bokkerijders, aan wie in de literatuur ten onrechte weinig of geen aandacht is geschonken. De hoeveelheid en aard van de informatie vormden mede aanleiding tot het schrijven van dit boek. Het resultaat vormt een wezenlijke bijdrage in de beeldvorming van het verschijnsel bokkerijder.

Het voor het onderzoek gebruikte archiefmateriaal staat achter in dit boek vermeld. Anderszijds is veel archiefmateriaal verloren gegaan, terwijl een mogelijk zeer waardevolle bron, het gerechtsarchief van het Dinghuis te Maastricht, voor ons niet toegankelijk is geweest.

Over geen onderwerp in de Limburgse geschiedenis is in de loop der tijd zoveel geschreven en gepraat als de bokkerijders. Veel legenden zijn over de nachtelijke avonturen in omloop, de een nog sterker overdreven dan de andere. Ons terdege hiervan bewust zijnde, hebben wij getracht in dit boek enkel de realiteit weer te geven. De in dit boek opgenomen informatie heeft niet de pretentie volledig te zijn, doch is enkel een weergave van een door documenten onderbouwd onderzoek, waarbij getracht is het geheel begrijpelijk weer te geven.

Een bijkomend aspect van deze aanpak is dat wij alle betrokkenen met naam en toenaam noemen. Niet iedereen zal blij zijn dezelfde naam te dragen als die van een veroordeelde bokkerijder. Omdat wij echter van mening zijn dat niemand verantwoordelijk gesteld kan worden voor hetgeen voorouders meer dan tweehonderd jaar geleden hebben gedaan, vinden wij het korrekt de namen voluit weer te geven.

Tenslotte een woord van dank en waardering aan alle personen die ons behulpzaam zijn geweest bij het tot stand brengen van dit boek. Twee personen willen we niet onvermeld laten. De heer W.A. van Ochten, medewerker van het Rijksarchief Limburg te Maastricht, voor zijn onvermoeide inzet en bereidwilligheid. Daarnaast Jos Meijers die de illustraties voor dit boek heeft verzorgd.

INLEIDING

Overvallen, inbraken, mishandelingen, arrestaties, folteringen, veroordelingen en openbare executies vormen de hoofdkenmerken van een periode uit de streekgeschiedenis, waaraan velen vol afschuw of schrik terugdenken.

De streek werd geteisterd door "eene groote en berugte bende nagtdieven en knevelaers, gauwdieven en goddelozen", in de volksmond bokkerijders genoemd.

Sommige mensen verzwijgen nog steeds angstvallig hun afstamming van een van de 'beruchte' bokkerijders. Er zijn nog steeds mensen die zich schamen dezelfde familienaam te dragen als een lid van de vermaarde bende. De taboes rond deze groep mensen uit de 18^e eeuw mogen de laatste jaren dan iets verlicht zijn, geheel weggenomen zijn ze nog steeds niet. Vol onbegrip en afkeer spreekt men nog steeds over de mensonterende duivelsympathisanten en over hun rechters.

Onderwerp van dit boek zijn de processen tegen bokkerijders, zoals die in 1773 en 1774 voor de Elsloose schepensbank hebben gediend. Om deze processen in de tijd te kunnen plaatsen, zijn de eerste twee hoofdstukken gewijd aan de politieke en economische situatie en aan de rechtspraak.

Elsloo ligt in een gebied, dat tussen 1648 en 1800 herhaaldelijk oorlogsterrein was, hetgeen niet alleen zijn invloed had op de wisselende grenslijnen en overheersers, maar ook op de economische situatie. Het volk had regelmatig te lijden van plunderende soldaten in een periode dat er ook sprake was van misoogsten.

Om de latere procesgang goed te kunnen volgen, wordt in hoofdstuk 2 enigszins gedetailleerd ingegaan op de 18e eeuwse rechtspraak in het algemeen en de Elsloose Schepensbank in het bijzonder.

De hoofdstukken 3 tot en met 7 behandelen de arrestatiegolven in Elsloo. De bekentenissen van Dirk Hersseler, aan wie hoofdstuk 3 is gewijd, leidden tot de eerste arrestaties in Elsloo. In een aparte paragraaf zijn de namen van alle door Hersseler genoemde medeplichtigen opgenomen.

De eerste arrestatiegolf met veroordeling komt in hoofdstuk 4 aan de orde. Hoofdstuk 5 behandelt de tweede arrestatiegolf en gaat daarbij uitgebreid in op enkele mensen. Een van hen, de veerman uit Meers, krijgt aparte aandacht in hoofdstuk 6.

De derde arrestatiegolf wordt minder uitgebreid beschreven in hoofdstuk 7. Van de processtukken over deze groep mensen is niet veel bewaard gebleven.

Bij de beschrijving van de processen in de vorige hoofdstukken zijn de misdaden meestal heel summier aangegeven. In hoofdstuk 8 worden enkele overvallen gedetailleerder behandeld, waarbij ook geprobeerd wordt de handelwijze van de bokkerijders te schetsen.

Met de dood van de bokkerijders was er wel een einde gekomen aan de processen, maar voor het gerecht en de nabestaanden was het leed nog niet geleden. Hoofdstuk 9 gaat met name in op de positie van de nabestaanden (zowel economisch als maatschappelijk).

Hoofdstuk 10 geeft een genealogisch overzicht van de veroordeelde Elsloose bokkerijders.

Een overzicht van de processtukken van de beschreven bokkerijders staat in hoofdstuk 11 en is bedoeld als handleiding voor verdere onderzoekers.

HOOFDSTUK 1

DE TIJD

1.1 DE POLITIEKE SITUATIE

Het vredesverdrag uit 1648 van Munster, einde van de dertig- en tachtigjarige oorlog, had onze streek in een aardrijkskundige warboel gebracht. Met dit verdrag kwam de Republiek der Verenigde Nederlanden in een periode van betrekkelijke rust. Voor ons gebied gold dit niet. De streek welke wij nu Limburg noemen (zowel Belgisch, Duits als Nederlands) was en bleef het slagveld van Europa. De Republiek had hiermee een barrière-gebied, een soort "brandvrij scherm" opgericht. Niet voor niets werd dit Maasgebied de Staatse verdedigingslinie waarbij vooral de vestingsteden Maastricht en Venlo een sleutelpositie moesten vervullen. Maastricht, van belang voor de geschiedenis van Elsloo, heeft haar taak goed vervuld. De geschiedenis van het Maasdal is in deze periode veelal krijgsgeschiedenis. De Europese oorlogen lieten het Maasland niet met rust, waarbij de legeraanvoerders van de strijdende partijen zich weinig aantrokken van de kleine soevereine staatjes.

Zo'n twintig jaren na het einde van de tachtigjarige oorlog beleefde onze streek een hernieuwde kennismaking met het oorlogsgeweld. Deze keer was het de expansiepolitiek van Lodewijk XIV van Frankrijk die onze streken wederom in een strijdtoneel veranderde. De brand- en oorlogsschattingen van de Zonnekoning waren bijzonder zwaar.

De Vrede van Aken in 1668 maakte geen einde aan de Franse bedreiging. Het bleef rumoerig in onze streken.

Nauwelijks was het vredesverdrag met Frankrijk te Rijssel (1696) getekend of de Spaanse successie-oorlog (1702-1713) brak uit. Wederom werd de vesting Maastricht een trefpunt van veldmaarschalken. Inkwartierungen van troepen waren dus het logische gevolg voor onze streek. Maastricht zelf bleef gedurende deze oorlog vrijwel onaangetast. Op het platteland echter heerste er opnieuw grote onveiligheid.

De Vrede van Utrecht (1713) en het Barrière-tractaat (1715) veranderden wederom de grenzen in de Maasstreek. Het scheelde niet veel of het hedendaags Midden-Limburg dat bij het Gelders Overkwartier behoorde, was Pruisisch geworden.

Onze streek werd een wirwar van grenslijnen tussen Oostenrijk, de Nederlanden, Pruisen en de Heerlijkheden.

Toen keizer Karel VI van Oostenrijk overleed had hij allerlei afspraken gemaakt waarmee hij de opvolging door zijn dochter Maria Theresia zeker gesteld dacht. De jonge keizerin werd echter terstond van alle zijden aangevallen. De hierdoor ontstane oorlog (1740-1748) wordt ook wel de Oostenrijkse successie-oorlog genoemd. Beieren en Pruisen hervatten de strijd tegen Oostenrijk. Frankrijk zag hierin zijn kans om de oude droom van de Franse koningen eindelijk te verwezenlijken, het bij het Franse Rijk voegen van de Oostenrijkse Nederlanden. Het gevolg is duidelijk: opnieuw werden de Limburgse landen het slachtoffer. En alweer was het een oorlog die op dat moment bitter weinig te maken had met de belangen van de streek zelf.

Onze streek werd weer overstroomd met soldatenvolk. Alleen al het Franse Koningsregiment telde zo'n 150.000 man. Engelse, Schotse, Ierse en Oostenrijkse troepen versterkten de Staatse legers. Maastricht werd weer frontstad. De stad moest in 1748 een beleg van zes weken meemaken. Niet lang na de capitulatie van de stad werd de vrede getekend. Het is duidelijk dat niet alleen Maastricht, maar ook de directe omgeving geteisterd werd tijdens zo'n beleg. De buiten de stad liggende vijand verwoestte niet alleen velden en akkers, ook het laatste eten dat de mensen restte werd hen ontnomen.

Oorlogen betekenden steevast inkwartierungen, plunderingen, opgeëiste oogsten, epidemieën en honger. Vertrok de ene partij uit het dorp, dan kwam de tegenpartij veelal nog even een soort strafexpeditie uitvoeren. Kind van de rekening was altijd het gewone volk dat deze akties over zich heen moest laten komen.



Het Dinghuis te Maastricht, waar de folteringën plaatsvonden.

1.2 DE ECONOMISCHE SITUATIE

Aan de hand van het voorgaande kan men zich voorstellen dat de bevolking in armoedige en primitieve omstandigheden leefde: niet alleen politiek, doch ook economisch gezien was men afhankelijk van de heer. De economische positie van de bevolking was eeuwenlang zeer zwak. De meesten leefden van de opbrengst van een klein stukje grond of verdienden nog iets bij als ambachtsman, handelaar of dagloner. Welgestelden waren er maar weinig. De heer was de grootgrondbezitter van het dorp. Hij vormde het agrarische middelpunt van de gemeenschap. Men leefde in een feodaal systeem waarin het eigen initiatief slechts weinig tot ontwikkeling kon komen, en dit zou zo blijven tot de Franse overheersing op het eind van de 18^e eeuw.

Voor de gewone man was landbouw de hoofdbron van bestaan, waarvan het inkomen werd gedrukt door lasten als cijnsen, tienden, pachtrechten, hand- en spandiensten. Naast deze financiële lasten waren de akkerlieden ook sterk afhankelijk van het omringend milieu, zoals de waterstand, de begroeiing en de bodemgesteldheid. Er was een nijpend tekort aan goede meststoffen; vandaar dat het drieslagstelsel (ieder derde jaar braak liggend land of groenbemesting) nauwlettend in de gaten werd gehouden.

Het eten was sober en eenvoudig. Het ontbijt bestond veelal uit rogge- of boekweitpap, karnemelk of groentesoep. 's Middags at men fijngestampte kool, wortelen, pastinaken, bonen of erwten. Aardappelen waren nog steeds een luxe die slechts ter gelegenheid van een kermis of bruiloft werden gegeten. Eerst na 1780 kwam de aardappel geleidelijk als dagelijkse voeding in zwang.

Het avondeten bestond meestal uit opgewarmde resten van het middagmaal. Waren er geen resten dan at men gewoonlijk een boterham. Voor velen betekende dit dat men reuzel of gezouten (dure) boter op een grofkorrelig, moeilijk verteerbaar roggebrood smeerde.

De voornaamste volksdrank was bier. Het werd bij alle maaltijden en op alle uren van de dag gedronken. Koffie en thee gingen het bier pas omstreeks 1800 verdringen. Vóór die tijd waren dit luxe artikelen. Men dronk dus meestal bier. Melk was goed voor de kinderen en wijn was voor de gewone man te duur. Voor een dagloon kon men bijvoorbeeld 12 tot 20 liter bier betrekken van de plaatselijke brouwerij, terwijl voor eenzelfde bedrag slechts één à twee liter wijn kon worden gekocht.

We moeten wel bedenken dat het gewoonlijk gedronken hoppebier, dat langer houdbaar was dan het gruitebier en ook beter smaakte, veel minder alcohol bevatte dan het tegenwoordige bier. Verder werd jenever gedronken, zelfs als ochtenddrank. Maar ondanks het lagere alcoholgehalte moest het overvloedige gebruik van het bier wel leiden tot dronkenschap en tot een daling van het zedelijk peil. Herhaaldelijk ziet men de geestelijkheid hier dan ook over klagen.

Natuurlijk wisten ook de heren van dit overvloedige gebruik van alcohol af. Hen deerde dit echter minder. Hoe meer bier des te meer accijnsgeld hun zakken vulde.

1.3 DE SITUATIE TE ELSLOO

De armoedige omstandigheden werden in de 18^e eeuw nog eens verzaamd door vele misoogsten in de periode van 1739 tot 1781. Hierin telt men dertien jaren van grote schaarste. Ook de veestapel werd behoorlijk getroffen door onder andere de veepest. Deze hield verschrikkelijk huis in de jaren 1714 tot 1741, van 1746 tot 1768 en van 1771 tot 1781. De mestproduktie daalde en de vleesprijs steeg. Hoe de gewone man tegen deze catastrofes aankeek wordt ons duidelijk als we de navolgende passage uit het gebeurtenissenboekje van schoolmeester Franssen van Urmond lezen:

1769. In septembris heeft zich een commeetsterre vertoont. Ons geheel huysgesin hebben se gesien den sesden 's morgens tusschen 3 en 4 uren; met eenen langen sterte, waarop corts

een sterfte onder het horenve gevolgt is, en alsoo op verscheyde plaatsen treneert heeft tot in het volgende 's jaer als wanneer hier te Urmond verscheyde stallen geheel leeg zijn gestorven.

horenve = hoornvee
traneert = duurt

Overigens gaat het hier over de komeet van Messier.

Op werkdagen droeg de man meestal lange linnen kielen en rokken, die vaak nog ongeverfd bleven. Daaronder droeg men veelal korte broeken. De vrouwen droegen schouderdoeken die op de rug waren vastgespeld. Verder droegen ze lijfjes en rokken van katoenen doek. Dit zogenaamde boerendoek werd in het dorp zelf gemaakt. Hiertoe verbouwde men vlas en hennep. De boer zaaide, de vrouw spon, de wever weefde.

Het normale schoeisel waren klompen terwijl men 's zomers meestal barvoets ging. Schoenen droeg men alleen 's zondags als men naar de kerk ging omdat ze ontzettend duur waren. Voor een illustratie van kosten van goederen en diensten uit die tijd verwijzen we naar hoofdstuk 1.4.

Er heerste grote armoede onder de bevolking. Tevens groeide het verzet tegen het feodale systeem met de dag. Ter verduidelijking van het maatschappelijke leven in Elsloo geven we in het navolgende een globaal beeld van de plaatselijke situatie.

Op 16 april 1711 schreef de heer, de graaf van Arberg en Valengin een ordonnantie uit welke het buitensporig drank- en eetgebruik aan banden moest leggen. Ook bij begrafenissen werden families op kosten gejaagd. Toen de graaf hiervan op de hoogte was gesteld, verordonneerde hij dat in het vervolg enkel nog de naaste erfgenamen van de overledene aan de maaltijden mochten deelnemen. Om deze duidelijk te kunnen onderscheiden van de overige aanwezigen mochten enkel de familieleden rouwkleren dragen. Eventuele burenhulp diende uit naastenliefde te geschieden. Bij overtreding zouden de nabestaanden beboet worden met tien goudgulden welke ten goede zouden komen aan de armen van de heerlijkheid. Zij, die ondanks deze waarschuwing toch deelnamen aan de maaltijden, werden eveneens beboet. Zij vulden de armenkas aan met één goudgulden per persoon. De bevolking van Elsloo werd op zondag 19 april van deze ordonnantie op de hoogte gesteld. Zoals gewoonlijk riep de bode deze af in de kerk.

Enige jaren later was de ellende onder de bevolking blijkbaar zo groot dat enkelen zich gedwongen zagen 's nachts op rooftocht te gaan naar voedsel. Dit blijkt uit een verklaring uit 1720 waarin de graaf van Elsloo een uitgangsverbod liet afkondigen van 's avonds elf uur tot zonsopgang op boete van tien goudgulden. Als reden hiervoor gaf hij aan, dat hij hiermee de nachtelijke dieverijen binnen de heerlijkheid Elsloo wilde tegengaan. De gerechtsboden werden gelast, met eventueel aan te stellen assistenten, regelmatig controleren uit te voeren en eventuele overtreders direkt gevangen te nemen.

Niet lang daarna zag ook de graaf in dat de situatie voor de bevolking onhoudbaar was. De ingezetenen van Elsloo, speciaal die van Meers, waren in zulk een armoedige toestand vervallen dat zij hun pachten niet meer konden betalen. Zich bewust zijnde van het feit dat totale vordering van de achterstanden van de pachtgelden zijn onderdanen geheel zou ruïneren, verordonneerde hij op 10 augustus van het jaar 1722 dat iedereen die de achterstallige pachtgelden uit de jaren 1717 tot en met 1720 voor september betaalde, een zesde deel van de schuld werd kwijtgescholden. Zij, die niet bij machte waren het gehele bedrag ineens te betalen, kregen bij aflossing van minstens de helft van de schuld een negende deel gekort. Bij diegenen echter, die bij het verstrijken van de termijn nog in het geheel niets betaald hadden, zag de heer zich "tot zijn groot leetwesen" gedwongen om over te gaan tot executie van hun goederen.

De ellende hield evenwel aan. Een goed jaar na de regeling ter betaling van de achterstallige pachtgelden komen we in het schepenbankarchief het navolgende voorval tegen. Anna, de huisvrouw van Jan Janssen, werd op 30 juni 1723 als aangeklaagde voor de schepenbank gevoerd. Zij was zo'n drie weken na het in de kerk afroepen van een ordonnantie tegen het stelen van andermans vruchten door de gerechtsbode Roch hierop betrapt; en nog wel op de dag van Petrus en Paulus (29 juni). De bode had gezien dat zij gerstaren uit het veld aan het stelen was. Volgens de ordonnantie was de straf op dit vergrijp dat men aan de kaak gesteld werd en vervolgens voor drie jaren uit de heerlijkheid werd verbannen. Gezien de

strafmaat moet de nood dus wel groot geweest zijn voor Anna. De vrouw werd veroordeeld om de volgende dag drie uren aan de kaak gesteld te worden met de gestolen gerstaren om haar hals hangend. Verder moest zij de gerechtskosten betalen. Blijkbaar hield het gerecht rekening met de armoedige positie van de dorpelinge, want ze werd niet verbannen. In hoeverre men van een genadige straf kan spreken door de vrouw drie uren lang aan een paal te binden, tot spot van het gehele dorp, valt moeilijk te beoordelen. We kunnen slechts gissen hoe het dorp op deze daad reageerde. De naam Kaakstraat te Elsloo herinnert ons nog heden ten dage aan de standplaats van deze kaak.

De ellende zou voor de bewoners van Elsloo zelfs nog toenemen. Tussen 1709 en 1727 werden verschillende doorbraken van de Maas gesignaleerd. De bewoners, met name die van Meers, konden wederom pachtgelden, cijnsen en andere lasten niet betalen.

Op 5 mei 1727 legden zes ouderen van Meers een verklaring af met betrekking tot de vernielingen die in het gehucht waren aangericht door de Maas. Hierbij noemden ze eenentwintig huizen en hun respectievelijke bewoners. Volgens hun verklaringen was Kleine Meers nagenoeg geheel weggespoeld door de Maas. De problemen met deze rivier bereidden ook de graaf grote zorgen. In datzelfde jaar moest men eveneens vrezen voor het kasteel zodat een dijk moest worden aangelegd om het gevaar van het zuiden en westen te bezweren.

Ten gevolge van de aanhoudende armoede groeide ook de ontevredenheid onder de bevolking. De graaf constateerde dit zelf tijdens een bezoek aan de heerlijkheid op het einde van 1730. Op 2 januari van het daaropvolgende jaar nam hij wederom maatregelen. Hij liet een ordonnantie afkondigen wegens het niet voldoen van de achterstallige pachten. En het gerecht van Elsloo kreeg een waarschuwing om doortastender op te treden. De graaf was er namelijk achtergekomen dat het gerecht de ingezetenen nogal genadig behandelde, zeker wanneer het betalingen van gerechtskosten betrof. Dit was nog niet de grootste zorg van de graaf. De ordonnantie van een dag later gaf aan wat de reden was van zijn grote bezorgdheid. Hij was bang dat de bevolking eigen rechter ging spelen, hetgeen in een beschaafde wereld niet geoorloofd was:

Maximiliaen Nicolaes grave van Arberg, Souveraynen vrijheer van Elsloo, etc.etc.

Bij onse laeste aenwesentheyte in onse vrijheerlijckheyt en baronie van Elsloo verstaen hebbende, dat eenighe onser ingeseten soo stouwt wesen, van sich bijeen te rotten ende onder haer sich malcanderen opmaecken ende ophitsen, om constitutiens, resolutiensen ofte andere comploten te maecken alle tenderende om onse gemeente wederom in onrust te stellen, ende soo ons als het gerichte verdacht te maecken, sonder alvorens aen ons haere klachten, soo sij eenighe gedencken te hebben, voor te brengen, alle hetwelck in alle wel gepollisseerde plaatsen ongeoorlooft ende strafbaer is, soo is dat wij begerende daerin te voorsien, ordoneren aen onsen drossard hierop wakende oogh te houden ende telckens over dusdanighe bij rottingen te invigileren ende deghene die sich sulckx sullen verstouwten te doen, sonder voor eerst aen ons ofte onse gecommiteerden ende drossard geclaecht te hebben, aen te sien ende te straffen als perturbateurs van de gemeene rust, ordonerende dienvolgens aen onsen drossard deze onse ordonantie ten spoedighste te doen aen registreren als naer oude gewoonte ende vervolgens deselvighe tot eenidersnaerichten te doen affigeren.

Actum Elsloo desen derden des jaers duysent sevenhondert een en dertigh

Den grave van Arberg, Elsloo

constitutiens = (hier) afspraken

gepollisseerd = beschaafd

rottingen = rellen

invigileren = opwekken

perturbateurs = verstoorders

gemeene rust = maatschappelijke orde

affigeren = afkondigen

De goede bedoeling van de graaf verminderde niet de grote armoede onder de bevolking. Het bleef klachten regenen in de heerlijkheid Elsloo. De inwoners klaagden dat hun vruchten uit het veld gestolen werden. Zelfs de onrijpe vruchten werden gestolen. Weer meende de graaf te moeten ingrijpen. De inwoners kregen een laatste waarschuwing waarbij tevens de straffen op de dieverijen verzaard werden. Deze officiële waarschuwing werd gegeven op 6 augustus 1740. Het bevatte onder andere de volgende passage:

En beducht zijnde dat dusdanige dieverijen en roverijen bij dese schraale conjuncture van tijde en dierte der graanen noch stercker mogten komen te grasseren soo is 't dat om hierinne soo veel als mogelijk is te voorsien, en die dieverijen voor te komen, dat de heeren drossard en schepenen deser vrijbaronie Elsloo bij dese een jegelijk waarschouwen, interdiceeren en op het scherpste en crachtigste verbieden van op andermans erve 't zij bij dage off nachte eenige de minste vruchten op den velde staende 't zij affgesicht wassende off groene te toucheren en wegh te neemen, gelijk oock het hoeygewas in de weyden en bemden op poene van corporeele apprehensie en detentie, ten eynde om tegens dusdanige veldieven criminelijck te worden geprocedeert, en deselve aen den lijve jae selffs, de sake des vereyssende, aen het leven gestrafft word derhalven gerecommandeert aen alle eygenaers en pachters der goederen en landerijen, dat sij door haar vertrouwde domestycken off andere persoonen bij dage en sonderling bij nachte op de velden en bemden laten oppassen en vigileren, met beloffte van goede belooninge off recompens van gemeentenswegen aen deselve te sullen gegeven worden naer proportie dat sij een off meer veldieven sullen hebben ondeckt en aengebracht. Dusdanig dat deselve in handen van justitie sullen geraken en van het feyt overtuygt, sullende des aenbrengers naam voor soo veel mogelijk en des begeerende worden gesecreteert.

interdiceeren = verbieden

poene = straf
corporeele apprehensie =
gevangenneming

vigileren = bewaken

gesecreteert = geheim gehouden

Hij dreigde dus met gevangenisstraf, lijfstraf of zelfs doodstraf voor dieven van gewassen en beloofde tegelijk een royale beloning voor tipgevers.

Het gerecht moet toch wel ten einde raad geweest zijn om met zulk een brief de bevolking over te halen tot onderling verraad. Reeds een dikke maand later werd een gerechtelijk proces gevoerd op grond van deze ordonnantie. Mede vanwege het bijzonder verloop van dit proces zullen we dit nader bekijken.

Op 16 september werden vier vrouwen voorgeleid. Het waren Cornelia en Anna Siben, beide dochters van de weduwe Thomas Siben, Maria Clements de dochter van de weduwe Clement Clements en Anna Wijnen. Voor het gerecht werden verklaringen afgegeven, waaruit bleek dat de dames reeds sedert vele jaren "begaemt" waren voor het feit, dat zij van tijd tot tijd allerhande soorten vruchten van de velden stalen. Zo ook op 14 september 1740, toen zij rond een uur of zes in de morgen naar het veld gegaan waren om daar vruchten te halen. Samen waren ze gegaan tot nabij het Putje onder den Heuvel achter Catsop. Nelke Siben en Anna Wijnen gingen beekopwaarts, terwijl Anna Siben en Maria Clements naar de zijde van den Heuvel op het land van Andries van Beek gingen, waar het haver reeds in schoven stond. Even later keerden de beide dames terug met enkele schoven haver (later als bewijsmateriaal in de gerechtszaal aanwezig). Deze schoven overhandigden de beide dames aan Nelke Siben en Anna Wijnen, zodat zij de schoven naar huis konden brengen. Anna Siben en Maria Clements gingen wederom het veld in en namen bonen mee. De vier vrouwen werden op heterdaad betrapt en te Elsloo gevangen gezet. Maria Clements en Cornelia Siben wisten echter te ontsnappen. Voor Cornelia duurde de vlucht echter niet lang. Zij verstopte zich in haar huis, waarna ze bij de daarop-

volgende huiszoeking prompt weer in het gevang belandde. De huiszoeking bij de weduwe Clements leverde echter niet de gevangenneming van haar dochter op. Wel vond men bij de huiszoekingen allerhande soorten vruchten onder het hooi en achter de bedsteden. Daarbij vond men ook nog vele vruchten die reeds waren gedorst. De gehele buit werd op twee karren naar de Schans aan de Maas gebracht. Aangezien de beklagden en hun moeders allen (zoals zij ook zelf verklaarden) geen landerijen bezaten noch landen in pacht hadden, was de herkomst van de goederen vrij duidelijk. Het enige dat zij bezaten waren de kleine huisjes waarin ze zelf woonden. Zij verklaarden door de nood tot deze daden te zijn gedreven, omdat ze met hun eigen beroep, spinnen en naaien, niet genoeg konden verdienen om in leven te blijven. De beide weduwen werden vermanend toegeproken. Zij hadden hun dochters immers nog geholpen in plaats van hen van deze misdaden te weerhouden. De aanklager verzocht dan ook, gezien de ordonnantie, de vrouwen te straffen ten voorbeeld van alle andere inwoners. We weten dat de wet lijfstraf voorschreef, zelfs indien nodig, de doodstraf. De dames werden toch na belofde beterschap uit de gevangenis ontslagen. Het gerecht achtte de tijd dat zij gezeten hadden (vanaf hun arrestatie) voldoende zwaar als straf voor hun misdaad. Eerder constateerden we dat vlees duur was, want de veepest had danig huisgehouden. Elsloo is aan de Maas gelegen zodat ook vis als consumptiemiddel dienst deed. In 1759 vinden we de vermelding dat er een ziekte geweest was onder de vissen. Men schrijft dat ze met hele manden uit de Maas geschept konden worden. Hoe groot de nood wel was getuigt het feit, dat tevens vermeld wordt dat de vissen er onnatuurlijk uitzagen, maar ondanks deze bevinding toch gegeten werden en "sich niet kwalijk bevonden" hadden. Het hoeft verder geen betoog dat, gebaseerd op de opgesomde feiten in dit hoofdstuk, we menen te mogen veronderstellen dat de mensen het in deze periode zeer moeilijk hadden zich in hun dagelijkse levensbehoeften te voorzien.



1769. In septembris heeft zich een commeetsterre vertoont (p. 13).

1.4 MUNTEN EN PRIJZEN IN DE 18^e EEUW

Ter afsluiting van dit hoofdstuk over de economische situatie volgen hier een tweetal overzichten, die wij ontleend hebben aan het Cijferboek 1705-1795 van de beroemde Bartjens. Het eerste deel geeft enige valuta weer, zoals deze toentertijd werden toegepast. Het tweede overzicht is een opsomming van prijzen voor allerlei goederen en diensten.

Gangbare munten in de 18^e eeuw

Pistool:	Een oude Franse gouden munt (Louis d'or) van 10 franc, of een oude Spaanse kroon ter waarde van 12 gulden.
Dukaat:	Oud-Hollandse gouden handelsmunt ter waarde van ongeveer 5 gulden en 5 stuivers.
Dukaton:	Een zilveren geldstuk van de oude Hollandse muntslag ter waarde van drie gulden en 15 stuivers.
Reaal:	Oude Spaanse munt met een waarde van ongeveer 2 gulden en 65 cent.
Kroon:	Een munt die in verschillende landen gevoerd werd, zowel in goud als in zilver, zoals de Franse kroon van 5 franc 80 en de Hollandse kroon van 2 gulden (florin).
Patakon:	Dit was een hoekige zilveren munt gemaakt van het zilver dat afkomstig was uit Patagonie (48 stuivers). Synoniemen: Kruisrijksdaalder of Albertdaalder.
Gulden:	Goudgulden of zilvergulden. Synoniemen: Achtentwintig, florin. De Duitse florin had een waarde van f 1,25, Brabantse florin een van f 1,00 en de Luikse gulden was f 1,86 waard.
Schelling:	Oude zilveren Nederlandse munt van 30 cent, 6 stuivers of 96 penningen. Synoniemen: klinkert, blanke, soms ook stoter.
Stoter:	Sterk variërende munt. Kan in waarde variëren tussen de hierboven genoemde schelling en 40 penningen (een achtste gulden).
Braspenning:	Een eenzestiende gulden (halve stoter).
Stuiver:	Zilveren munt van een twintigste Hollandse gulden. Hij was 8 duiten of 16 penningen waard.
Groot(je):	Een halve stuiver.
Oort:	Was het tachtigste deel van een gulden (een vierde stuiver of twee duiten). Dus niet te verwarren met het latere oort dat een halve cent waard was.
Duit:	Een honderdzesigste deel van een gulden.
Penning:	Een halve duit, eenzestiende stuiver.

Prijzen voorkomende in de achttiende eeuw

De navolgende prijzen zijn alle genomen uit rekeningen en dergelijke.

Opmerking: het voert te ver om bij de gebruikte maten overal de juiste vergelijkingsmaat aan te geven. De maten waren vroeger niet alleen plaatselijk verschillend, doch verschilden vaak ook nog afhankelijk van het voorwerp of produkt. Zo is een vat als korenmaat een andere inhoudsmaat dan een vat als wijnmaat.

Voedingsmiddelen

1 vat haver	26 stuivers
1 vat rogge	34-37 stuivers
1 vat tarwe	26 stuivers
1 vat boekweit	21 stuivers
1 vat gerst	30 stuivers
1 vat meel	72 stuivers
1 pond hop	18 stuivers
1 roggebrood	3 stuivers
10 pond kaas	12 stuivers
12 appels	8 stuivers en 12 penningen
1 pond specerij	3 gulden, 2 stuivers en 8 penningen
1 pond spek	3 stuivers en 8 penningen
1 last (27 vat) bonen	19 gulden en 12 stuivers

Drank

1 ton bier	18 stuivers
1 kan brandewijn	12 stuivers
1 pond koffiebonen	25 stuivers

Huishoudelijke artikelen

1 tinnen soeplepel	15 stuivers
1 snijmes	16 stuivers
1 grote koperen ketel	4 gulden en 10 stuivers
1 kleine koperen ketel	2 gulden en 10 stuivers
1 koperen vergiet	2 gulden en 15 stuivers
1 strijkijzer	1 gulden en 13 stuivers
1 kleine tinnen schotel	1 gulden en 1 stuiver
1 bieraam	2 gulden en 9 stuivers
1 koekepan	1 gulden en 2 stuivers
2 stoelen	3 gulden en 3 stuivers
idem	11 gulden, 19 stuivers en 1 oort
1 ronde tafel	2 gulden en 5 stuivers
1 beddedeken	
2 kussens	
2 gordijnen	tezamen 33 gulden
1 paar schoenen	1 gulden
1 vat olie	34 stuivers
1 vat raapolie	27-71 stuivers
1 bossel vlas	33-42 stuivers
1 el zijdelint	3 stuivers en 8 penningen
1 el vlasdoek (zg. finwerk)	18 oort
1 el linnen	15 stuivers
1 el laken	4 gulden en 18 stuivers

Vee

1 rund	32 gulden
1 kalf	4 gulden, 17 stuivers en 2 penningen
1 varken	15 gulden
1 (oude) zeug	14 gulden en 10 stuivers
1 big	3 gulden en 15 stuivers
1 paard	47 gulden

Arbeidsloon

1 maandloon boerenknecht	3 gulden en 6 stuivers
1 jaarloon	13 Luikse guldens
1 dak dekken	9 gulden
1 week wolspinnen	12 stuivers
smid voor behandelen van een ziek paard	2 gulden
1 ketel lappen	1 gulden en 12 stuivers
dagloon (dagloner)	6-10 stuivers

Algemeen

1 paardehaam	6 gulden
1 leidsel	4 gulden en 17 stuivers
1 tweeschaar ploeg	5 gulden
1 spade	1 gulden en 12 stuivers
1 zeis met snijmes	2 gulden en 5 stuivers
dekgeld voor merrie	1 gulden en 2 stuivers
1 vat hennepzaad	49 stuivers
1 vat raapzaad	30,5 stuiver



.... drie uren aan de kaak gesteld te worden met de gestolen gerstaren om haar hals (p. 15)

HOOFDSTUK 2

RECHT EN GERECHT

2.1 DE RECHTSPLEGING EIND 18^e EEUW

Na de eerste golf van terechtstellingen ($\pm$ 1740) ging men de bokkerijders en het gerecht toch anders beoordelen. Het vertrouwen in de diverse gerechten was danig geschonden. De goederen van terechtgestelden of voortvluchtigen werden in beslag genomen en verkocht. Uit de verkoop werden de gerechtskosten betaald, dus ook de beurzen van de schepenen gespekt. Geld- en bloedgier werd hen verweten. Zelfs de in die tijd levende, en zeker toch wel bevooroordeelde, Sleinada (pseudoniem van pastoor A. Daniels) onderkende en beschreef dit probleem.

In 1744 werd vanuit Den Haag en Brussel fel uitgehaald naar de diverse gerechten. Men vond dat de vonnissen toch wel snel werden uitgesproken en zeer streng uitvielen. Voortaan moesten bij de processen tegen bokkerijders twee neutrale juristen aanwezig zijn, de zogenaamde geassumeerde of toegevoegde schepenen.

In de tweede helft van de 18^e eeuw werkten de afzonderlijke gerechten goed samen bij de vervolging van de benden. In hoeverre dan nog gesproken kan worden over neutrale juristen van een naburige rechtbank lijkt discutabel. Stellig hebben wij het vermoeden dat hier ten gevolge van de hebzucht "gentlemen agreements" zijn gemaakt. Bij een aantal bokkerijders uit Elsloo was niet veel te halen, want enige jaren na de processen verscheenen de toegevoegde schepenen ten tonele voor hun aandeel. Zij hadden hun vergoeding nog steeds niet ontvangen. Bij de beschrijving van de nasleep komen we hierop terug. Nadat de bokkerijder gearresteerd was, kwam hij in de justitiële molen terecht. De hoogste instantie was de drossaard of voogd, de officiële vertegenwoordiger van de heer. Hij was onder meer belast met het handhaven van de openbare orde en moest diens gevolg ook akties ondernemen tegen criminele feiten: zoals het opsporen, vervolgen, veroordelen en terechtstellen van misdadigers. De drossaard kon zich bij de ondervragingen laten vervangen door de schout, bijgestaan door minimaal vier schepenen. Een griffier hield alles nauwgezet bij op papier. Verder behoorden nog enkele gerechtsboden tot de schepenbank. Zij moesten onder andere de arrestaties verrichten waarbij assistentie van de schutterij kon worden gevraagd.

Het gerecht bestond veelal uit leden uit de "betere" families. Het gevaar van klassejustitie lag voor de hand. Zo ziet men dat "rijken" plots niet meer zo fel of in het geheel niet meer vervolgd werden. Ook in Elsloo komen we dergelijke gevallen tegen hoewel ook het tegenovergestelde het geval was.

Het eerste daadwerkelijke contact van een verdachte met het gerecht was de zogenaamde "vriendelijke examinatie". Men werden vooraf opgestelde vragen gesteld, vaak van algemene aard, waarbij men als laatste iets over eventuele delikten vroeg. Dit geschiedde op zo'n manier, dat continuïteit van ondervragen mogelijk was, ook bij ontkenningen. De meeste leden van de bende ontkennden natuurlijk bij dit verhoor. Verdere ondervraging was op dat moment niet mogelijk. Er mochten geen strikvragen en ook geen overbodige vragen worden gesteld (hetgeen toch veelvuldig gebeurde). Wanneer de vriendelijke examinatie niets opleverde, werd de beschuldigde vanwege de serieuze aard van de hem ten laste gelegde feiten op verzoek van de aanklager opgesloten. Men stelde dan een nieuwe vragenlijst op voor verhoor bij confrontatie. Hierbij stelde men de aangeklaagde tegenover zijn verrader(s) waarbij beiden dezelfde vragen gesteld kregen. Bij deze confrontaties werd soms al waardevolle informatie verkregen omdat het tot ruzies tussen de geconfronteerden kwam. Leverden de confrontaties onvoldoende op naar de mening van het gerecht, hetgeen bijna altijd het geval was bij de bokkerijdersprocessen, dan ging de aanklager over tot een verzoek tot verhoor onder tortuur (foltering).

Nu hebben wij de indruk dat met name dit gedeelte van de processen nogal wordt beschouwd als het werk van wellustelingen die voor geen enkele lichaamsverminking terugdeinsden om iemand tot een bekentenis te dwingen, ook al had iemand uit honger een zak meel gestolen. Natuurlijk zullen gerechtelijke dwalingen bestaan hebben, maar de oude rechtspraak stelde op eeuwenoude regels (wijsdommen) en gebruiken die door de schepenen geïnterpreteerd werden. Dit gold ook voor de tortuur. Het is beslist niet waar dat mensen door sadistische schepenen tot de pijnbank veroordeeld werden, en de beul zich onbeperkt op hen kon uitlaten. Er golden zeer strenge regels bij het verhoor onder foltering.

De eerste geschreven regels die ons bekend zijn, zijn afkomstig van Farinacius, een rechtsgeleerde die in Rome leefde in de zestiende eeuw. Deze basisregels zijn terug te vinden in een edikt uit 1752, uitgevaardigd door de Limburgse Staten. Samengevat kwamen deze neer op het volgende.

De gevangene moest ongeveer zestien tot zeventien uren nuchter gehouden worden voor men hem in de tortuurkamer voerde. De tortuur mocht enkel toegepast worden als er op het delikt tenminste een lijfstraf stond. Bij meerdere gevangenen voor eenzelfde delikt diende de zwakste als eerste te worden genomen. Deze zou namelijk het eerst doorslaan zodat vele pijnningen niet nodig waren. Op de plaats van de pijnbank aangekomen gaf men de beklaagde een laatste maal de gelegenheid vrijwillig te bekennen. Terwijl de aanklager hem dit vroeg toonde de beul de afgrijselijke werktuigen aan de verdachte. Men noemde dit de territie. De tortuur geschiedde in een zekere volgorde van zwaarte waarbij een dokter aanwezig diende te zijn ter beoordeling van de lichamelijke conditie van de verdachte.

Iemand die onder foltering geen bekentenis deed moest men daarna vrijlaten. Nieuwe folteringen waren verboden, tenzij op grond van nieuwe beschuldigingen. Vandaar dat men met de vragenlijsten vaak slechts een gedeelte van de ten laste gelegde feiten dekte. Het overige dekte men door een algemene vraag als een van de laatsten te stellen: "Zijn er nog dingen die je ons verzwegen hebt en die je nu tot ontlasting van jouw geweten wilt bekennen?"

Indien de beklaagde alles ontkende, kon men de tortuur herhalen op andere gronden. Voor zover ons bekend is er maar één bokkerijder geweest die alle torturen heeft doorstaan en overleefd: de chirurgijn Kerckhoffs. Voor hem maakte men een uitzondering. In plaats van de man naar oude gebruiken vrij te laten, veroordeelde men hem toch er dood, want hij was door velen als leider genoemd.

Bekentenissen die men onder tortuur gedaan had moesten binnen vierentwintig uur na beëindiging van het verhoor aan de betrokkene voorgelezen worden. Dit gebeurde buiten de folterkamer "buiten pijn en banden" (de recollectie). In hoeverre men van "buiten pijn en banden" kan spreken met verminkte lichaamsdelen is een vraag. Voor het gerecht was de ondertekening door de verdachte na het voorlezen een bekentenis uit vrije wil. Een bekentenis uit vrije wil was wettelijk vereist voor een veroordeling. Voor men de recollectie toepaste vertelde men de betrokkene echter eerst dat de tortuur herhaald zou worden als hij zijn uitspraken zou herroepen. Dit opnieuw toepassen van de tortuur mocht tot drie keer toe gebeuren. De bekentenis moest immers uit "vrije" wil door hemzelf (buiten de kamer) gedaan worden!

Kinderen (onvolwassenen, in vele plaatsen mensen beneden de veertien jaar), zwangere vrouwen, oude mensen en ongeneeslijk zieken (zowel lichamelijk als geestelijk) mocht men niet aan folteringen onderwerpen. Een vrouw die beweerde zwanger te zijn om de foltering te ontlopen werd door verschillende dokters onderzocht op haar bewering. En wee haar gebeente als zij niet in verwachting was.

In de tortuurkamer gekomen werd men voor de lange tafel van het gerecht gebracht waar de schout de verdachte voor het laatst maande de waarheid gestand te doen. Bij het zien van de vreselijke foltertuigen sloegen reeds enkelen door. Het merendeel der gearresteerde bokkerijders liet zich overleveren aan de beul. Was het uit trots of uit angst voor represaille-maatregelen, of namen zij de bokkerijders-eed zo serieus? Van Dirk Hersseler weten we dat hij mensen op nachtelijke tochten dreigde hun keel door te snijden als zij ook

maar een naam zouden durven noemen. Hoeveel vertelde hij zelf op de pijnbank? Velen zullen niet geweten hebben welk lot ze tegemoet gingen en in welke mate zij hun bekentenissen zouden afleggen (of verzinnen) om de onmenselijke pijnningen te doen stoppen.

Zelden hoefde de hele folterprocedure gevolgd te worden. De meesten sloegen door na het aandraaien van de duimschroef. Sommigen hielden vol tot de scheenschroeven of Spaanse laarzen. Een enkeling kwam in aanraking met de zwaardere foltertuigen zoals de tortuurstoel en de wipgalg. Ook bij de afzonderlijke tortuurstappen kende men een gradatie.

Had men eenmaal bekend dan mocht men de beklaagde niet langer pijnigen om hem medeplichtigen te laten noemen. De tortuur was persoonlijk bedoeld, enkel om de misdrijven van de betrokkene zelf bekend te krijgen. Met name tegen dit laatste heeft men veel gezondigd. Schuilt hierin een zekere onmacht van het gerecht? Wist men door het vermeende grote aantal der bendeleden niet meer wie er wel of niet toe behoorde? We komen namelijk bokkerijders in alle categorieën van de bevolking tegen.

Een andere regel waartegen nogal eens werd gezondigd, is de periode tussen de veroordeling en de daadwerkelijke uitvoering van het vonnis. Deze periode moest zo kort mogelijk gehouden worden, waarbij drie dagen als een gemiddelde gold. Het kwam nogal eens voor dat gerechten van andere plaatsen verzochten een gevangene te "reserveren" voor confrontaties.

2.2 DE FOLTERINGEN

De meest eenvoudige en "minst zware" foltering was de duimschroef. Hierbij werden de gewrichten op zeer pijnlijke manier behandeld. Vaak paste men slechts één duimschroef toe. Wanneer de betrokkene niet snel genoeg bekende ging men over tot de scheenschroef of de Spaanse laars.

De beklaagde werd hierbij op een houten kruk gezet en zijn schenen werden tussen de laarsplanken geklemd, waarbij de leren riemen strak aangetrokken werden. Hierna liet men de stakker een tijdje zitten (voormarteling) zodat het vlees van de benen goed kon opzwellen. Men bereikte hierdoor het effect dat de volgende pijniging ten gevolge van de inmiddels gloeiende benen heviger werden. Dan begon de echte foltering. Men sloeg wiggen tussen plank en riem zodat de benen steeds meer bekneld raakten. De beul mocht totaal vier wiggen indrijven. Bij buitengewone tortuur mocht hij er nog eens vier extra inslaan. Er zijn ook varianten op deze foltering, zoals een soort grote duimschroef. Dit is ook de reden dat men ook over scheenschroeven spreekt.

Het zogenaamde tortuurstoeltje, zeker niet te verwarren met de stoel der tortuur, was een volgend middel. De verdachte werd midden in de kamer op een houten krukje gezet waarbij de voeten de grond niet raakten. De armen werden op de rug gebonden. Door aan de samengebonden armen een gewicht te hangen, dat gedurende de tortuur verzaard werd, werden de armen uitgerekt. Tegelijk kreeg hij een halsband om, die van de binnenzijde was voorzien van vele puntnagels. Aan de buitenzijde van deze ijzeren of houten halsband zaten vier ringen. Door deze ringen haalde men een touw dat aan de muur werd bevestigd. De halsband kon gespannen worden zodat hij steeds op dezelfde plaats bleef. Men kan zich wellicht voorstellen wat er gebeurde met iemand die door de duur van de foltering en de gewichten verzwakte en het hoofd niet meer geheel in het midden kon houden. Bij de zeer taaien mocht de beul na een bepaalde tijd op de touwen slaan.....

Hielp ook het tortuurstoeltje niet dan kwam men op de wipgalg, ook wel estrapade genoemd. Dit was een zeer gevaarlijke foltering die lever- en miltscheuringen kon veroorzaken. De estrapade was een tortuur in vijf graden. Met de handen op de rug gebonden, een koord om het lijf en onder de armen, werd de aangeklaagde via een katrol omhoog gehesen. De graden van de tortuur bepaalden de tijd van hangen en de dikte van het koord. Hoe fijner het koord, hoe striemender de pijn. Vaak gebruikte men hierbij ook de

zogenaamde "Pater Noster". Dit was een koord met knopen hetgeen men om het hoofd kreeg als een soort haarband. Met stokjes of beentjes draaide men de band stevig aan. De estrapade lijkt op het eerste gezicht minder wreed dan de overige folteringen. In feite was het een gruwelijke tortuur die velen, die er tot veroordeeld waren, het leven heeft gekost ten gevolge van inwendige scheuringen.

2.3 HET DOODVONNIS

Niet alleen de tortuur maar ook de strafuitvoering zelf kende haar graden. De meest genadige doodstraf was de onthoofding (met bijl of zwaard). Hiertoe diende een schavot te worden opgericht, hetgeen natuurlijk geld kostte. Veelal werd deze manier van doodstraf toegepast bij adellijken en welgestelden. De gewone man werd gehangen. Nu lijkt dit misschien een evenzo genadige straf als het onthoofden. Dit is echter niet waar. In de achttiende eeuw betekende het ophangen de dood door langzame verstikking. In Elsloo had men een galg, een zogenaamde grote galg. Zij bestond uit drie palen, vergelijkbaar met een voetbaldoel. Meerdere personen konden tegelijk gehangen worden. Uit de aantekeningen van Jan Franssen, onderwijzer te Urmond in de tweede helft van de 18^e eeuw, blijkt dat men te Elsloo drie groepen ophing: "ze hingen in drie reysen".

Op de executieplaats aangekomen klonk de beul met de veroordeelde op een ladder tot aan het dwarshout. Hier kreeg de veroordeelde de strop om zijn hals, waarna de beul hem langzaam naast de ladder hing. De beul ging dan naar beneden om de volgende "aan de galg te laten dansen".

Radbraken was een andere doodstraf. De veroordeelde legde men op een karrerad waarop men hem met uitgestrekte benen en armen vastbond. Met een zware ijzeren staaf verbrijzelde de beul, gewoonlijk met acht slagen, de ledematen en het bekken van de misdadiger. Hierna volgde vaak onthoofding van het gebroken, doch levende lichaam. Het kwam ook voor dat de nog levende geradbraakte man met het rad op een paal in de zon werd gelegd zodat hij langzaam de geest kon geven. Was men de veroordeelde genadig dan mocht de beul na het radbraken twee slagen kruiselings over de borstkas geven waardoor de veroordeelde direkt bezweek. Een zeer harde straf dus die, zoals we nog zullen zien in een van de volgende hoofdstukken, nog werd toegepast.

Nog wreder en onmenselijker was het vierendelen. De op de rug liggende veroordeelde werd aan vier paarden vastgebonden, die in verschillende richtingen uiteen gedreven werden zodat de ledematen van het lijf gescheurd werden. Ook deze executievorm werd bij bokkerijders toegepast.

Welke doodstraf ook gekozen werd, het meest ernstige en ontorende, zeker voor de nabestaanden, was toch wel het feit dat men in ongewijde grond begraven werd; bijvoorbeeld onder de galg. Hierbij werd vaak de vilder ingeschakeld, omdat de familie nogal eens verstek liet gaan.

Voor de uitvoering van het vonnis was een beul of scherprechter noodzakelijk. Onder hen zijn sadistische figuren geweest die graag hun ambt uitoefenden. Zij konden hun lusten ongestraft botvieren omdat zij immers in opdracht van de overheid handelden. Geld zal zeker geen motief zijn geweest voor dit beroep. Vaak vinden we allerlei berichten waarin zij zich beklagen over het geringe loon. Een vast loon werd de beul in het algemeen niet toegekend. Doorgaans kregen zij voor elke foltering en elke executie een vastgestelde vergoeding.

Vele scherprechters waren tevens vilder en/of hondevanger. Eenmaal voor deze diensten gekozen was er geen weg meer terug. Er bestond geen enkele mogelijkheid meer een ander beroep te bemachtigen. Het beroep ging ook over op kinderen en kleinkinderen. De kaste der uitgestotenen moest voor generaties bij elkaar blijven. Kinderen van beulen bleef dus niets anders over dan ook beul of vilder te worden. Ze trouwden met de dochter van een collega en bleven op deze manier onder elkaar net zoals dat aan de andere kant van het leefmilieu geschiedde met de adel. In sommige steden moest de scherprechter zich zelfs

opvallend kleden, zodat hij ook tijdens het normale stadsleven goed herkenbaar en te onderscheiden was van het "normale en goede" volk. Gemakkelijk hadden deze knechten van het recht het zeker niet. In het algemeen stelde men de scherprechter gelijk aan de veroordeelden. Soms werd hun de kerkelijke huwelijksbevestiging zelfs geweigerd. Ook het vinden van een vroedvrouw leverde wel eens problemen op als een beuls- of vildersvrouw moest bevallen.

Anatole Deibler, de beul van Parijs in het begin van deze eeuw zei eens bijzonder treffend:

"Het is een glorieuze taak, in naam van het vaderland te doden en men krijgt er een medaille voor.

In naam der wet te doden is een gruwelijke, vreselijke aangelegenheid, en men wordt met afschuw, verachting en walging daarvoor aangekeken."

2.4 HET GERECHT VAN ELSLOO

In het eerste hoofdstuk werd reeds aangehaald dat Limburg ten tijde van de bokkerijders een staatkundige lappendeken was. Het huidige Limburg bestond uit vele "landjes" waarvan elk gebied zijn afzonderlijke justitie en politie had. Verbannen waren in den vreemde vaak in de buurt van hun eigen woonplaats en konden vrij gemakkelijk een bezoek brengen aan achtergebleven vrouw en kinderen. Het toezichthoudende orgaan, de schepenen, was (zeker op het platteland) van zeer geringe betekenis. Tijdens de periode van de bokkerijdersvervolgingen echter, zijn de afzonderlijke gerechten meer en meer gaan samenwerken. Dit neemt echter niet weg dat elke plaats van enige betekenis een eigen bestuur hield. De rechtspraak werd uitgevoerd door het schepengerecht of schepenbank bestaande uit schout en schepenen. De schepenbank was belast met alle bestuurlijke taken, zoals dat in de huidige tijd door het gemeentebestuur wordt gepraktiseerd. De macht van de schepenbank reikte verder. Zij vervulden ook de rol van notaris en kanton-gerecht. In feite iedere openbare functie die voor kon komen.

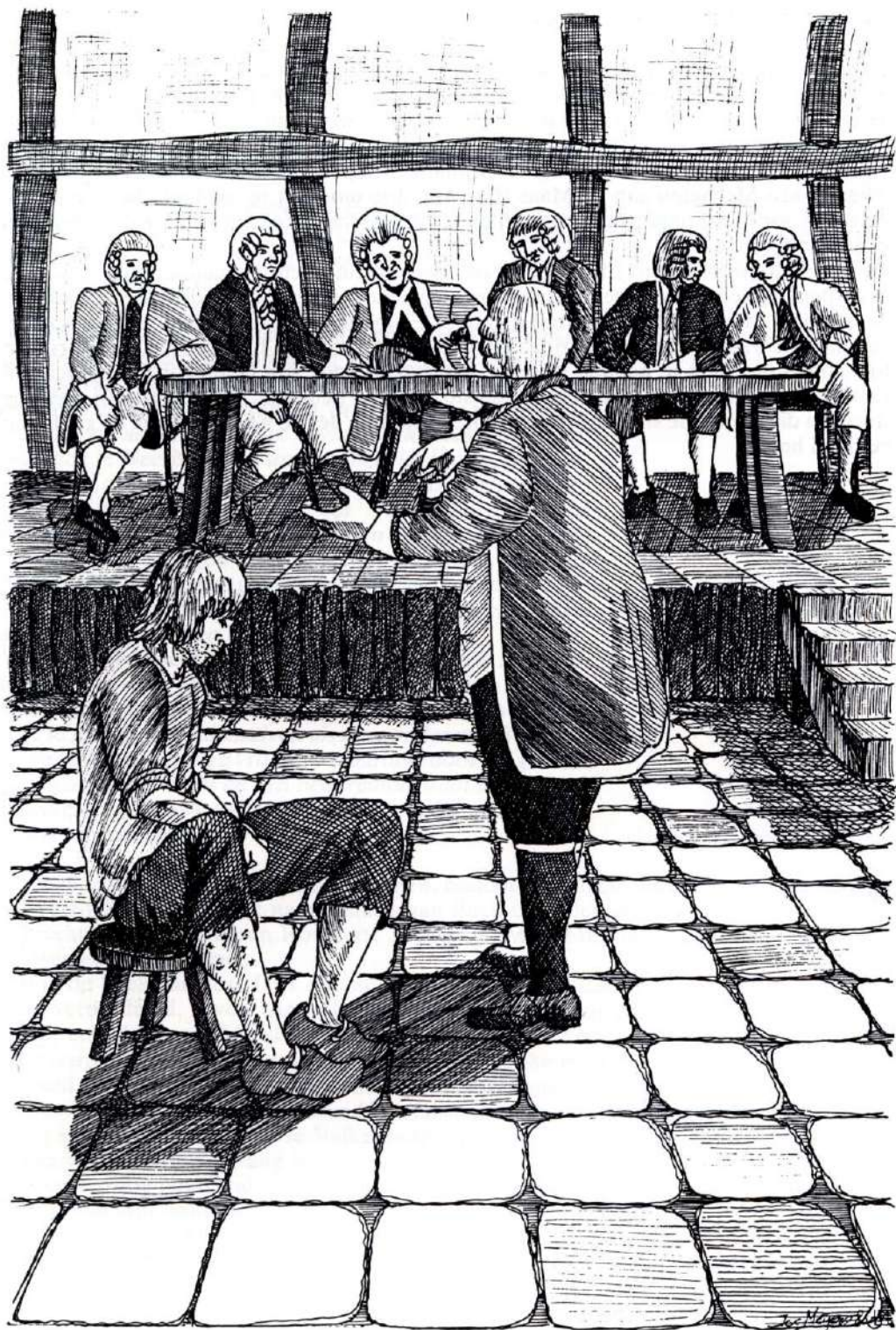
Het gerecht van Elsloo bestond meestal uit vijf schepenen. Hun werkgebied was de vrije rijksheerlijkheid Elsloo, dat wil zeggen het dorp Elsloo en de gehuchten Meers, Catsop en Terhagen. Bestond de schepenbank in den beginne nog veelal uit aanzienlijke personen uit de heerlijkheid zelf, in de latere perioden, zoals ook tijdens de bokkerijdersprocessen, zien we meer en meer het verschijnsel dat diverse schepenen rechtsgeleerden zijn. Dit betekende voor een dorp als Elsloo dat de schepenbank niet enkel meer bestond uit leden die uit de heerlijkheid zelf afkomstig waren. Men ziet dan ook dat in deze latere perioden de schepenbank allerlei eenvoudige taken, zoals bijvoorbeeld kleine buurtgeschillen, afschuift naar een nieuwe instantie: de burgemeesters. Ieder van de afzonderlijke woongebieden waaruit de heerlijkheid bestond kreeg een eigen burgemeester. Deze functie is dus niet te vergelijken met de huidige burgemeestersfunctie.

De hoogste instantie te Elsloo na de heer was de drossaard, de officiële vertegenwoordiger van de heer. Hij trad o.a. op als openbare aanklager bij processen. In Elsloo is dit in de bewuste periode Joannes Caspar Servaas de Limpens. Hij was advocaat te Maastricht en tevens drossaard van Mechelen aan de Maas (B). Op 8 juni 1769 was hij Pierre Banens opgevolgd, die te kennen gegeven had het ambt niet meer te willen vervullen.

Bij afwezigheid van de drossaard werd hij vervangen door de schout, ook wel president-schepen genoemd. Veelal was dit de oudste schepen. Deze functie werd te Elsloo sedert 27 oktober 1768 vervuld door Steven Bovens uit Terhagen. Bij zijn aanstelling volgde hij de overleden Jan Tossaint op.

Verdere schepenen van Elsloo waren in de voor ons belangrijke periode:

- * Adam M. Gudi. Aangesteld op 4 september 1766 als opvolger van Martinus van Mulken. Hij was tevens schout van Bemelen.
- * Mathias Philippus Fredrix, herbergier te Elsloo. Hij volgde op 10 mei 1765 de overleden Nicolaas Beckers op.
- * Jan Fredrix; aangesteld op 18 september 1761 als opvolger van schepen van Aken.



.... werd men voor de lange tafel van het gerecht gebracht (p. 23)

Het gerecht liet zich bijstaan door de secretaris. Te Elsloo is dit ambt zeer lange tijd bekleed door J.W. Roemers, advocaat te Maastricht. In vroegere dagen was hij tevens schepen geweest. Niet lang na de laatste bokkerijdersprocessen legt hij vanwege zijn hoge ouderdom het ambt neer en wordt hij opgevolgd door zijn zoon C.C. Roemers.

Tijdens de processen tegen de bokkerijders is het gerecht van Elsloo tijdelijk uitgebreid met drie schepenen van elders ten behoeve van de onpartijdigheid. Dit waren de heren C. Otzeling, schepen van Eysden (B); H. Milliard, schepen van Bemelen en H.M. Nijpels, schepen van Mechelen aan de Maas (B). Alle drie moesten ze, ondanks het feit dat ze volgens voorschrift onpartijdig behoorden te zijn, goede bekenden zijn van de schepenen van Elsloo.

De vrije rijksheerlijkheid Elsloo bezat zelf geen tortuurrecht en had derhalve ook geen vaste beul in dienst. Voor de procesvoering tegen de bokkerijders bediende men zich van de beul van Maastricht. Deze werd dan door Elsloo ingehuurd. De beul in de bokkerijdersperiode was Jan Hamel, die zijn ambt vanaf 1740 vervulde. Later werd hij, na eerst een tijd samen met hen te hebben gewerkt, opgevolgd door zijn beide zonen Henricus en Leonardus. Laatstgenoemde was de laatste officiële beul van Maastricht. Hij was nog steeds in dienst van de stad onder de Franse bezetting, de tijd waarin hij ook de guillotine bediend heeft.

HOOFDSTUK 3

DE LEIDER EN HET VERRAAD

3.1 DIRK HERSSELER, ALIAS DRIEK DE VILDER

Op 27 mei 1773 kwam de heer J.H. Pelt, stadhouder van Valkenburg, voor het gerecht van Elsloo. Hier waren op zijn verzoek naast de schout en schepenen ook twee geassumeerde schepenen (Gudi en Otzeling) aanwezig. Persoonlijk leverde de stadhouder een brief af met de navolgende inhoud:

Den stadhouder Pelt uyt naeme van en wegens den lieutenant hoogdrossaard des lands van Valckenborg Overmaze; Partage van Haar Hoog Mogende de heeren Staten Generaal der Verenigde Nederlanden, in ervarenisse zijnde gekomen dat zig alhier actueelijk bevind Dirk Hersseler, vilder wonende te Neerbeek, ressort der bancke Beeck, medegehoorende onder het berugt complot en bende gauwdieven waarvan een groot gedeelte tot Valckenborg op den Landhuysz gedetineert zitten; in dien voegen dat daeraen ten hoogsten gelegen om aan deze fameuse gauwdieven loon naar werken te geeven en publycq straffenoeffeninge te exerceeren, dat gemelde Dirk Hersseler in crimineele apprehensie genomen word.

Weshalven verzoekt den remonstrant dat UEdede Erentfeste gemelde Dirk Hersseler ten koste en perykel van hem remonstrant gelieven te doen apprehenderen en in bewaaringe te stellen zodat denselven als inwoonder van Beeck tot op de limieten van deze vrije Rijxe-baronie door het gerecht mag worden gebracht en aen hem remonstrant uitgelevert. Offrerende denzelven alle de costen ten dien opzigte gerezzen te refundeeren.

perikel = risico

refundeeren = terugbetalen

Na de mondelinge toelichting door Van Pelt, besloot het gerecht van Elsloo te voldoen aan het verzoek om Hersseler na arrestatie aan Beek uit te leveren. De goedkeuring werd bekrachtigd door de heren Roemers, J. Fredrix, M.P. Fredrix, S. Bovens en de beide geassumeerde schepenen.

Dat in dit boek aan deze Dirk Hersseler, die immers niet door de Elsloose schepenbank werd veroordeeld, zoveel aandacht wordt besteed, is begrijpelijk. Zijn bekentenis bood het gerecht de mogelijkheid ook in Elsloo arrestaties te verrichten.

Op zaterdag 5 juni 1773 werd Hersseler voor de eerste maal te Valkenburg aan de tand gevoeld. Behoudens enkele algemene vragen betreffende zijn personalia vroeg men hem rechtstreeks naar zijn betrokkenheid bij een aantal overvallen, gepleegd vanaf 1756. Ook of hij iets wist van de brand te Valkenburg, op 27 april van dat jaar gesticht, zodat men bokkrijders uit het gevang had kunnen bevrijden. Hersseler verklaarde desgevraagd ongeveer vijftig jaren oud te wezen. Naar hij zei was hij geboortig van Kerpen in de Eifel. Samen met zijn vrouw Catharina Schuts en zijn vier kinderen woonde hij te Neerbeek. Zijn vrouw verwachtte het vijfde kind. Met de overige (zestien) vragen was Hersseler snel klaar: NEEN. Het gerecht liet het hierbij niet zitten. Op 9 juni confronteerde men hem met zijn verraders: Leentje Spierts en Mathias van de Berg. Maar dit leverde het gerecht geen verdere informatie op.

Vrijdagmorgen, negen uur (11 juni), werd de vilder uit het gevang gehaald en naar de tortuurkamer gebracht. Hier vroeg de luitenant drossaard hem voor de laatste maal te

bekennen, terwijl de beul hem al zijn foltertuigen toonde. Dirk zweeg echter als het graf. Hierop zette men hem op de stoel van tortuur waarop hij direkt vijf overvallen noemde. Niets over medeplichtigen of verdere bijzonderheden. Toen men hem verdere vragen stelde herriep hij de reeds genoemde overvallen. Voor het gerecht betekende dit terug naar af. Men zette hem een duimschroef aan. Doch, terwijl de beul zijn werk deed, gaf hij geen krimp. Men ging over tot een zwaardere foltering. Men zette hem nu de rechter scheenschroef aan. Hersseler bleek niet tegen deze behandeling bestand te zijn. Buiten de vijf reeds genoemde delikten noemde hij nog vijftien anderen. Het gerecht kreeg nu zijn gewenste informatie. Met deze bekentenis zou uiteindelijk een zwarte dag in de geschiedenis van Elsloo beginnen al hadden de heren van het gerecht daar op dat moment nog geen notie van.

Het proces tegen de vilder van Neerbeek wordt grotendeels behandeld in dit boek. Het was Hersseler voor zijn arrestatie blijkbaar te warm onder de voeten geworden in Neerbeek. Overal in het Valkenburgse werden mensen gearresteerd op verdenking van medeplichtigheid aan de bende die later betiteld zou worden als de bokkerijders. Logischerwijze vluchtte hij naar een gebied buiten de jurisdictie van Valkenburg. Hier waande hij zich nog veilig. Elsloo was een vrije rijksbaronie en heerlijkheid en had geen gerechtelijke verplichtingen tegenover Valkenburg (Landen van Overmaas). Bovendien was hij er bekend, hij had er immers verscheidene jaren met zijn gezin gewoond. De vilder had echter buiten de waard gerekend. De hetze tegen het gespuis van nachtrovers en gauwdieven had reeds verder om zich gegrepen dan alleen in het land van Valkenburg of 's Hertogenrade. De gerechten van de vele aparte staatjes, waaruit Limburg toen bestond, werkten inmiddels samen. Kon men vóór die tijd nog vluchten in een andere "staat" waar men voor een elders gepleegd delikt niet werd vervolgd, nu was dit niet meer mogelijk. Eenmaal vogelvrij verklaard moest men toch al een heel eind gaan om buiten de greep van het gerecht te blijven.

3.2 HET VERRAAD

Het gerecht ging nu op jacht naar bijzonderheden. Dirk praatte uiteindelijk voluit en heeft in totaal meer dan honderd personen genoemd als medeplichtigen. Een complete lijst van namen is opgenomen in hoofdstuk 3.4.

Dirk verklaarde onder andere dat hij voor de overval bij Walraven in de Maasband was geroepen door zijn broer Nicolaas. Hijzelf was daarbij gewapend geweest met een geweer terwijl de anderen gewapend waren met stokken en gaffels. Aan de dijk gekomen, niet ver van het huis van Walraven, hadden zij zich verzameld. Daar had zich ook een grote groep vreemden bij hen gevoegd, die allen gewapend waren met geweren. Naar wat hij gehoord had, waren dit personen van de overzijde van de Maas geweest. Met een zware houten balk hadden zij de deur van het huisje ingeramd. Eenmaal binnengedrongen werd de oude Walraven gekneveld en tegen de grond gegooid waarop de indringers over de oude man heen liepen. Hierop werd de jonge Walraven zo kwaad dat hij gewapend met twee pistolen voor hen sprong. Op aanraden van enkele bendeleden, die hem maanden de pistolen weg te doen als hem zijn nek (lees leven) lief was, gaf de jongeman zich over. Hij werd eveneens gebonden en in de warenkamer gegooid. Ook de oude vrouw werd gekneveld waarna men haar onder het bed rolde. Dirk deed een nogal gedetailleerd relaas voor iemand die, naar hij tussendoor had opgemerkt, op wacht had gestaan. Gedurende de overval was ten gevolge van het lawaai de overbuurman van Walraven naar buiten gekomen om te zien wat er aan de hand was. De man was gewapend met een geweer. Toen hij zag wat er aan de hand was en werd gewaarschuwd zich uit de voeten te maken, verdween hij wijselijk in zijn huis. Dirk verklaarde, dat hij na de overval was weggejaagd door een jongen die de paarden bewaakte. Vanuit de Maasband was hij, nadat hij van zijn broer Nicolaas en een vreemde twee kopstukken had gekregen als beloning voor het wachthouden, naar zijn huis gegaan te Kleine Meers onder Elsloo.

Op deze wijze behandelde Dirk vele overvallen achter elkaar. Natuurlijk was het gerecht

het ook opgevallen dat dit nooit een verklaring kon zijn van iemand die enkel op wacht had gestaan. De heren van het gerecht waren in hun nopjes met de bekentenis van Hersseler. Laat in de namiddag besloot men het verhoor te staken tot 's anderendaags, omdat de gedetineerde klaagde over het lange zitten tijdens het verhoor, zoals het gerecht schijnheilig verklaarde. De volgende ochtend om zeven uur ging het verhoor verder. Inmiddels was het gerecht van Brunssum gearriveerd voor een confrontatie met enkele te Valkenburg gedetineerden. Hiervoor werd de ondervraging van Dirk om elf uur onderbroken. Na de middag verhoorde men de vilder verder tot zes uur 's avonds.

Op 14 juni volgde voor Hersseler de recollectie. Het gerecht was blijkbaar zeer gecharmeerd van het verteltalent van de vilder. Na de recollectie liet men hem enige tijd (een ruime maand) op verhaal komen.

Dirk zelf wachtte echter niet zo lang. Op eigen verzoek verscheen hij op donderdag 1 juli wederom voor het gerecht. De schelm verklaarde dat hij tot verdere ontlasting van zijn geweten toch nog iets wilde vertellen dat hem nog te binnen geschoten was. Hij herinnerde zich nu de medeplichtigheid van Henricus Bemelmans, een vilder wonende op de Lommenberg onder Klimmen en diens zwager, en de eenogige Jan Honofs, vilder te Schouwenberg, bij de overval bij Ritzen in het panhuis te Wijnantsrade, te Hoengen bij Millen en bij juffrouw Steyntjens te Havert; Jan Honofs was afkomstig uit Düren (Dld.). Dirk was niet meer zo zeker van het feit of zijn broer Nicolaas bij de diefstallen geassisteerd had. Bij het eerdere verhoor onder tortuur had hij steevast bij iedere overval Nicolaas als leider en verzamelaar genoemd.

Het gerecht was inmiddels ook overtuigd van het feit dat de vilder bij zijn bekentenissen moest hebben gelogen. De vrijwillige bekentenis zal ertoe hebben bijgedragen dat men Hersseler opnieuw aan een scherper verhoor, dat wil zeggen onder tortuur, onderwierp. Hij bekende nu reeds bij het gebruik van de duimschroeven. Behalve twee verdere diefstallen hield zijn bekentenis echter niets in. Wel verklaarde hij, dat de hiervoor beschreven vrijwillige bekentenis van 1 juli jl. een valse was geweest. Hij had Bemelmans en Honofs enkel beschuldigd uit wraak omdat zij reeds naar de functie van zijn broer Nicolaas gesolliciteerd hadden, terwijl deze nog niet geëxecuteerd was. Als Dirk meende van alle ellende verlost te zijn, vergiste hij zich schromelijk. Toen hij zei verder niets meer te weten of te kunnen verklaren, paste men de rechter-scheenschroef toe. Nu bekende de vilder dat hij op twee verschillende plaatsen de bij de "Bende" gebruikelijke eed gezworen had. Een keer bij de St. Lenertskapel en een keer bij een kapel die hem niet bekend was. Zoals zal blijken uit verklaringen van andere bokkerijders moet dit de Rosakapel bij Sittard geweest zijn.

Toen hij niet verder wilde praten, zette men hem de tweede scheenschroef ook aan. In een adem noemde hij nu maar liefst 36 medeplichtigen waaronder vele uit Elslloo en Geulle. Nog was het gerecht niet tevreden. Men ging over tot het verkrijgen van meer informatie over de reeds gegeven (gedetailleerde) beschrijvingen. Hij kon niet enkel als schildwacht dienst gedaan hebben. De "waarheid" liet nu niet lang meer op zich wachten. Bij Ritzen in het panhuis te Wijnantsrade was hij door een kogel gewond aan zijn rechterarm. Bij de diefstal te Wurm (Dld.) had hij de jonge vrouw verkracht, terwijl de man gebonden in de kamer lag. Hetzelfde had hij met de vrouw uit de Vossekuil op de Heerlerweg gedaan; in de keuken, terwijl ze nog bevangen was van de schrik. Te Hoengen bij Millen (Dld.) had hij de dienstmeid willen verkrachten. Deze weerde zich echter danig. Omdat hij uiteindelijk bang was dat de anderen alles weg zouden slepen, had hij zijn pogingen gestaakt.

Omdat het reeds twee uur in de namiddag was, wilde men de gedetineerde enige tijd van beraad gunnen, zodat het verhoor tot in de namiddag werd uitgesteld. Aldus luidde de officiële verklaring van het Valkenburgs gerecht. Bij de hervatting van het verhoor maande men Dirk nogmaals serieus de waarheid te spreken, waarna hij verder vrijwillige bekentenissen aflegde. Als toegift gaf hij het gerecht zeventien namen van vermeende bendeleden. Hij noemde verschillende "complicen" uit Beek en Neerbeek, die hij reeds eerder genoemd had, doch ook weer herroepen had. Op de vraag waarom, antwoordde Dirk: omwille van hun vrouwen en kinderen.

Hierna ging men verder met de overige artikelen van verhoor. Met betrekking tot de eed

verklaarde Hersseler deze te hebben gezworen in de St. Lenertskapel omstreeks de tijd van de overval bij Walraven in de Maasband. Volgens de vilder zwoeren de navolgende personen samen met hem de gebruikelijke eed: Gerard Dirkx, Manus Sengen, Coob Ritsen, Mathijs van de Berg, Kempenaar, Peter Vrusch, Peter Janssen, Eyerjan, de beide Vlecken, de vader van Hans Willem, den Nelis, de zwarte Willem van Kelmond, den Flarer, Hans Mathijs, den Isenhout, Jan Vrusch, de Keyzer uit Geulle, Vaes Luyten en het Leemkuiken van Geulle. Met deze mensen was hij tot aan de andere zijde van Spekhuizen gegaan, waar nog vele vreemden zich bij hen gevoegd hadden. Vandaar waren ze samen naar de kapel gegaan. Daar aangekomen vonden zij de kapel geopend. Op handen en voeten kropen ze naar binnen. In de kapel zag Dirk een tafel die gedekt was met een wit kleed, waarop een Joodse kandelaar stond met drie à vier brandende spinlichten. Verder stond er iets dat leek op een kruis; dit was niet goed te zien omdat het overdekt was met een zwarte doek. Op de gedekte tafel stond een koperen beker met wijn. Hiernaast lag enig (rond, gesneden) wittebrood. Een lange sterke man had hen toegesproken en gezegd dat zij geen geloof aan God meer moesten hechten. Ze moesten beloven niet meer tot God te bidden, maar tot de duivel. Hierop had de grote man hen een stuk brood gegeven en hen uit de beker laten drinken in naam van de duivel. De aanwezigen beloofden de bende trouw te dienen en hun oversten te gehoorzamen. Verder beloofden ze geen medeplichtigen te verraden en zo wanneer zij dit toch zouden doen ten gevolge van de tortuur alles bij recollectie te herroepen. Hierop waren zij in een luid gelach uitgebarsten en de gehele groep kroop op handen en voeten de kapel uit en men keerde huiswaarts.

Dirk gebruikte veel tijd om alles te vertellen. Het was inmiddels acht uur 's avonds en het gerecht besloot de zitting te schorsen tot de volgende dag. Hij herriep de dag erna één persoon. Hij verklaarde dat Peter Kerkhofs, een radenmaker uit Beek, per vergissing genoemd was. Hij was een eerlijk man en behoorde niet tot de bende. Dirk vertelde daarop alsmat verder. Zijn hele bekentenis werd woensdag 28 juli voorgelezen. Hersseler had nu geen weerstand meer en herriep niet. Gelaten hoorde hij het hele relaas aan en knikte bij iedere passage instemmend. Na het voorlezen liet men hem zijn merkteken (handtekening) plaatsen en bracht hem terug naar de kerker waar hij mocht herstellen van de zware folteringen voor men hem zou vonnissen.

Op 20 september, toen men in Elsloo reeds volop bezig was met bokkerijdersprocessen, werd de klacht en conclusie (de eis) geformuleerd. De heer aanklager kwam uiteindelijk tot 58 punten van beschuldiging. De eis luidde als volgt: "Gezien de enorme misdaden door de beklagde begaan vraag ik de verdachte te mogen doden op de plaats waar men gewend is criminele justitie te doen. Ik verzoek dat hij daar wordt overgeleverd aan de scherprechter. Deze zal hem dan op een kruis binden en van anderen levend met acht slagen radbraken. Vervolgens wil ik het nog levende lichaam gedurende vier uren op het rad leggen na afkapping en amputatie van de twee voorste vingers van zijn rechterhand omdat hij met deze hand de eed gezworen heeft.

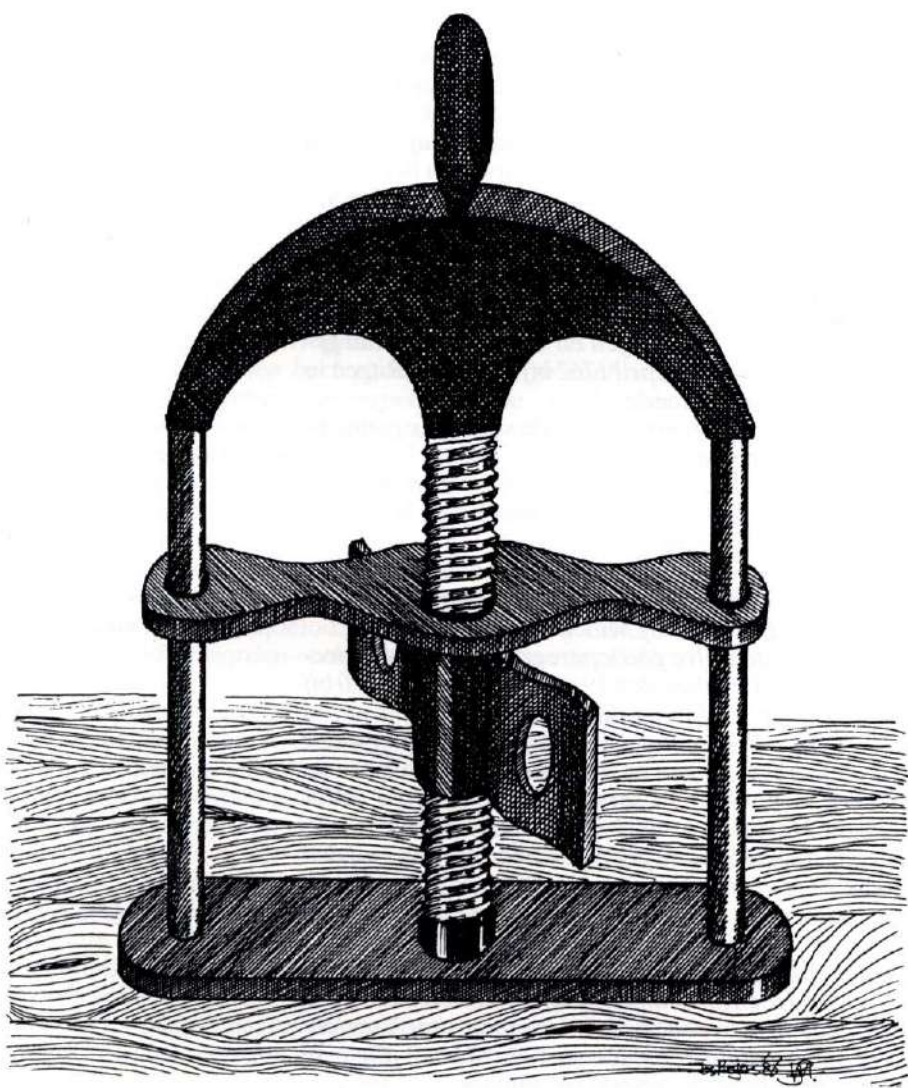
Gelieve de betrokkene hiertoe te veroordelen of een andere zware doodstraf als U Edele Achtbare belijft naar beoordeling van de delicten en raadpleging der wetten en plakaten."

3.3 EEN VERSCHRIKKELIJKE STRAF

Gezien de reeds zeer zware folteringen die Dirk had moeten doorstaan lijkt het een zware eis. We moeten bedenken dat tortuur niet als onderdeel van de straf beschouwd mag worden. Zijn misdaden waren groot geweest. Godslastering (de eed) en het verkrachten van vrouwen waren ernstige misdrijven. Op 20 september 1773 sprak het gerecht vonnis in de zaak tegen Dirk Hersseler:

Sententie in saaken den weledelgestrengen heer J.G. Farjon, Luitenant Hoogdrossaard deeses lants van Valkenburg

sententie = vonnis



.... en “minst zware” foltering was de duimschroef (p. 24)

nomine officij informant en claeger

Tegens

Dirck Hersseler, geboortig van Kerpen in der Eyffelt van professie een afdoender en wonende tot Beek, oud 50 jaeren, gedetineerde en beclaegde.

nomine officij = in functie

afdoender = vilder

Visis actis als namentlijk alle acten en actitaten bij inventaris gefourneert en op alles geleth en rijpelijk overwoogen, signanter de eige confessiens van den beclaegden oud ontrent vijftig jaeren, gebortig uyt Kerpen in der Eyffelt, lande van Gulick, van professie een afdoender; sig met eene groote en berugte bende nagtsdieven en knevelaers geattroupeert hebbende met desen veele gruwelikeeden, geweldensarijen, huysbraecken, diefstallen en enorme feyten gepleegt en ten uytvoer gebragt heeft.

visis actis = gezien de stukken

actitaten = daden

signanter = met name

confessiens = bekentenissen

geattroupeert = bij elkaar gebracht

Als namentlijk in de nagt tusschen den 22 en 23 augusti 1756 bij Walraven in de Maasband. Zoo als denselven beclaegde meede gecoopeert ende handdaedig is aen de Hand in het Rijk van Aken in de nagt tusschen den 19 en 20 januari 1762.

Hebbende hij gedetineerde en beclaegde met eene groote meenigte complices sig meede schuldig gemaekt aen het committeeren van den geweldigen en violenten diefstall gebeurt tusschen den 19 en 20 april 1762 bij Henricus Ritzen in het Panhuys tot Wijnantsraede.

Soo als hij meede geassisteert heeft ende sig pligtig gemaakt en het committeeren van den geweldigen diefstal huysbraeke en ongeoorloofde mishandeling der menschen tusschen den 12 en 13 decembris 1763 gebeurt tot Wurm lande van Gulick bij Jan Willem Geurts.

committeeren = begaan

Zijnde hij gedetineerde meedepligtig en handdaedig geweest bij eenen violenten diefstall eenige jaeren geleden geperpetreert tot Heugem bij Millen.

perpetrereren = uitvoeren

Insgelijken heeft denselve gecoopeert aen de huysbraecke diefstall gebeurt tusschen den 19 en 20 september 1770 bij de weduwe Janssen tot Immendorf.

Zijnde hij beclaegde meede handdaedig en pligtig geweest aen de violente huysbraaken en diefstall geperpetreert in de nagt tusschen den 13 en 14 september 1770 bij de juffer Steyntjens tot Havert.

Soo alsmeede den beclaegde pligtig en handdaedig is bij den diefstal begaen in de nagt tusschen den 20 en 21 juny 1770 bij den heer pastoor tot Heugen bij Aldenhoven Lande van Gulick.

koye = koe

Soo als meedepligtig is aen het steelen van een koye op den Loerhof onder Hoensbroek. Insgelijken is den beclaegde meede handdaedig aen eenen diefstall gebeurt tot Vreelenberg. Soo als den gedetineerde meede bekend heeft pligtig te wesen aan eenen diefstall gebeurt tot Obbigt.

Insgelijken heeft denselve sig meedepligtig gemaekt aen het tentamen van diefstal begaen tot Roerdorff bij Linnig.

tentamen = poging

Zoo als den beclaegde meede bekend heeft van pligtig en handdadig geweest te sijn aen eenen diefstall begaen in het Rijk van Aken op eene plaetse tusschen Sankel en Pontpoort ontrent twee jaeren geleeden.

Insgelijken heeft den beclaegde meede geassisteert aen den huysbraecke en diefstall geco-mitteert bij Mathias Benders in de hoofdbancke Heerlen.

Alsmee de aen het tentamen van diefstall gebeurt op den Birden agter Gangelt. Soo als den beclaegde meede bekend pligtig ende handdaedig te weesen aen eenen diefstall gebeurt te Doldorff aen de Aer, alwaer hij met sijne roofgesellen s'nagts als de menschen sliepen uyt eene kast gestoolen hebben tien rijxdaelders.

Alsmee de is den beclaegde pligtig aen eenen diefstall ende huysbraak gecommiteert bij eenen Jood te Luckersdorff op de Trierse grensen.

Soo als den beclaegde nog pligtig is aen het steelen van een vette geyte te Bindorff in het Trierse.

Alsmee de is den beclaegde pligtig en handdaedig aen eenen diefstall gebeurt bij Campo agter off beseiden Schimmert in het nieuw huys.

Uyt alwelcke voormelde respective diefstallen den gedetineerde telkens geprofitteert ende genooten heeft.

Oock heeft den beclaegde geassisteert bij, en sig pligtig gemaect aen de gruwelijcke versweeringe en helsche vloekverbond tusschen hun gedaen en gemaakt in de capelle op Sint Linnartsberg bij s'Hertogenraede.

Bovendien soo heeft den beclaegde volgens eige confessie op verscheide plaetsen geperpetreert de Gods- en menschen tergende sonden en enorm crimen van vrouwen te verkrachten.

En mits soo uyt voorschrevene eigene bekentenissen als van andere blijkt dat de gedetineerde en beclaegde geconventieert is, niet alleen van de bovengemelde euvelfeyten en misdaden en gruwelstukken te hebben gecommiteert en begaen maer ook sig te hebben gedraagen als het hoofd en aenvoerder van die Goddelooze associatie waarbij den allmoogende Godt is worden verloogend en het quaede alleen aengenoomen.

Deese nu zijnde feyten en enorme euveldaeden welke in een land van justitie en politie ten hoogsten strafbaar sijn en niet kunnen worden getolereert maar anderen ten exempel en afschrik moeten worden gestraft.

Soo is dat schepenen van den hoogen geregte der stadt en vrijheyd Valckenborg ter manisse van den Weledele Gestrenge heer Luitenant Voogd met assumptie van een onpartijdig regtsgeleerden in naeme en van wegens haar Hoog Moogende de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Neederlanden regt doende condemnneeren den gedetineerden en beclaegden om binnen de bancke van Beeck gebragt te worden ter plaatse daar men gewoon is crimineele justitie te doen, en aldaer aen den scherpregter overgelevert sijnde de twee voorste vingers van sijne regterhandt met een buytel zullen worden afgekapt en op het radt genagelt, en soo verders den beclaegde op een cruys gebonden en van onderen op met agt slaegen levendig geraabraekt te worden, desselfs hoofd van het lichaem afgeslaegen met een bijl en voorts op een rad gelegd en hoofd op een pin gesett te worden. Denselven daartoe condemnneerende in de kosten en misen van

geconventieert = bekend heeft

ter manisse = in opdracht van

condemneeren = veroordelen

misen = lasten

*justitie ter onser taxatie en moderatie met verdere confis-
catie van desselfs goederen.*

*Actum in judicio extraordinario op den landhuysse van
Valckenborgh den 20 september 1773 coram scheepenen
Craen, Wateler, van Gendt, Pelt, Wintgens, vanden Heuvel
et Fermin. Ter ordonnantie P. vanden Heuvel.*

actum in judicio extraordinario =
gedaan in een speciale
rechtszitting

Het vonnis werd op 24 september 1773 voltrokken op de openbare executieplaats van Beek, gelegen op de Graetheyde.

Nagenoeg gelijktijdig met het proces tegen Dirk Hersseler werden ook andere bokkerijders uit Beek aan de tand gevoeld. Samen met Dirk waren zij ervoor verantwoordelijk dat de arm der justitie nu ook in Elsloo kon ingrijpen. Het verraad geschiedde verder door Christiaan Vlecken, Joannes Vrusch, de geboeders Gerrit en Andries Stijnen, Marten le Gros alias de Waal en Willem Glazemakers. Deze laatste herriep echter alles bij het voornemen hem te confronteren met degenen die hij had verraden.

3.4 DE VERRADENEN

In deze paragraaf wordt een compleet overzicht van de 116 door Dirk Hersseler genoemde medeplichtigen, een nuttig hulpmiddel voor diegenen die verder onderzoek willen verrichten.

De doorgenummerde lijst is in drie groepen gesplitst:

- alfabetisch op achternaam (1-43)
- alfabetisch op voornaam (44-80)
- willekeurige rangschikking van mensen, waarvan de naam onbekend is (81-116).

Opmerking: De lijst is niet op juistheid van de gegevens gecontroleerd. De namen en de gegevens zijn overgenomen uit de originele processtukken van Henricus Hersseler. Onvolkomenheden kunnen dus voorkomen in de lijst.

1. Bemelmans, Dirk. De vilder van de Lommelenberg onder Klimmen, gehuwd met de zuster van de vilder Joannes Honofs.
2. Berg, van de, Mathijs. Deze heeft Hersseler verraden.
3. Booten, M.B. Een smid wonende te Beek tegenover waar Gobbele gewoond heeft in de straat als men van de plaats naar Lambermont gaat.
4. Crijt, Henricus.
5. Dautsenberg, Gerrit. Van Crawinkel (Geleen). Een dagloner van beroep gehuwd met een zekere Sibilla.
6. Deeler. Een hoog-Duitsers wonend in Mannebach in het Trierse of het Keulse. Van beroep Haammaker. Hij heeft twee vingers van de rechterhand die aan elkaar gegroeid zijn.
7. Dirkx, Gerard.
8. Dreessen, Jan. Genoemd Bolderjan van Elsloo, hebbende een oog.
9. Erkens, Erken van Beek. Een brandewijnbrander in de Molenstraat het eerste huis aan de rechterzijde als men van de plas komt.
10. Erkens, Erken van Neerbeek. De buurman van Hersseler.
11. Habets, Hans. Zwarte Hans van Neerbeek hebbende zijn tweede vrouw.
12. Hersseler, Nikolaas. De broer van Dirk.
13. Heugens, (Her)manus.
14. Hoene, Leon. Gehuwd met de jongste dochter van Jan Pappers op de Geyt.
15. Honofs, Jan. De vilder tot Schouwenberg. Heeft maar een oog. Heeft te Düren (Dld.) gewoond. Is een broer van de vrouw van Dirk Bemelmans.

16. Isenhout, Frans. Een stamelaar ook wel eens de Printer genoemd. Geboortig van Holland. Goede kennis van zijn broer Nikolaas. Thans weer in Holland.
17. Janssen, Paulus. De gerechtsbode van Catsop (Elsloo) geboortig van Geulle.
18. Janssen, Pieter van Geulle.
19. Janssen, Pieter van Elsloo, de zoon van een Haammaker. Heeft een broer namens Nikolaas die molenaar is te Elsloo.
20. Jongen, Jan. Herberg houdende te Elsloo iets hoger dan de kerk.
21. Kempenaer, Bernard. Genoemd het Bernardje.
22. Kerkhofs, Peter, een ramaker uit Beek.
23. Kuypers, Leonard.
24. Lemmens, Michael. De wever van Beek, handelen in beesten. Tamelijk groot en gezet van postuur.
25. Luyten, Vaes.
26. Mathijs, Hans. Een hoog-Duitser tehuis bij Andernog. Groot van postuus, rood van haar en van beroep kwakzalver.
27. Motte, Ia, Claes. Een akkerman wonende in de Nieuwstraat te Stein.
28. Nathan, Abraham. Abram de Jood van Beek.
29. Penders, Peter. De lange snijder van Catsop (Elsloo).
30. Pieters, Pieter. Het Leemkuiken van Geulle. Wonend aan de berg. Gehuwd met een Duitse vrouw. Soldaat.
31. Pijls, Mathijs uit Neerbeek.
32. Ritzen, (Ja)Coob.
33. Sengen, (Her)Manus.
34. Sengen, Mathijs.
35. Smeets, Emond.
36. Smeets, Frans. De zoon van Emond Smeets.
37. Stijnen, Mathijs. Een snijder die te Beek het huis van Peter Lenaerts gekocht heeft.
38. Spierts, Leonard (heeft Dirk verraden).
39. Vlek. Een klein Kroekske van Elsloo. Gehuwd met de moeder van het Leemkuiken van Geulle.
- 40 en 41. Vlecken. De twee Vlecken van Elsloo, schoenmakers van beroep. Reeds beide overleden.
42. Vrusch, Jan.
43. Vrusch, Peter.
44. Dorus van Ophoven.
45. Eerke van Winterhaag.
46. Geerke van Heerlen. Bruin kroezig haar en lang van postuur. Mager van gezicht.
47. Geerke. Soup of zwart Geerke wonende te Spaans Neerbeek acht huizen lager dan Dirk Hersseler.
48. Geerke de slager van Puth.
49. Hendrik van Geulle. De hospes uit de "Scheer", pokdalig van gezicht.
50. Hendrik de wever van Klein Meers (Elsloo).
51. Isaak een Jood.
52. Jacob. Koob de slager van Schinnen.
53. Jan de schoonzoon van Schalke Jan. Woont in het eerste huis (bovenste) te Geverik. Heeft een proces gehad met de predikheren.
54. Jan. Elserjan van Elsloo geboortig. Gehuwd te Neerbeek. Een wolspinner van beroep die woont in het laatste huis onder de smid. Iets kalend.
55. Jan de snijder van Daniken. Een klein manneke.
56. Jan. Geboren in Holland. Dik kroezig haar. Olieverkoper met vele andere kleine waren.
57. Joost wonende achter de snijder te Hussenberg (Geulle).
58. Leendert van Geverik. Gehuwd met Katrijn, de maagd van de molen van St. Jansgeleen.



Men sloeg wiggen tussen plank en riem (p. 24)

59. Leentje een vioolspeler te Meers Elsloo wonend bij de dijk vlakbij het huis waar Dirk zelf gewoond heeft.
60. Leib een Jood.
61. Lens van Welten.
62. Mager een Jood.
63. Maniske van Ganzeweide.
64. Marten. Gehuwd met de dochter van Fredrix aan de Kaak te Elsloo. Geboortig van Stein. Pokdalig van gezicht.
65. Mathijs de wolspinner van Beek. Wonend achter de wei van Lambermont als men naar de hei gaat.
66. Nelis van Kleine Meers (Elsloo). Genoemd Nelis met de kromme benen. Ingebogen knieën, reeds overleden.
67. Otto de zoon van een slager in de Molenstraat te Beek. Deze slager noemt men in de wandeling het Zwart Henske. De zoon heeft een dik been, is groot van postuur en blauw in het gezicht. Hij werkt in de akkerbouw bij zijn broer te Beek.
68. Peter een hameker uit Klein Genhout, gehuwd met een vrouw van Rekem.
69. Philips een zelfverkoper. Hij is gehuwd met een klein vrouwke en heeft geen kinderen.
70. Pieterke van Born. Heeft gezeten te Gulick. Woont in een klein huisje op het Broek te Born.
71. Saligman de Jood.
72. Teuntje van Winterhaag.
73. Tewis van Brunssum, oud en groot van postuur.
74. Vaes wonende bij de kruisboom iets boven de herberg de "Scheer" te Geulle.
75. Willem aan het blote Valderen uit Neerbeek. Woont in een klein huisje naast het veld.
76. Willem de scheermaker wonende in het vierde huis boven Lambermont te Beek.
77. Willem aan het Wolfend. Gehuwd met de weduwe die zwagerse is van de molenaar van St. Jansgeleen.
78. Willem de kromme wever van Klein Meers (Elsloo) wonend het derde huis van de dijk.
79. Willem de wever van Neerbeek wonende het tweede huis van Hersseler.
80. Wijntgen van Overhoven die een broer Jan heeft die op de oliemolen te Spaubeek woont.
81. Een wolspinner uit Genhout.
82. Iemand met een bult op de neus wonend te Genhout achter Mathijs Snijder de wolspinner.
83. De Rachelaar.
84. De geliengenmaker uit Klein Genhout, klein van postuur, pokdalig van gezicht.
85. Zwarte Willem van Kelmond, de broer van de doodgevalen Swart-Lens.
86. Een jonggezel wonende in het huis op de hoek als men van Geverik komt.
87. Judicke Thijs van Neerbeek. Heeft een ietwat opgetrokken neus.
88. Het Fijnwerk. Tapper en mandenmaker van beroep. Wonend achter de kerk te Beek.
89. Judicke Jacob van Klein Meers (Elsloo). De aangetrouwde schoonvader van Pieter Janssen.
- 90, 91 en 92. Een snijder met zijn twee zonen.
Een van hen rijdt met paarden, zijnde een mager manneke wonende op de berg onder Geulle.
93. Hoesaer Olla.
94. De Majeur in de Molenstraat.
95. De snijder wonende tegenover Claes Tonne.
96. Een dagloner en wolspinner wonend het tweede huis aan de zijde naar Maastricht.

97. Het Braemke uit Beek. Hij woont tussen Peter Lenaerts en de gerechtsbode.
98. Scheeren Thijs. Een snijder die echter meer van jagen houdt. Woont te Neerbeek en tapt brandewijn. Is gehuwd met de dochter van de veldbode.
99. Iemand uit Groot Genhout gehuwd met de dochter van Reynders de veldbode.
100. Eyerjan uit Elsloo hebbende een of een half oog.
101. De vader van Hans Willem uit Geleen die de vrienden een lange tijd in een kast verborgen gehad heeft.
102. De lange Klaas van Brunssum.
103. De Kraenge van Beek.
104. De Keyzer uit de Maasband.
105. De grote oom van Krawinkel (Geleen).
106. De Keizer van Geulle wiens zuster gehuwd was met de reeds overleden glazemaker.
107. Een klompemaker wonende aan de Kruisberg te Geulle in het eerste huis links als men van Elsloo komt.
108. Een kleine dikke uit Heerlenheide gehuwd met de zus van Henricus Crijt. Was de buurman van Nikolaas Hersseler en was Hollands cavalerist geweest.
109. De kameraad van Jan de olieverkoper. Heeft hetzelfde beroep. Groot, sterk van postuur met een litteken van het oog over de wang. Bruin van haar en erg breed geschouderd. Heeft gediend onder de Keizerlijken.
110. Den Flarer.
111. Kreijten Lindje.
- 112, 113 en 114. Drie van Rittersbeek of Klimmen waarvan er een sterk haar heeft zoals een pruik en dikke wangen. Kort en dik gezet postuur.
115. Een klompenmaker uit Moorveld.
116. Der Ley.

HOOFDSTUK 4

HET GERECHT VAN ELSLOO GRIJPT IN

4.1 DE BODE

In Elsloo bestond het ambt van de gerechtsbode van Catsop sedert jaar en dag uit een gecombineerde functie met het bos- en jachtopzienerschap. Behoudens het verlenen van assistentie ten behoeve van het gerecht had dit ambt dus meerdere taken. Zo moest de bode onder andere de jachtgronden van de heer bewaken en vreemde jagers bij overtreding van het jachtrecht waarschuwen. In het geval dat de jagers de waarschuwing zouden negeren had de bode de plicht hen bij het gerecht aan te brengen, zo nodig met geweld. Bij een eventuele veroordeling van de overtreder zou het geweer aan de bode toekomen, terwijl de boete de schatkist van de heer aanvulde. Daarnaast diende de bode erop toe te zien dat de bossen, weide en beemden van de heer geen schade zouden ondervinden door vee. Constateerde hij dit dan moest hij de betreffende dieren panden in naam van de heer zodat deze de boetevoldoening met een gerust hart tegemoet kon zien. Zo lette de bode er ook op dat er geen hout gekapt of ongeoorloofd gras gemaaid werd. Het plukken van eikels of hazelnoten, zelfs het oprapen, was verboden. Er bestond een eeuwenoud voorschrift dat de honden een bepaalde periode van het jaar (meestal alleen het voorjaar) geknuppeld moesten zijn. De hond droeg hierbij een riem waaraan een knuppel bevestigd was die het dier tegen de poten sloeg om hem het jagen te beletten. Zag de bode ongeknuppelde honden in het veld dan diende hij de eigenaar te waarschuwen. Knuppelden zij hun hond dan nog niet dan had de bode het recht het dier dood te schieten. Ook kon de heer of zijn vertegenwoordiger een beroep doen op de bode voor ander werk, hetgeen we vaak aantreffen. In de vrije uren mocht de bode voor hem op paarden letten, hout klieven of allerlei ander werk verrichten. Als vergoeding voor het totale werk ontving de bode jaarlijks een vaste gage van tien patakons (kruisrijksdaalders). Deze werden hem uitbetaald of vergoed in de vorm van 35 Brabantse guldens Maastrichter cours en ongeveer tachtig fagoten (takkenbossen) ten behoeve van het stoken of koken. De keuze lag bij de bode zelf. Verder had hij een vrij onderkomen en werden hem matras, lakens en een deken verstrekt. Als wekelijkse vergoeding kreeg hij 21 stuivers en brood. Elke vier jaar werden hem een groene jack, borstrok, broek en hoed gegeven en elk jaar een lange groene overjas. Voor het schieten van schadelijk wild (zoals vos, otter of wildkat) kreeg hij bij het aanbrengen van het geschoten dier een gulden van de rentmeester terwijl deze hem het benodigde kruit en lood vergoedde. Indien hij de rentmeester behulpzaam was in zijn moestuin kon hij groenten van hem verwachten.

In het geheel een verantwoordelijke baan met een, voor die tijd van schaarste en ellende, behoorlijk vast inkomen; zeker wanneer men de inkomsten die hem als gerechtsbode nog toekwamen hierbij optelt.

Op 6 mei 1765 was Conrard Smeets overleden. Hij had de functie van bode gedurende de laatste jaren uitgeoefend. Voor het gerecht van Elsloo solliciteerde de 35-jarige Paulus Janssen uit Geulle, die sedert enkele jaren gehuwd was met Elisabeth Brouwers. Geheel onbekend was hun Paulus niet. Een paar weken voor zijn huwelijk met Elisabeth hadden zij hun dochter in Elsloo laten dopen. Paulus was een sterke kandidaat voor het vrijgekomen ambt. Bij zijn sollicitatie overhandigde hij het gerecht een met een rood lakzegel gezegelde brief van de gravin van Geulle. In deze in het Frans opgestelde brief verklaarde de gravin het volgende (vert.):

Wij Anne Marie Julienne Felicitee, gravinweduwe van Hoensbroek, Geulle, geborene barones van Zievel vrouwe van Geulle, Bunde, Ulestraten, Moufrin, Baillionville, etc., etc., verzekeren en verklaren dat de houder dezes, Paulus Janssen, geboortig van onze heerlijkheid Geulle, ons zeer correct en zeer trouw heeft gediend gedurende veertien

jaren, zowel in de hoedanigheid van stalknecht als van bode. Redenen waarom wij dit stuk hebben ondertekend en daaraan ons wapenzegel hebben doen aanbrengen ten onzen kastele van Geulle op 24 november 1763.

Deze brief had Paulus gekregen met het dringende verzoek om ander werk te zoeken. Enkele weken voordat deze brief werd afgegeven bereikte het gerecht van Geulle namelijk een verzoek tot arrestatie van Paulus Janssen. Hij bleek te Uyckhoven (B), ressorterend onder de bank van Rekem, zijn zus uit het huis van Ferdinand Booten te hebben bevrijd. Deze werd daar gevangen gehouden omdat men bij haar in een kist een dood kind had aangetroffen. Paulus werd op vrijdag 25 november, de dag na de brief, gearresteerd. Op 14 december werd hij schuldig bevonden en moest zijn "tijd" uitzitten in Maastricht op het oude stadhuis (Dinghuis). Of de heer van Elsloo zich hiervan niets aantrok of niet op de hoogte was is niet bekend. In ieder geval bleek de reeds anderhalf jaar oude brief van de gravin voldoende te zijn voor de heer van Elsloo, Nicolaas Antonius van Arberg de Valengin. Hij benoemde vanuit zijn residentie te Nijvel (B), Paulus als gerechtsbode en jachtopziener van het gehucht Catsop onder Elsloo met alle daaraan verbonden rechten op loon en bijbehorende uitkeringen (20 mei 1765). Hij vertrouwde erop, gezien het goede gedrag en de kwaliteiten van Janssen, dat deze zijn plichten met "nauwkeurige stiptheid" zou vervullen. Paulus legde de eed voor het gerecht van Elsloo af op 4 juli van dat jaar. Hoezeer het vertrouwen, gesteld in zijn onderdaan zou worden beschaamd, moest de heer enige jaren later ervaren.

4.2 DE EERSTE ARRESTATIES TE ELSLOO

Medio 1773 werden vier gearresteerden uit de hoofdbank Beek te Valkenburg verhoord in een proces, dat tegen hen aangespannen was wegens vermeend lidmaatschap van een georganiseerde bende van gauwdieven en nachtrovers (zoals de bokkerijders in de processtukken steevast genoemd worden). De vier waren Dirk Hersseler, Willem Glazemakers, Martin le Gros en Gerrit Stijnen. Toen de heren hun daden bekenden en medeplichtigen gingen noemen vielen ook de namen van ingezetenen van de heerlijkheid Elsloo. De meestgenoemden onder hen zijn een een zekere Bolderjan (welke later Jan Dreessen blijkt te heten) en de bode van Catsop!

Jan Dreessen moest de bui hebben zien hangen. Toen op 13 september bij de schepenbank het verzoek tot aanhouding tegen de twee binnenkwam, bleek de vogel te zijn gevlogen. Men kan zich afvragen of Paulus van niets wist, of dat hij zich als gerechtsbode zeker waande, temeer daar enkele vooraanstaande burgers van Elsloo (naar later zal blijken) ook lid van de bende waren. Vast staat dat hij diezelfde dag nog gearresteerd is. Misschien was hij zelfs op de speciaal bijeengeroepen rechtszitting aanwezig in zijn kwaliteit als bode. Na zijn arrestatie werd Paulus Janssen overgebracht naar het Dinghuis te Maastricht alwaar het proces zich ook zou gaan afspelen.

Alle door de schepenbank van Elsloo van zware delikten beschuldigden moesten van Elsloo naar Maastricht gebracht worden, omdat Elsloo zelf geen tortuurrecht bezat. Het proces zelf werd gevoerd door de schepenbank van Elsloo. Het gerecht vervoegde zich daartoe in gezelschap van drie geassumeerde schepenen, welke zoals reeds eerder gezegd neutraal waren, naar het Dinghuis van Maastricht.

Bij de arrestatieverzoeken werd tevens ook steeds een verzoek tot inventarisatie van de goederen van de gearresteerden gevoegd. Bij veroordeling moesten hiermee, na openbare verkoop, de gerechtskosten betaald worden. De inventarisatie werd liefst zo snel mogelijk gedaan. In het verleden was het nogal eens voorgekomen dat de vrouw van een gedetineerde reeds alle versjacht had, zodat voor voldoening van de gerechtskosten niets meer over was. De kosten kwamen dan voor rekening van de gemeente.

Om twee uur in de namiddag van de veertiende september 1773 begaven de schepenen M.P. Fredrix en S. Bovens zich op last van het gerecht naar het huis van Paulus Janssen te Catsop. De lijst van de goederen die zij bij Janssen aantroffen, zag er als volgt uit:



.... werd de aangeklaagde via een katrol omhoog gehesen (p. 24).

een bandelier (een brede draagriem over schouder en borst)

een ongevuld bed

twee lakens en een wollen deken

twee koperen en vier ijzeren ketels

twee koekepannen

vier aarden schotels

twee kannen of drinkpotten

vijf stenen potten

een stenen trekpots om thee te drinken

twee theekopjes

drie glazen flessen

een zoutbord

twee aarden borden

een houten schotel

een potlepel, hakmes, schaar, houten lepel

twee tinnen lepels

een kleine boor

een drinkpotje

drie kleine manden

een smoutpotje (olie)

twee meelzeven

een ijzeren lamp

een tang

een houten bank met vijf kleine houten stoelen

een sloubkorf

een broodmolen

een spinnewiel

een droge en drie natte hemden van den gedetineerde

een tafel en een kist

twee sluitkorven met ongeveer vijf vat rogge

acht popelwilgen planken

vier rode kielen en een blauwe kiel

een blauwe, een bruine en twee zwarte borstrokken

een broek

een "slap linnen doek"

drie oude manden

een hoed

wat hooi

een houten haspel

een schop, een geweer, een bijl en een ijzeren gaffel

een kuip

een paar bruine handschoenen

drie aarden melkschotels

een kleine ladder

ongeveer een el linnen

twee afgekapt dorre bomen

dertien gulden, negen stuivers en een oort.

In de schapenstal vonden zij een vetmandje met hierin enkele papieren en een paar zilveren gespen. De papieren waren gerechtelijke verklaringen aangaande geldleningen, grondaankopen en andere transacties waarmee Paulus iets te maken had gehad.

In de schuur van Michael Gijsen vond men twee karren hooi en een gedeelte rogge met stro van Janssen. In de schuur van Andries Janssen van Catsop nog wat ongedorste haver en ongeveer 100 bossen oud stro. Op het veld stond nog wat boekweit.

Terwijl de twee schepenen de goederen inventariseerden werd Paulus zelf te Maastricht

aan zijn eerste verhoor onderworpen: de vriendelijke examinatie. En zoals een goed bokkerijder dat betaamde gaf hij keurig antwoord op de aan hem gestelde vragen. Op de vragen naar zijn naam en leeftijd gaf hij gewoon antwoord. Echter toen men hem over het lidmaatschap van de bende vragen stelde ontkende hij steeds. Toen men hem drie van zijn verraders noemde zei hij zelfs twee van hen, Gerrit Stijnen en Willem Glazemakers, in het geheel niet te kennen. De derde, genaamd Martin le Gros, kende hij slechts van aanzien: gesproken had hij hem nooit. Van de diefstallen die hem genoemd werden zei hij dat hij ze kende uit de verhalen.

De heren van het gerecht namen dit alles natuurlijk niet voor waar aan. Hij was immers door verscheidene personen genoemd. Nog diezelfde middag richtten zij een verzoek aan de schepenen van Valkenburg om Janssen te Valkenburg te mogen confronteren met zijn verraders. Na goedkeuring hiervan werd Paulus naar Valkenburg gebracht in gezelschap van de schepenen Gudi en Otzeling. Het gerecht van Elsloo kreeg op 20 september het protocol van de confrontaties in handen. Te Valkenburg was Paulus eerst geconfronteerd met Martin le Gros en Gerrit Stijnen. Ondanks het feit dat Paulus gezegd had hen niet te kennen, herkenden de beide heren hem meteen; volgens hun verklaring was dit de man van wie zij gesproken hadden. De voorgenomen confrontatie met Willem Glazemakers kon niet doorgaan omdat deze diezelfde dag, ondanks zijn bekentenis bij de eerdere recollectie alles had herroepen en (zo schrijft het protocol) "verder deed alsof hij gek was".

Na de middag had men te Valkenburg een zekere Andries Stijnen verhoord. Die had zonder enige vorm van foltering bekend, waarbij hij eveneens Paulus Janssen noemde als medeplichtige bij de overvallen van onder andere: de pastoor van Grevenbicht, bij Walraven in de Maasband, te Holtum bij Born en bij Campo achter Schimmert. Wederom haalde men Paulus om hem ditmaal met Andries te confronteren. Deze beaamde onmiddellijk hetgeen hij reeds verklaard had, terwijl Paulus ontkende.

De schepenen Fredrix en Bovens waren overtuigd van het slechte karakter van Janssen, omdat hij zijn eigen vrouw misacht en verstoten had. Hij had haar en de kinderen zelfs bedelen gejaagd, terwijl thuis het brood op de plank schimmelde. Verder verklaarden de beide schepenen, dat Paulus het door zijn vrouw onlangs gebaarde kind (Martinus, gedoopt 10 januari 1773) van ellende zou hebben laten omkomen als de burens er zich niet over ontfermd hadden. Hoewel hij de middelen had hen alle goed te verzorgen. Het gerecht nam de stukken door en overtuigd zijnde van de schuld van de gedetineerde besloot men tot verhoor onder tortuur.

Op 21 september sloeg Paulus door. De jacht in Elsloo kwam nu, zij het voorzichtig, daadwerkelijk op gang.

Had men door het voorzichtige optreden (steeds enkele arrestaties) geprobeerd de indruk te wekken dat andere bokkerijders zich veilig durfden voelen? Vinden we hier wederom een aarzeling van het gerecht ten gevolge van het feit, dat beter gesitueerden en zelfs leden van het gerecht direkt bij de benedeleden betrokken waren? Misschien was het voorzichtige optreden ook wel de verklaring voor het feit dat Elsloo zo vele voortvluchtige bokkerijders kende.

Mede op basis van de verklaring van Paulus Janssen werden Pieter Penders, alias de Lange Snijder van Catsop, en Jan Wanten, alias de Gardenier, gearresteerd. Hierbij werd Wanten nog eens in een extra kwaad daglicht gesteld met verklaringen dat hij een verwoed kaartspeler was die van dorp naar dorp reisde en complete dagen en nachten met het kaartspelen doorbracht. Zodoende kwam hij ook aan zijn tweede bijnaam: Hartenaas. Zou Jan Wanten op deze manier soms een communicatierol vervuld hebben?

Naast de arrestatie van de twee genoemde bokkerijders verzocht het gerecht eveneens om de goederen van Jan Dreessen (Bolderjan) te mogen inventariseren. Men was door de diverse bekentenissen van zijn medeplichtigheid overtuigd geraakt, zeker nu hij door zijn vlucht feitelijk bekend had. Was hij niet schuldig, dan had hij zich wel voor het gerecht gemeld om zich te verantwoorden.

Enkele dagen later, op 25 september, werd ook Jan Wanten in verhoor genomen. Deze, hoe kan het ook anders, wees alle tegen hem aangebrachte beschuldigingen van de hand. Ook zijn confrontatie met Paulus Janssen leverde niets tastbaars op voor het gerecht. Pieter Penders reageerde de dag erna precies hetzelfde tijdens zijn eerste verhoor. Wederom zonden de schepenen van Elsloo een brief naar het gerecht van Valkenburg waarin zij verzochten de beide gedetineerden Jan Wanten en Pieter Penders te mogen confronteren met hun verraders. De confrontatie vond plaats op 1 oktober twee dagen na het verzenden van het verzoek.

De samenwerking blijkt in deze periode uitstekend te zijn geweest. De geassumeerde schepenen Gudi en Otzeling waren bij de confrontatie aanwezig. Echter in tegenstelling tot het oorspronkelijke verzoek werd alleen Jan Wanten overgebracht van Maastricht naar Valkenburg. Hij werd hier geconfronteerd met Andries Stijnen, die hem direkt herkende, en met Mathijs Smeets. Laatstgenoemde had bij de recollectie zijn verklaring bekrachtigd. Op het moment van confrontatie met Wanten herriep hij echter alles en verklaarde zelf onschuldig te zijn.

Het gerecht van Elsloo bestudeerde de protocollen van de diverse confrontaties met Wanten en concludeerde dat Wanten niet anders tot een bekentenis te dwingen was dan door verhoor onder foltering.

Op 4 oktober maakte ook Jan Wanten kennis met de kunsten van de beul. Gedurende twee dagen voelde men hem aan de tand. Blijkbaar sloeg hij door, want twee dagen later verzocht de drossaard van Elsloo de arrestatie van Willem Panhuys, alias Brouwers, een wever van beroep wonende te Kleine Meers onder Elsloo. Hij werd gearresteerd op de beschuldigingen van Paulus Janssen, Jan Wanten en van de reeds op 24 september ge-executeerde vilder Hersseleer.

Hetzelfde lot onderging Marten Mulkens op 8 oktober daaropvolgend. Hij werd eveneens verraden door Janssen en Wanten terwijl hij ook door Andries Stijnen van Beek was aangehaald in de vorm van een signalement.

4.3 VERDERE ARRESTATIES

Na een korte periode van rust voor Paulus Janssen bleek uit de verklaringen van Mulkens echter dat Paulus belangrijke informatie moest hebben achtergehouden, zodat men confrontatie met Mulkens verzocht. Dit werd onmiddellijk goedgekeurd en uitgevoerd op 15 oktober. Het verzet van Paulus Janssen was nu gebroken. Hij verklaarde bij zijn confrontatie met Marten ten overstaan van de schepenen dat hij als contactpersoon gefungeerd had om mensen bij elkaar te roepen. Verder zei hij ook mensen te hebben overgehaald om de bij de bende gebruikelijke eed af te leggen. En ook onder andere Pieter Penders in zijn eigen huis bezocht om hem over te halen bij de bende te komen. Hetzelfde had hij gedaan met Willem Panhuys. Dit gebeurde in de tijd dat hij nog in Geulle woonde en in dienst was op het kasteel.

Paulus noemde nu ook uit de diverse diefstallen en overvallen verkregen aandelen. Voor de overval van Walraven in de Maasband: 8 schellingen; van Juffrouw Steyntjes in Havert: 9; van Campo achter Schimmert: 9; van Ritzen te Wijnantsrade: 9 (deze ontvangen van Gerrit Stijnen). Voor de overval met de moord op de pastoor van Grevenbicht had hij van Vrusch twaalf schellingen gekregen. Martin le Gros van Beek betaalde hem zeven schellingen te Schinnen. Bij het noemen van deze bedragen verklaarde hij verder dat hij tevens het aandeel voor uitbetaling van anderen gekregen had. Zo had hij Marten Mulckens geregeld een aandeel gebracht.

Op de beschuldigingen van Marten dat hij, Paulus, bij diverse diefstallen en overvallen handdadig was geweest en niet als schildwacht had gefungeerd, verklaarde Paulus dat hij inderdaad bij Walraven en bij Ritzen had meegedaan met de mishandeling van inwoners, met name van de vrouwen. In de namiddag vroeg men Paulus nogmaals of hij verder nog iets verzwegen had. Hierop antwoordde Paulus dat hij bij Walraven en bij Ritzen te Wijnantsrade de chirurg Kerckhoffs gezien had. Gezeten op een paard voerde deze vol-

gens Janssen het commando bij beide overvallen. Verder bekende hij dat hij door Vrusch meermaals was verzocht de eed te zweren maar dat hij dit nooit gedaan had. Wel had hij op verzoek van Gerrit Stijnen verschillende malen geprobeerd Marten Mulckens tot het zweren van de eed over te halen.

Dezelfde morgen van de confrontatie van Mulckens met Paulus Janssen werden ook Willem Panhuys en Peter Penders met deze beiden geconfronteerd. De laatste twee genoemden bleven echter halstarrig ontkennen zodat scherpere examinatie werd verzocht. Op 19 oktober 1773 bereikte een verzoek tot een wederdienst de schepensbank van Elsloo. Het gerecht van Valkenburg verzocht een confrontatie van Gilis Lemmens, Mathijs Cruts en Jan Thijssen, alias de Koets, met de personen van Elsloo die hen beticht hadden van lidmaatschap der bende. Inmiddels had ook Peter Penders (18 oktober) bekend. De confrontatie vond plaats op 19 oktober in het Dinghuis van Maastricht. Hier werden Peter Penders en Jan Wanten geconfronteerd met de gevangenen van Beek. Beide Elslonaren verklaarden na voorlezing niet te kunnen schrijven ten gevolge van de tortuur (duim-schroeven). De dag erna sloeg ook Willem Panhuys door onder de tortuur.

Naar aanleiding van de diverse verhoren ging het gerecht weer onmiddellijk over tot aktie. In de loop van de namiddag werden ook de bakker Nikolaas Vlecken, Jan Smeets alias Willemen Henske, en Michielke Minten gearresteerd. Zij waren beschuldigd door Paulus Janssen, Jan Wanten, Marten Mulckens en Pieter Penders.

Machielke, zoals Minten genoemd werd, was een zwager van Pieter Penders. Hij was gehuwd met een zus van Pieter. De beide zwagers waren voor het gerecht geen onbekenden. Ze stonden bekend om hun driftigheid en agressie jegens anderen.

4.4 EEN OPSOMMING VAN DELIKTEN

De arrestatie van Minten, Smeets en Vlecken schijnen langer te zijn voorbereid. Vele verzoeken en vragenlijsten lagen reeds klaar en werden opeens geaccordeerd. De gearresteerden werden nog diezelfde dag voor de eerste maal verhoord. Na de gebruikelijke ontkennende antwoorden volgden 's avonds de confrontaties voor Minten en Vlecken. Minten stelde men tegenover Mulckens, Janssen en Panhuys. Hij volhardde echter in zijn onschuld. Nicolaas Vlecken werd geconfronteerd met Janssen, Mulckens en Penders. Ook hij bleef bij zijn ontkenning zodat beide beklaagden op de pijnbank terecht kwamen. Beiden sloegen door op 21 oktober 1773. De beiden werden de dag erna, nog voor hun recollectie, geconfronteerd met Jan Smeets, alias Willemen Henske. Van laatstgenoemde persoon hebben we niet veel kunnen vinden over de processen. Uit de criminele rollen blijkt dat ook hij pas op de pijnbank (23 oktober) loslippig werd. Tijdens zijn bekentenis noemde hij onder andere Herman Vrancken, de veerman van Kleine Meers, die, mede gezien de eerder tegen hem gedane beschuldigingen, terstond gearresteerd werd. Uit de responsiven (antwoorden op gestelde vragen) van anderen én het doodsvonniss tegen deze Jan Smeets, is toch een aardig beeld van hem te krijgen. Zo mag gerust gesteld worden dat hij een van de ouderen is met de langste "staat van dienst". Wegens de grote hoeveelheid inbraken en overvallen waarbij hij tenminste geassisteerd heeft, maar ook vaak een aanzienlijke rol heeft gespeeld, wordt zijn vonnis in zijn geheel weergegeven.

Visis actis als namentlijk de verbaalen en decreeten in zaake gehouden en gegeven, de interrogatorien, recollectien, conclusie bij de heer clager genoomen en verdere actitaten, onder behoorlijken inventaris gefourneerd, en geleth waarop eenigsints te letten stonde off konde moveeren, en wel signantelijk op des beklagde eygene confessien buyten pyn en banden gedaan. En waaruyt blijkt dat zedert eenen reeks van jaaren medepligtig lidmaet is van eene Godvergeetene bende gauwdieven en nagtroovers binnen deeze en omliggende

visis actis = gezien de stukken
interrogatorien = ondervragingen
actitaten = daden
gefourneerd = vastgelegd
moveeren = bewegen
signantelijk = met name
confessien = bekentenis

plaatzen ontdekt. Zig met en beneevens dezelve pligtig gemaakt hebbende aan meenigvoudige detestabele euveldaaden en kneevelarijen, in dusverre dat hy beclaagde aan en present geweest is bij de geweldige huysbraacke en moord ten huysse en in den persoon van den pastoor van Greevenbeegt in de nagt tusschen den 28 en 29 january 1751 gecommiteert. Zo en gelijk hij eensgelijken vergezeld van eene meenigte geattroupeerde nagtdieven, niet alleen aan den violenten diefstall en huysbraaken in de nagt tusschen den 22 en 23 augusti van den jaare 1756 ten huysse van Walraven in den Maasband gecoopt, nemaar ook tot de gruwelijke kneevelarijen en mishandelingen aan de luydens van den huysse toegebracht, gecontribueert heeft. Wezende niet min ongehoord de geweldige inbreuke en begaane diefstal bij Hendrik Ritzen in het panhuys te Wijnantsraade, bij welke denzelven onder assistentie van eene nombreuse bende booswigten in de nagt tusschen den 19 en 20 april 1762 is pligtig staande, tot daaraan, dat uyt de penningen en effecten ten gemelten huysse gestoolen, gelijk mede uyt degene van de gepraemitteerde diefstallen geproveeerd, aan hem sijne respectieve aandeelen zijn worden toebedeeld en door denzelven opgetrokken boven en behalven alwelke hoogststraffbaare euveldaaden hij nog al meenigvuldige huysbraaken en diefstallen ten uytvoer gebracht, en ter dier geleegeentheeden allerhande soorten van graanen, linnen en andere effecten ontvoert en geasporteert heeft, zoals denzelven ontrent dertig jaaren met assistentie van eene meenigte complices de stallingen van den hof Stammes onder de heerlijkheid Schinnen geleegeen beklommende hebbende, van den solder aldaar een malder tarwe heeft helpen ontdraagen; gelijk meede bij hem over elff a twaalf jaaren tot Vaasraadt langs eene openstaande soldervenster eene quantiteyt linnen is worden ontstollen, hebbende denzelven ook al over ontrent negen jaaren ter woonstede van Jan Leenders tot Boorssem snagts langs eene ledder de soldervenster met een houd helpen forceeren en vier a vijff vaten tarwe ontrooven.

Op dergelijke voet is dat den beclaagde over twee en een halve jaare ten huysse van den koster van Neergladbeek in de Kempen door eene leeme muur gebrooken, en dry vaten rogge van den solder heeft weggenoomen.

Eveneens is den beclaagde over ontrent vier jaaren aan en present geweest ten tijde bij de nagt door sijne medepligtige booswigten de soldervenster der pastorie van Neel bij Asch in de Kempen geleegeen, met een ploegkouter opengebrooken en langs dezelve seven vaten rogge gestoolen zijn geworden. Staande bovendien pligtig aan de inbreuke over ontrent ses jaaren ter solderinge van zeekeren Gilissen tot Diepenbeek begaan, en bij welken diefstal den beclaagde vijff of ses vaten rogge en seven off agt vaten tarwe heeft helpen ontdraagen. Zijde denselven eensgelijx handdaadig geweest aan verschillende inbreuken en diefstallen bij hem en sijne medepligtige geperpetreerd, als namentlijk:

* over ontrent dertig jaaren tot Hoensbroek

* over ontrent twintig jaaren te Broeck-Zittart

* over ontrent vierthien jaaren te Schinnen ten huysse van zeekeren Raemaeckers

detestabele = af te keuren

geattroupeerd = bij elkaar gebracht

nombreus = talrijk

gepraemitteerd = eerder gepleegd

geprovenieerd = beoordeeld

- * over ontrent vierthien a vijffthien jaaren tot Grijsegrubben onder Nuth ten huize van zeekeren Houtvast
- * over ontrent thien jaaren op den Munnikenhoff onder Reckheim
- * over ontrent seven jaaren te Vucht bij Eysden en ter woonsteede van zeekeren Heyliger
- * over ontrent dry jaaren tot Geul en ter wooninge van zeekeren Reinier
- * over twee jaaren tot Terhaegen, ressort deser vrije baronnie en ten huize van Henrick Martens
- * over eenige jaaren bij zeekeren Gerrit agter de kerk tot Beeck
- * over ontrent twee jaaren tot Boorssem
- * over ontrent een jaar tot Arensghoud
- * over een jaar tot Vucht en ten huize van zeekeren Theunissen
- * in den winter van den gepasseerden jaare tot Steyn en ter woonsteede van zeekeren Marten
- * ten tijde van voorleeden oogst in Genhoud en aan den huize van zeekeren Michiel.

En van welke inbreucken en dieffstallen den beclaagden telkens en alle reyzen sijne aanpaarte genooten en geprofierteert heeft.

aanpaarte = aandeel

Hebbende denselven eensgelijken geassisteert aan het tentamen over ontrent derthien jaaren aan het heerenhuize te Daalbroeck onder Reckheim bewerkstelligt. En dewijle dusdanige enorme misdaden en criminaliteiten draadstrijdig tegen de Goddelijke en burgerlijke wetten zijn aankantende, en overzulx in een land waar goede justitie en politie vigeert niet en kunnen off meugen getolereert werden; zonder vreeze van de wraakende hand Gods over hetzelve te halen.

tentamen = poging

Derhalve is dat scheepenen der vrijheerlijkheid en baronnie Elsloo met assumptie van een onpartijdig regtsgeleerde ter maanisse van den eerst-praesideerende regt doende, condemneeren den beclaagde Joannes Smeets om binnen het ressort deser vrij heerlijkheid en baronnie gebragd te worden ter plaatse daar men gewoon is crimineele justitie te doen, en aldaar aan den scherpregter overgelevert zijnde met den koorde gestraft te worden datter de dood nae volgt, en dat vervolgens het doode lichaem in een ijzere keeten geklonken andere ten exempel en afschrik aan de galge zal blijven hangen. Condemneeren denzelven voorders in de kosten en misen van justitie ter onzer taxatie en moderatie, met confiscatie van goederen.

ressort = gebied

Actum op den ouden stadhuyze te Maastrigt naar bekoomene territorium dezen 5 den november 1773 coram dominis J.W. Roemers, P. Fredrix, A.M. Gudi, C. Otzeling, H. Milliard en H.M. Nijpels, geassumeerde schepenen der respective heerlijkheden Eysden, Bemelen en Mechelen op de Maaze.

moderatie = overweging

Waarom Jan Smeets niet verder gebruikt is om medeplichtigen te noemen en voor confrontaties, is een raadsel. Ook blijkt uit de criminele rollen van Elsloo verder niets over het verraden van medeplichtigen, met uitzondering van een enkeling zoals de veerman Herman Vrancken. Voor een man die zo veel jaren lid was van de bende was het resultaat van de bekentenis uiterst gering voor de verdere vervolging van de bende.

Samen met het voornoemde vonnis werden diezelfde dag ook de vonnissen tegen Paulus Janssen, Michael Minten, Pieter Penders, Nicolaas Vlecken en Jan Wanten uitgesproken. Drie dagen later, op 8 november 1773, vonden te Elsloo de eerste executies plaats. De veroordeelden werden op de openbare executieplaats opgehangen.



.... van professie een afdoender (p. 34)

HOOFDSTUK 5

DE TWEEDE GROEP VEROORDEELDEN

5.1 DE HUZAAR

Al plunderend trokken Franse soldaten door het land in de richting van Maastricht, waar zij op 12 april 1748 begonnen met het beleg. Van weerszijden werd de stad ingesloten. Terwijl de bevolking angstig toekeek, startten de Fransen met het maken van de loopgraven. Na een paar dagen bleek duidelijk, dat Maastricht niet van plan was zich zonder slag of stoot aan de vijand over te geven. Een leger van zo'n 1200 man sterk deed op 17 en 18 april een uitval. Veel resultaat had dit niet; nog diezelfde dag moesten de burgers de wachten van de stad naar binnen halen; brouwers en winkeliers kregen opdracht alle waren naar het magazijn te brengen. Die nacht bulderden de kanonnen van Maastricht onafgebroken om de Fransen te beletten drie batterijen op te richten aan de Brusselse en de Tongerse poort. Op 20 april was de natuur Maastricht goed gezind. Gedurende twee dagen had het onophoudelijk geregend waardoor de Maas zo hoog was gestegen, dat de vijandelijke loopgraven vol water liepen. De Fransen stonden letterlijk tot aan hun knieën in het water. Dit gaf de burger blijkbaar weer moed, want enkele dagen later (22 en 23 april) meldde men dat de vijand zijn batterijen had moeten stopleggen, omdat de opslagplaatsen van kruit tot drie maal toe door Maastrichtenaars in brand waren gestoken. Het verzet van de stad hield aan. Dit wekte grote woede op in het Franse kamp. Een dag later bulderden de kanonnen van de vijand "alsof de hel open was". Maastricht daverde op haar grondvesten. Er vielen zoveel kanonkogels dat er alleen al aan de Boschpoort tussen de negentig en de honderd stuks geteld werden. 's Nachts trokken enkele heldhaftige huzaren de stad uit en namen een viertal Franse officieren gevangen. Niet lang erna deed Maastricht weer een uitval en vernietigde de stellingwerken van de vijand. Hierbij sneuvelden veel burgers die door de Fransen gedwongen waren mee te helpen bij de bouw van de stellingen. De vijand werd op de vlucht gedreven.

Maastricht maakte een treurige balans op. Meer dan 600 huizen waren vernietigd door de bombardementen. Kerken waren niet meer veilig zodat erdiensten in het weeshuis moesten plaatsvinden. Die nacht (27 op 28 april) deden de Fransen een tegenaanval op de bastions "le Roi" en "la Reine" waar zij met veel verliezen onder het soldatenvolk werden teruggeslagen. Na enkele verdere stormlopen onder zeer zware beschietingen was bij Wijk reeds het derde gedeelte van de huizen verwoest. Vrouwen en kinderen werden ingezet bij de reparatie van de beschadigde wallen en batterijen. Op 10 mei namen de Fransen de stad in, na een beleg van zes weken. Kort hierna werd vrede gesloten tussen Frankrijk, Oostenrijk, Holland en Engeland en behoorde de Oostenrijkse Successie-oorlog tot het verleden.

Gedurende het verzet van de bevolking van Maastricht tegen zijn belagers werd het een jonge soldaat uit het regiment van de Bethleem-huzaren blijkbaar te machtig: hij deserterde. Na enige omzwervingen kwam hij uiteindelijk in Elsloo terecht waar hij kennis maakte met een jong meisje, Joanna Catharina le Gros. Op 11 december 1753 werd hun (illegitieme) dochtertje geboren. De jonge ex-soldaat was toen al vertrokken. De pastoor schreef het kind in als Maria Catharina le Gros en noteerde dat de moeder de naam van de vader (de soldaat Marten Mulckens) in barensood aan de vroedvrouw genoemd had. Een dergelijke aantekening kwam vrij regelmatig voor. De vroedvrouwen moesten bij het afleggen van hun eed namelijk zweren dat zij stevast zouden proberen de naam van de vader van een buitenechtelijk kind te achterhalen: zij weigerden hulp aan de barense vrouw als zij de naam niet zou noemen. Ook Joanna Catharina le Gros had dit aan den lijve moeten ondervinden. De vader van het onwettige kind zou in Elsloo vele jaren later nog van zich doen spreken.

Enige jaren later was Marten Mulckens wederom in Elsloo. Op 17 augustus 1755 huwde hij

Gertrudis Brughmans. Een week daarna huwde ook zijn ex-geliefde (te Elsloo) een zekere Michael Bausch. Marten, de gedeserteerde soldaat, genoot zeker geen hoog aanzien. Deserteurs, maar ook gewone soldaten, werden evenals vilders gerekend tot het mindere volk. Een gewoon huwelijk was voor deze groep mensen vrijwel uitgesloten. Zo trouwde ook Marten een vrouw die in het dorp reeds verfoeid was. Voordat zij Marten leerde kennen was zij reeds veroordeeld tot een boete van 80 gulden wegens lichtzedigheid. Ze had reeds twee kinderen, terwijl ze niet gehuwd was.

Bijna een jaar na zijn huwelijk met Gertrudis Brughmans ontmoette Marten bij de Maas Paulus Janssen uit Geulle. De beide heren kwamen met elkaar in gesprek waarbij Marten zijn beklag deed over zijn slechte financiële positie sinds zijn vertrek uit het leger. Paulus zal wel geen medelijden hebben gehad met het gezin Mulckens, gezien zijn houding tegenover zijn eigen gezin (zie vorige hoofdstuk). Hoe het ook zij, Janssen sprak tot hem "komt met mij, ik zal u uw brood laten verdienen". De beide heren gingen naar Geulle naar de ouders van Paulus.

Op een avond kwam Janssen naar Kleine Meers om Mulckens op te halen. Gezamenlijk gingen ze naar de Maasband bij Stein waar Paulus hem bij de Maas verliet. Marten bleef alleen achter terwijl Paulus in de richting van Stein verdween. Niet lang daarna hoorde Marten veel rumoer bij een huis in zijn directe omgeving waaruit enige tijd later enkele pakken naar buiten werden gedragen.

Aldus verklaarde Marten Mulckens voor het gerecht op 11 oktober 1773, drie dagen na zijn arrestatie. Hij was verraden door Andries Stijnen van Beek, Paulus Janssen en de gardenier Jan Wanten. Tekenend voor het laffe karakter van de gedeserteerde huzaar, bekende Marten zonder enige vorm van dreigement of foltering. Meteen bij zijn eerste verhoor (vriendelijke examinatie) kwam het gerecht schrijvers en papier te kort. Marten werd wat men kan noemen, de kroongetuige in de jacht op de bende.

5.2 DE BEKENTENIS VAN MARTEN MULCKENS

Marten vertelde, het gerecht luisterde aandachtig en de griffier legde alles nauwkeurig vast. Hij bekende een aantal misdrijven, waarbij hij zei steeds gehaald te zijn door Paulus Janssen (al dan niet in gezelschap van het Leemkuiken, Pieter Pieters, uit Geulle). Hij noemde als medeplichtigen de reeds gearresteerden uit Elsloo en enkele uit Geulle. Op 15 oktober vond de recollectie plaats waarbij hij bij zijn eerder gedane bekentenis bleef. Uit deze bekentenis concludeerde het gerecht dat Paulus Janssen opmerkelijke feiten moest hebben achtergehouden ondanks zijn verhoor onder foltering. De beide gedetineerden werden nu tegenover elkaar gezet. Marten Mulckens kreeg bij deze confrontatie tot zijn stomme verbazing te horen dat Paulus hem vaak bedrogen had. Zo verklaarde Paulus dat hij voor de overval bij Walraven in de Maasband uit handen van Vrusch van Beek ook zeven schellingen gekregen had voor Marten. Maar Marten had slechts een schelling gekregen. Paulus ging verder. Bij Campo had hij een rijksdaalder gekregen voor Marten, terwijl hij slechts een schelling aan hem afgedragen had.

Het gerecht moet in de gaten gehad hebben dat Marten op een keerpunt kwam door de laaghartige bekentenis van Paulus Janssen. Na de confrontatie werd Paulus weggebracht. Het gerecht vroeg hem nogmaals of hij bij zijn eerder gedane bekentenis bleef, of dat hij hieraan nog iets wilde toevoegen. In een adem noemde Marten, zonder vermelding van delicten, een serie namen:

- Jacob Beckers, de schoonbroer van Wanten.
- Nelis de wever van Kleine Meers (Elsloo) wonend in een nieuw huisje op de dijk achter Stas Pieters.
- Judicke Jaack (Jacob Smeets).
- Claes Roeten, een bastaardzoon van Claes Roeten over de Maas wonend in het vierde huis aan de zijde van Herman Vrancken als men vanuit de straat de dijk afgaat.
- Wijn, een jongeman samenwonend met zijn zuster en haar dochtertje. Zij wonen in een

steegje dat uitkomt op het veld te Elsloo.

- De Waal van Kleine Meers (Tossaint Franssen) hebbende zijn tweede vrouw.
- Leentje de speelman.
- De bedelvoogd van Stein.
- Degene die in het huis woont waar de vilder van Neerbeek (Dirk Hersseler) gewoond heeft, zijnde een halfbroer van Marten Vaessen aan de Kaak.
- Kappel wonende te Kleine Meers op dezelfde mesthof als Jacob Beckers.
- Iemand wonende te Vucht (B) in dezelfde straat als men van de dijk afkomt; het derde huis aan de linkerkant.
- Een persoon uit Vucht in dezelfde straat wonend eveneens aan de linkerzijde in het vierde huis.
Beide voornoemde personen zijn bruingrijs van haren en middelmatig van postuur.
- Iemand wonend in het hoekhuis als men de Kruisstraat oversteekt welke dwars door de voornoemde straat te Vucht loopt. Dit is hetzelfde huis als dat van de huisvrouw van de reeds geëxecuteerde J. van Raey.
- Jan Ramakers, een pottebakker uit Mechelen aan de Maas wonende aan het Boseind.
- De twee oudste zonen van voormelde Ramakers waarvan de oudste gehuwd is met een vrouw uit Vucht.
- Leonard Pijls.
- De oudste zoon van de weduwe Gerard de Tiege wonend naast Jacob Fredrix aan de Maas te Elsloo.
- Aret Lommerting.
- Nol de wever van Terhagen (Elsloo) welke samenwoont met zijn broer.
- Hendrik Greeten.
- Dirk Leenders.
- De zoon van Bolderjan gehuwd met een dochter van Jacob aan de Kerk.
- Frans Reynkens.
- Bastiaen Boosten.
- Geurt Geurts.
- Goesen Penders.
- Dirk Martens.
- Lambert Vlekken.
- Nees, een bedelaar wonend in het twee na laatste huis op de berg richting Stein.
- Vaderjan (Jan Martens).
- Eyerjan (afwezig).
- Willem aan het blote Vaweren.
- Het fijnwerk.
- Pieter Janssen van Geulle.
- Marten van Aubel.
- Pieter Keyzer van Geulle.
- Den Rachelaar.
- Marten Nijsten.
- Het Schotsmanneken.
- Den drydenhalven stuiver.

Op 19 oktober verscheen Marten Mulckens wederom voor de schepenen om zijn toch al uitgebreide lijst aan te vullen.

- Willem op de Kamp van Mechelen hebbende een groot litteken van een wond aan zijn hand.
- Degene wonend tegenover Willem op de Kamp.
- Degene die in het vierde huis aan de kant van de pottebakker J. Ramakers woont als men van de pottebakker in de richting van Mechelen gaat.
- Wilm Maas, geboortig van Uyckhoven, inwoner van Mechelen alwaar hij bij zijn schoonvader woont in het tweede huis van de weduwe Rapiels.
- Een zekere persoon wonend te Rekem vlak bij de tweede poort aan de linkerzijde (van



.... de twee voorste vingers van sijne regterhand met een buytel zullen worden afgekapt (p. 35)

Maastricht gezien).

- In diezelfde straat als voorgaande persoon, naast een herberg waar men bier tapt en jenever schenkt.
- Een schoenmaker genaamd Kogel, die naar zijn mening ook gerechtsbode van Rekem is geweest en waarvan hij zeker is dat deze met degenen uit Mechelen bij Walraven in de Maasband aanwezig is geweest.

Hierop vroeg de aanklager Mulckens hoe deze personen volgens hem dan wel in de Maasband waren gekomen. Marten verklaarde dat zij in een schuitje waren overgezet door de veerman van Kleine Meers, Herman Vrancken. Verder noemde hij nu nog verscheidene personen van Catsop (Elsloo), te weten:

- Pieter Hendrix.
- Pieter Schoenmakers.
- Pieter Claessen.
- Michiel Minten de zwager van
- Pieter Penders.
- Nelis te Catsop, geboortig van Geulle en wonend naast Paulus Janssen (Nelis Bours alias Boerejan Nelis).
- Bartholomeus, de vroegere bakker van Elsloo die zijn huis verkocht heeft aan Claes Beckers. Dit huis is nu wederom verkocht en wel aan Augustinus Janssen de molenaar.
- Nicolaas Vlecken, de bakker van Elsloo.
- Bolderjan (Jan Dreessen).

Op 20 oktober noemde hij nog Jan Smeets en op 11 november Jan Jongen en Andries le Gros, allen inwoners van de heerlijkheid Elsloo.

Hiermee eindigt de opsomming van Mulckens omdat het archiefstuk incompleet is. Of hij nog meer mensen verraden heeft kunnen we alleen indirect via de processtukken van andere plaatsen aan de weet komen. Wel moge het U duidelijk zijn dat deze man met zijn vrijwillige bekentenissen het gerecht heel wat troeven in handen heeft gespeeld. Niet alleen in Elsloo, maar ook in vele omliggende plaatsen kon men hiermee verder. Mede tengevolge van de bekentenissen van Marten Mulckens werden Willem Panhuys, Nikolaas Vlecken, Jan Smeets en Michielke Minten te Elsloo gearresteerd.

5.3 EEN VREEMDELING?

Het lidmaatschap van Mulckens is velen noodlottig geworden. Wie was deze Mulckens? Volgens zijn eigen verklaring zou hij geboren zijn in Zavenig in Hongarije en hier gekomen zijn als pandoer (hetgeen ook zijn bijnaam was) in het huzarenleger. Na enig speurwerk hebben wij een plaats met een ongeveer gelijkkluidende naam gevonden: Säveni. Deze plaats ligt niet in Hongarije, maar in het huidige Roemenie: in het noordoosten van het land in de oostelijke- ofwel Moldavische Karpaten. Volgens historische atlanten was dit gebied vroeger de uiterste noordoost-grens van het koninkrijk Hongarije. Wat de geboorteplaats betreft kan Mulckens de waarheid gesproken hebben. Echter gezien het feit dat het gerecht nergens melding maakt van een eventueel afwijkend taalgebruik én gebaseerd op het grote aantal omschrijvingen van medeplichtigen (vooral met naam genoemden) kan het zeer onwaarschijnlijk geacht worden dat hij werkelijk een Hongaar was. Wel staat vast dat hij in het huzarenleger van de Oostenrijkers gediend heeft, waarschijnlijk onder kapitein Baron Andrasy. Ook de familienaam sterkt de overtuiging dat Mulckens een streekgenoot was. In het kerkregister van Elsloo wordt hij drie keren vermeld. Bij de doop van zijn buitenechtelijk kind (Maria Catharina) noemde de moeder, Catharina le Gros, hem als de soldaat Marten Mulckens. Verder huwde Mulckens twee maal te Elsloo. Bij zijn eerste huwelijk, met Gertrudis Brughmans, staat hij te boek als Martinus Mullenars. Toen hij de weduwe van Jacob Vlecken in 1773 huwde (Joanna Peer) schreef de pastoor hem op 23 februari in als Martinus Mulckens: de naam die hij ook zelf tijdens zijn proces noemt. Laatstgenoemde naam is in deze streek een algemeen voorkomende familienaam, met name in de omgeving Schimmert/Hulsberg. Uit deze omgeving

zijn eveneens andere bokkerijders met dezelfde familienaam bekend. Relaties? Het antwoord op deze vraag is mogelijk te geven na een uitgebreid en zeer tijdrovend genealogisch onderzoek.

We weten inmiddels dat tijdens de voorgaande processen naast de zes reeds gehangenen te Elsloo nog vele anderen genoemd zijn. Het gerecht had tijdens deze processen niet stilgezeten. Inmiddels waren Willem Panhuys, Herman Vrancken en Marten Mulckens gearresteerd. Ook deze drie hadden inmiddels bekend lid te zijn. Hiervan weten we intussen dat Marten Mulckens hierbij een hoofdrol heeft gespeeld. Welnu, deze Mulckens werd samen met Willem Panhuys gevangen gehouden ten behoeve van confrontaties met verdere nog te arresteren leden van de bende. Herman Vrancken laten we nu buiten beschouwing. We zullen hem in een later hoofdstuk nog uitvoerig beschrijven.

5.4 DE MAN UIT REKEM

Gedurende het procesverloop van de eerste groep was ook een inwoner van Rekem genoemd door Mulckens, Jan Wanten en Herman Vrancken. Marten omschreef de man als een zekere schoenmaker genaamd Kogel die, naar hij meende, ook gerechtsbode van Rekem was geweest. In elk geval was Marten Mulckens er zeker van dat hij door Vrancken was overgezet en had deelgenomen aan de overval bij Walraven in de Maasband. Op het verzoek van het gerecht van Elsloo werd Caspar Kogel (zoals de man volledig heette) te Rekem gearresteerd en overgebracht naar Maastricht. Hier wilde men hem confronteren met zijn verraders. Tevens kwam uit Rekem een brief met de mededeling, dat Casper reeds vastgezet was. Hij was op 10 april 1762 door het gerecht van Rekem gevangen gezet. Toen had hij van de graaf van Rekem hoogstpersoonlijk gratie gekregen op de belofte dat hij zijn leven zou beteren.

Het vreemde is dat Casper Kogel werd veroordeeld door de schepenenbank van Elsloo en niet door die van Rekem. In de Elsluose rollen en processtukken vinden we echter enkel de berichten van confrontatie met Wanten en Mulckens én zijn veroordeling. Wellicht kunnen de archieven van Rekem meer informatie verschaffen. Zijn confrontatie heeft in ieder geval plaatsgevonden op 25 oktober 1773. Daarna verdwijnt hij een jaar uit de Elsluose archiefstukken om op 14 november 1774, de dag dat hij veroordeeld werd, weer op te duiken.

De ongeveer 61-jarige Kogel had vrijwillig bekend enkele malen gestolen te hebben. Men haalt een aantal diefstallen aan in zijn vonnis. Zo had hij ongeveer driemaal brandhout gestolen bij de pannebakkerij te Rekem; een patakon (kruisrijksdaalder) uit het huis bij de windmolen van Rekem en zes schellingen bij een zekere Gerrit die achter de kerk in Boorseem woont. Bij een zekere Henricus in Mechelen aan de Maas zei hij wat leer gestolen te hebben. Aardappelen en rapen stal hij regelmatig van het veld. Verder zijn geen vermeldingen in de Elsluose archieven; ook niet over de beschuldiging dat hij medeplichtig zou zijn aan de overval bij Walraven. Men laat het blijkbaar bij de vrijwillige bekentenis. Men zou zich kunnen afvragen of de gevraagde confrontaties wel doorgegaan zijn. Waarom is er dan geen melding van gemaakt in de anders zo volledige criminele rollen? Waarom veroordeelde men hem niet tot de tortuur? Vanwege zijn leeftijd? Of misschien vanwege het feit dat hij feitelijk uit een andere jurisdictie (Rekem) kwam? Wat is er met hem gebeurd in het jaar (!) dat hij in de gevangenis zat? We moeten U het antwoord schuldig blijven. We geven het vonnis tegen Caspar samengevat weer, een op zichzelf beschouwd merkwaardig vonnis. Des te verwonderlijker is het vervolg. Het gerecht van Elsloo veroordeelde Caspar Kogel tot geselen met twaalf roeden, waarbij met iedere roede twaalf slagen gegeven moesten worden door de scherprechter van Rekem in diezelfde plaats. Na de geseling zou men hem brandmerken en voor eeuwig uit het graafschap Rekem verbannen. Indien hij het daarna zou wagen ooit naar Rekem terug te keren, zou hem een zware lijfstraf wachten. Caspar Kogel werd teruggebracht naar Rekem voor uitvoering van het vonnis. Hier geschiedde echter iets zeer vreemds. Het was wederom de graaf van Rekem die middels een edikt (januari 1775) het oordeel nietig verklaarde. De graaf zette het

vonnis, omwille van de familie van de betrokkene, om in een 20-jarige opsluiting in het hospitaal St. Joris te Luik.

5.5 OP DE VLUCHT GEDOOD

Terug naar Elsloo. Drossaard J.C.S. de Limpens verzocht op 6 november 1773, de dag na de veroordeling van de eerste groep bendeleden, de arrestatie en inventarisatie van goederen van: Mees Lebens, Vaderjan, Lambert Wanten, Jan Jongen, Andries le Gros, Nelis de wever van Catsop, Peter Bovens, Hendrik Greeten en Pieter Janssen. De arrestatie van deze personen werd diezelfde dag geaccordeerd. Gearresteerd werden Hendrik Greeten, Peter Bovens, Andries le Gros, Lambert Wanten en Jan Jongen. De overigen waren inmiddels gevlucht. De voortvluchtige Mees Lebens maakte echter de fout een kleine maand later terug te keren naar Elsloo. Het gerecht nam direkt aktie. Schepen M.P. Fredrix werd gelast om samen met Michael Bours en zijn twee zonen Lebens te arresteren. Fredrix nam ook zijn twee knechten mee. Samen trokken de heren naar het huis van Lebens. Fredrix gelastte Mees uit naam van de drossaard, zijn huis uit te komen om hem als zijn arrestant te vergezellen naar Maastricht. Mees gaf hieraan gehoor en kwam naar buiten. Bij de daadwerkelijke gevangenneming rukte hij zich los en sloeg op de vlucht. Het dreigement van de schepen, dat hij geweld zou gebruiken indien Mees niet vrijwillig terugkeerde, sloeg de vluchteling in de wind. Hij rende voor zijn leven in de richting van de Maas. De schepen en zijn assistenten zetten de achtervolging in. In de buurt van de Maas gekomen zagen zij zich genoodzaakt het vuur op Mees te openen. Lebens werd getroffen en rolde de Maasdijk af. Het schot had hem zodanig verwond dat hij kort daarop overleed. Schepen Fredrix ging met "lege handen" naar Maastricht, waar hij tegenover de rechters verklaarde dat Mees het "tijdelijke met het eeuwige verwisseld had". Het gerecht beschouwde de vlucht van Mees Lebens als een bekentenis en verzocht derhalve hem te begraven in ongewijde grond. De eis van de aanklager werd ingewilligd, zodat het gerecht de familieleden en vrienden van de overledene gelastte het lichaam "buyte de ordinaire begraafenisplaatze" ter aarde te bestellen, waarbij uitdrukkelijk vermeld werd dat bij weigering de vilder met deze taak belast zou worden.

5.6 DE MAN UIT WIJLRE

Voor de gearresteerden uit de vorige paragraaf begon hetzelfde "spel" als reeds bij de eerste beschreven groep. Vriendelijke examinatie, gevolgd door ontkenning, confrontaties zonder resultaat gevolgd door bekentenissen op de pijnbank. Naast de reeds beschreven Marten Mulckens krijgen we in deze groep met nog een interessant persoon te maken: Jan Jongen. Op 11 november 1773 werd hij onderworpen aan zijn eerste verhoor. Hierbij zei hij geboren te zijn in Wijlre en vijf jaar, sinds zijn huwelijk met Maria Catharina Beckers, te Elsloo te wonen. Voor die tijd was hij onder andere werkzaam geweest bij Adam Voncken te Schimmert waar hij inwonend was. Op de vraag of hij Marten Mulckens, Dirk Hersseler en Vaes Luyten (Beek) kende, zei hij deze enkel te kennen van aanzien. Willem Panhuys kende hij uit de tijd dat hij te Maasmechelen aan het Boseind aardappelen gehaald had bij de pottbakker. Toen men hem vragen stelde betreffende de bende zei hij enkel van horen zeggen te weten dat zulk een bende bestond en dat deze bende onder andere diefstallen gepleegd had bij Walraven in de Maasband en in het rijk van Aken. Verder verklaarde hij te weten dat enige leden een eed gezworen hadden. Hiermee gaf hij, ondanks zijn ontkenning tot die bende te gehoren, feitelijk reeds teveel geheim prijs. Twee dagen later volgde de confrontatie met Mulckens. Deze verklaarde in tegenstelling tot Jongen, die zei Marten alleen van aanzien te kennen, dat hij Jan al een slordige 16 jaren goed kende, lang voor de tijd dat Jongen te Elsloo woonde. Ook Jan Jongen werd daarop veroordeeld tot de pijnbank. Omdat de bekentenis van Jongen veel gedetailleerde informatie over allerlei zaken betreffende de bokkerijders van Elsloo ver-



.... en hoofd op een pin gesett te worden (p. 35)

schafte, wordt de gehele bekentenis én de vooraf opgestelde vragen in zijn originele vorm weergegeven.

Lunae den 22 november 1773 is voor ons ondergeschreven schepenen post meridiem gesisteert den gedetineerde Joannes Jongen en aengemaendt zijnde om de waerheyt te bekennen heeft bij puure ontkenenisse gepersisteert, weshalven wij ondergeschreven schepenen genootsaecht zijn geweest aen den gedetineerde de duym Schroeff om vijff minuten nae half drie te doen appliceeren in aenwesentheyt van den weledele agtbare heer medicinae doctor en professor Vrijthoff. En dewijl denselven des ongeagt nog al even halsterrig persisterde, soo is dat wij aen denzelven ontrent 10 minuten nae half drie ure de regte scheenschroeff hebben moeten doen appliceeren.

lunae = maandag
post meridiem = na de middag

persisteren = vasthouden aan

appliceren = toepassen

Artikel 1. Off den gedetineerde behoort onder de alomme bekende bende gauwdieven? In cas van jaa te vragen zedert wanneer in die bende gekoomen door wie en ter wat plaetse en op wat wijze daertoe geengageert geworden is.

En heeft op den eerste artikel interrogatoir in cas van scherper examinatie verklaert onder de bende gauwdieven in de omliggende plaetsen ontdeckt te hooren; daeronder gekoomen te zijn over ontrent agthien jaeren en daeronder geengageert door den vilder van Neerbeek ten huysse van Philip van den Hoff tot Wilder bij Gulphen. (Opm: Indien zijn verklaring omtrent zijn geboortejaar 1740 juist is dan was hij dus als ongeveer vijftienjarige reeds lid van de bende).

in cas = in het geval

interrogatoir = ondervraging

Artikel 2. Off diefstallen en huysbraecken off andere euveldaeden begaen heeft? In cas van jaa te vragen waer en ter wat plaetse, wanneer, hoe en op wat wijze dit toegegaen, wie hem daertoe beroepen, met wien daernaertoe gegaen en wat wegen genoemen heeft soo in het daernae toegaen als t'rug koomen.

Op den tweeden artikel bekend bij diefstallen en huysbraecken door de bende geperpetreert geassisteert en sig daeraen pligtig gemaect te hebben. Namentlijk de huysbraeck en diefstal begaen bij Walraven in den Maesbamp, de huysbraeck en diefstal begaen bij Martinus Schroeders aen de Handt, Item bij juffrouw Steentjes tot Havert, Item te Wijnantsraede aen het Panhuys, item te Nuth agter de kerck in het brandwijnhuys, item in 't Gulickerlant in een huys agter de abbye van Cloosterraede naast een huys de "vette soup" genaempt wesende, het huys alwaer den diefstal begaen is naest een Beeck gelegen. Item in het landt van Hertogenraede geassiteert te hebben tot het perpetreeren van eenen diefstal en huysbraecke te Wurm aen het huys van Jan Willem Geurts.

Item dat pligtig staet aen een huysbraeck en diefstal cort bij Aldenhoven in het Gulickerlant geperpetreert, tot Immersdorf bij de weduwe Jan Janssen. Item dat pligtig staet aen een huysbraeck te Heugem bij Millen bij d'heer pastoor aldaer.

Dat tot den diefstal en huysbraecke begaen bij Walraeven in den Maesbamt geroepen is worden door Dirck Hersseler vilder tot Neerbeek. Dat desen hem gedetineerde gevonden heeft ten huysen van Philip van den Hoove woonende op Elckenraede onder de heerlickheit Wildre gelegen. Dat van daer met den gedetineerde denselven avond dat den diefstal begaen wierd op Schummert gegaen zijn door Oenselt, van daer op Beeck, van Beek over de heyde op Steyn, en van Steyn op den Maesbamt. Dat aldaer gecomen zijnde tusschen twee andere der bende door opgemelte vilder van Neerbeek op den bamt agter den dijck geposteert geworden is. Dat ten tijde den gedetineerde ter plaetse voorschreven op schiltwagt stont aen den huysen van gemelte Walraeven op eene geweldadige wijze heeft hooren breecken. Dat naedat ten huysen ingebroecken was een persoon met eenen blauwen rock, aen den gedetineerde onbekent, in eene bronspot met geneever toegebracht heeft. Dat de twee voorschreven compagnons van den gedetineerde daeraen gedroncken hebbende weggeveende den gedetineerde te drincken doordien noeyt geneever gebruyckende. Dat aldaer drie packen met effecten aengevult, alsmeede cooper en tin, in meer gemelte huysen van Walraeve ontveert en gestoolen, heeft sien wegdragen door drie manspersoonen, aen hem gedetineerde onbekent, op Steyn aen.

doordien = omdat hij

Dat den gedetineerde naedat voorschreven diefstal begaen was, van den vilder van Neerbeek ontfangen heeft eenen schelling. Dat retourneerende wederom denselven weg genomen heeft op Schummert vergeselschap door twee selve companjons die naest hem in den Maesbamt op schiltwagt gestaen hadden.

Dat dese met hem tot Schummert gecomen zijnde aen den gedetineerde den weg weesden om verders nae sijn huys te gaen en aldaer van hem weggegaen zijn, ten tijde als den dag aenbracht.

Verders dat tot den diefstal en huysbraecke begaen bij Martinus Schrodgers aen de Hand eensgelijckx beroepen is worden door denselven vilder van Neerbeek. Dat dese hem gedetineerde recontrereerde op de Ubagsberge aen den Lindenboom denselven avond dat voorschrevene diefstal geperpetreert wierd. Ter occasie dat den gedetineerde die sijne tante aldaer woonende hadt gaen besoecken. Dat alsdoen met voormelde vilder gegaen is tot in seker huys en herberge tot Simpelveldt aen de brugge gelegen alwaer denselven vilder een glas geneever (een a twee) gedroncken had, geveende aen den gedetineerde kouden dranck die uyt een fles, die hij bij hem in den sack droeg, aen hem gedetineerde schonk en toebragt.

recontreren = ontmoeten

ter occasie = bij gelegenheid

Dat vandaer gegaen zijn tot Backes aen de kerck ter huysen en herberge an den Tollenaer.

Dat den gedetineerde aldaer een halff glaesje anys gedroncken heeft nae wellick wet den avent hunnen weg vervolgt hebben tot aen het huysen van Martinus Schrodgers aen de Handt gelegen.

Dat den gedetineerde tot ontrent het huys voorschreven

gecomen zijde den meergemelte vilder hem aldaer dede staen, die alsdoen van hem afging tot in het derde of vierde huys nae dese sijde afgelegen van dat van Martinus Schroders, vanwaer hij daadelijck uytquam vergeselschap met seven andere personen en met eenen derselve gekleet met eenen witten kiel, tot den gedetineerde quam en denselven naest hem posteerde hun beyde aenseggende van dien post te moeten houden en soo iemant aenquam dat alsdan hem vilder moest coomen waerschouwen.

Dat cort daerna dat den gedetineerde ter voorschrevene plaetse geposteert was gehoord heeft dat sijne complicen de deur van het huys de Hand forceerden dusdaenig dat deselve uytviel en den gedetineerde het geraes van dit geval gehoord heeft. Dat vijf differente packen uyt het huys van voorschreven Martinus Schroders heeft sien uytbrengen en wegdraegen sonder nogtans geene gekent te hebben die voorschrevene packen wegdroegen.

Dat voor sijne aenpaerte gehadt heeft twee schellingen die den vilder van Neerbeek aen hem gedetineerde gegeven heeft.

Dat hij gedetineerde naedat voorschrevene diefstal geperpetreert was sijnen weg genoomen heeft op Bockes (Bocholts wordt hier bedoeld, evenals het reeds eerder genoemde Backes), Simpelveldt en vandaer ter sijne woonstede in Eckelraede zijnde de andere complicen, ten getalle van on-trent twintig personen, op Heelder gegaen.

Eckelraede = Elkenraede bij
Wijlre

Verder dat tot den diefstal bij juffrouw Steyntjes te Havre beroepen is worden door den vilder van Neerbeek tot Elsloo ten sijns gedetineerdens woonhuys. Dat den gedetineerde ten selven daege alsdoen met voorschrevene vilder op Beek gegaen is, vandaer op Neerbeek tot in desselvs woonsteede alwaer nog seven andere der complicen gevonden heeft namentlijck Marten le Gros, Willem Glasemakers, de Frusch, zijnde de andere vier aen hem gedetineerde onbekent, die met en beneffens voorschrevene vilder en den gedetineerde over de heyde tot op den Steenwegh van Zittaerd alwaer ter linckerhandt langs de Keutelbeek afgegaen zijn om Zittaerd langs Mille tot Havre.

Havre = Havert

Dat den gedetineerde met en beneffens Marten le Gros, Willem Glasemakers en den Frusch op schildwagt hebben blijven staen, nae den kant vanwaer gecoomen waeren. Dat lutteltijds daerna de drie personen met den gedetineerde op schiltwagt staende afgelost wierden door drie andere, aen hem onbekent, als wanneer drie afgeloste hunnen weg naemen nae het huys van gemelde juffrouw Steyntjens.

heyde = Graetheide

Dat aldaer van twee kanten ingebroocken hebben namentlijck van den kant van de poort en van agteren. Dat om ter laeste plaetse aen het huys binnen te geraecken door de complicen eene soorte van brugge met leeder en andere houte gemaect, over het water geworpen en gemaect is. Dat gesien heeft dat van de kant van de poort seven packen uytgebragt en weggevoert zijn, sonder degeene die deselve droegen gekent te hebben. Dat den gedetineerde voor sijn aenpaert uyt handen van den vilder van Neerbeek ontfangen

leeder = ladders

heeft vier schellingen.

Dat denselven weg trug genoomen heeft waerlangs naertoe gegaen was, vergeselschap sijnde door Marten le Gros en Willem Glasemakers, die tot Beeck van hem gegaen zijn.

Verders dat tot den diefstal en huysbraecke te Wijnantsraede in het panjuys oock beroepen is worden door den vilder van Neerbeek ten huys van sijne moeder binnen Enckelraede, denselven avond dat den diefstal begaen wierd.

Dat tesaemen vandaer gegaen zijn nae het huys van voormelde vilder tot Neerbeek vanwaer samen gegaen zijn langs den Vrouwenbosch ter lincke handt laetende Spaubeek liggende over Nuth tot aen Wijnantsraede.

Dat daer comende door voormelde vilder op schiltwagt geposteert wierd aen eenen stiggel naest eenen weg of voetpad langs waer de inwoonders van Swier ter kerke gaen. Dat ten tijde daer postvatte eene stercke bende heeft zien aenkomen van den kant van Nuth.

Dat dese gearriveert sijnde daadwerckelijk met geweld heeft hooren breecken aen het panhuys en woonsteede van Henricus Ritsen.

Dat ten tijde aen gemelt huys gebroocken wierd den gedetineerde twee snaphaenschooten gehoord heeft sonder egter te konnen seggen of door degeene die in het huys waeren, ofwel door de complices geschooten wierd.

Dat aldaer voor sijn aenpaert van den vilder Dirck Hersseler ontfangen heeft twee schellingen en naedat den diefstal voltrocken was alleen gegaen was nae sijn oudershuys tot Eckelraede.

Verders dat tot den diefstal en huysbraecke begaen in een brandewijnhuys (te Nuth) beroepen is door denselven vilder van Neerbeek. Dat den gedetineerde doenmaels woonde als knecht bij Thomas Aussems te Waterval. Dat gegaen zijnde nae Climmen, om aldaer te gaen vrijen ten huys van de weduwe Doutzenberg, op straet gerecontreert wierd door den vilder van Neerbeek. Dat dit geschiedt is denselvenavont dat den diefstal begaen wierd. Dat oversulx met de voorshreven vilder direct op Nuth langs het huys genaemt "de drinck" gegaen is. Dat aen voorschrevene "drink" nog ses andere personen en nagtsgezellen bij hun quamen.

Dat den gedetineerde daergekommen sijnde ontrent het huys "de Vot" genaempt, met eenen anderen van sijne gesellen door den vilder op schildwagt gestelt wierd. Dat denselven met de vijf andere complices het huys agter de kerk geleegeen op de eene of andere weyse ingeraeckt zijn en lutteltijds daernae trug quaamen met een swaar pack. Dat meergemelte vilder alsdoen aen hem gedetineerde voor sijne aenpaert gegeven heeft drie schellingen waerop den gedetineerde alleen vertrocht en sijnen weg namt ten huys van sijnen meester te Waterval.

Verders tot den diefstal begaen aen een huys te Wurm bij Jan Willem Geurts den gedetineerde daegs voor den diefstal nae de moolen van Voerendael gegaen zijnde, bij sijn retour op den weg door den vilder van Neerbeek gerecontreert

wierd.

Dat denselven naemiddag met denselven gegaen is in seker herberge agter Hertogenraede gelegen "in de vette Soup" genaemt. Dat daernae aldaer een weinig vertoeft te hebben verders gegaen sijn naer Wurm voorschreven. Dat cort bij Wurm komende op een wetje vier differente partijen der bende bijeen gecomen sijn.

wetje = kleine weide

Dat den gedetineerde op denselven weg die hij gecomen was door voormelten vilder omtrent de veertig passen van het huys van geroerden Jan Willem Geurts geposteert geworden is. Dat hij gedetineerde gehooft heeft dat aen voorschrevene huys gebroocken wierd. Dat uyt hetselve huys van geroerden Jan Willem Geurts heeft zien uytbrengen en wegdraegen vier packen met effecten aengevult, sonder nogtans te hebben gekent die met dieselve gelaeden waeren. Dat voor sijne aenpaert van den vilder van Neerbeek ontfangen heeft vier schellingen.

Dat bij zijn retour alleenlijck vergeselschap is geweest door voorschrevene vilder die hem begeleydt heeft tot aen desen kant van Hertogenraede als wanneer den vilder wederom trugkeerde den gedetineerden sijnen weg vervolgde tot op den hoff van Haeren.

Verders dat tot den diefstal en huysbraecke gedaen te Immersdorf bij de weduwe Janssen meede is beroepen geworden door den vilder van Neerbeek, sulx aen des gedetineerders woonsteede te Elsloo. Dat sig ten huysen van den vilder van Neerbeek begeeven heeft en vandaer met denselven des naemiddags omtrent twee uren vertrocken is. Dat vandaer door de huyde gegaen sijn op den Zittarder Steenwegh, vandaer langs de Keutelbeek om Zittard tot Immersdorf toe.

Dat te Immersdorf komende van drie kanten differente troupen der bende heeft zien naederen, die alle op het huys van de weduwe Janssen los gegaen sijn.

Dat den gedetineerde eenen schootweghs van het huys af in deselven weg waer hij gecoomen was door den vilder op schiltwagt gestelt was.

Dat aen den gedetineerde bekend is dat de bende met geweld in voorschrevene huys ingebroocken hebben.

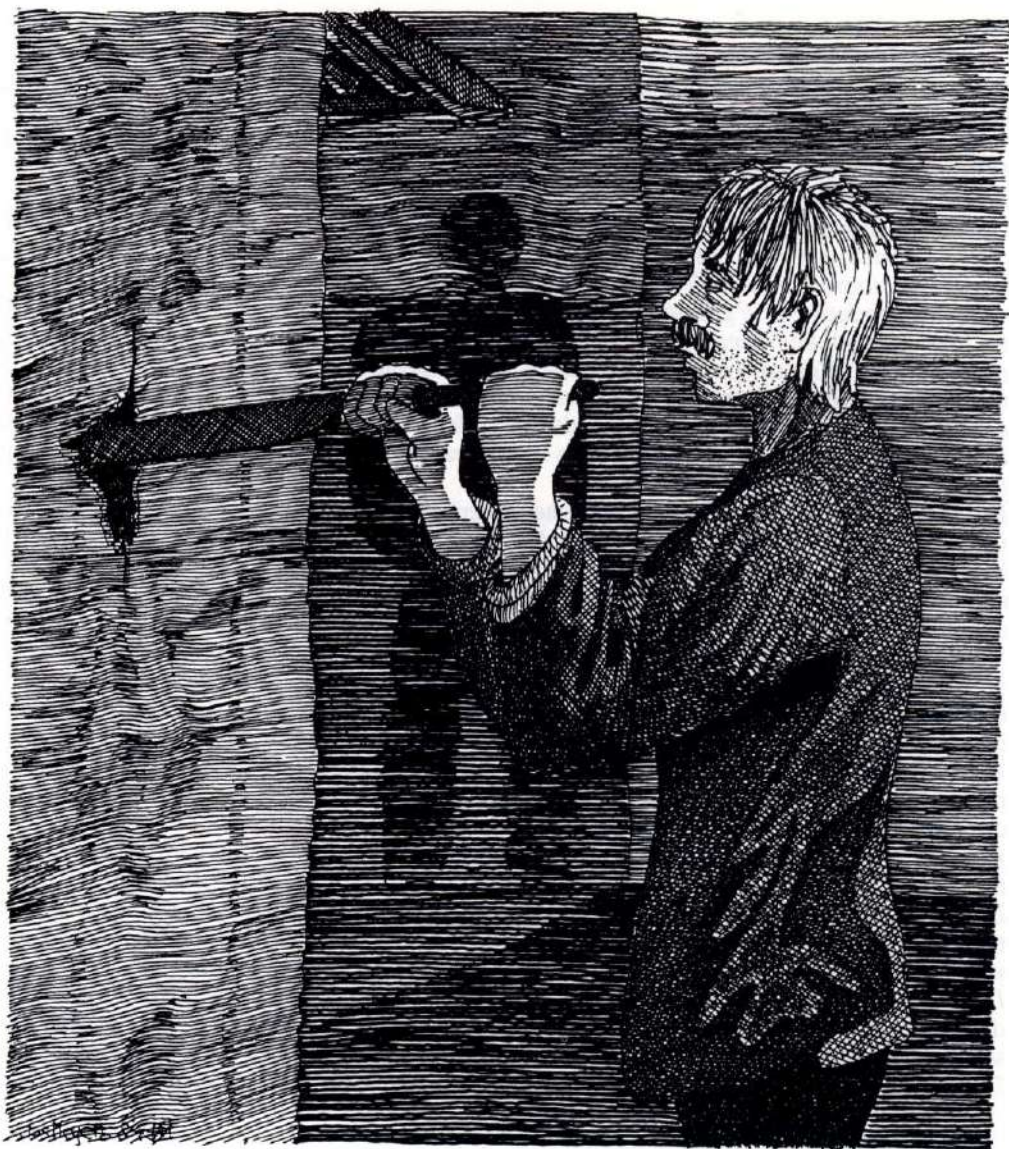
Dat den gedetineerde gesien heeft dat uyt voormelde huys vijff packen met effecten aengevult gebrogt en vervoert sijn sonder egter de personen te konnen denomineren die daermede belaaen waeren.

Dat voor sijne aenpaert van meergemelte vilder vier schellingen gekommen heeft.

Dat den vilder tot hem geseyt heeft dat ter oorsaecke het groot getal der bende, hij aen den gedetineerde niet meer konde geven, en selfs meer gaf als hij voor sijn aenpaert genooten hadde.

Dat den gedetineerde met den vilder geretourneert was denselven weg die gecoomen waeren.

Dat nogtans denselven naedat den gedetineerde omtrent anderhalff ure begeleydt wederom retourneerde seggende ick moet wederom truggaen tot de andere der bende, mijne cameraeten.



.... met een ploegkouder opengebrouken (p. 48) ...

Verders dat tot den diefstal en huysbraecke begaen bij den pastoor van Heugem bij Millen almeede geroepen is door den vilder van Neerbeek die hem gedetineerde denselven naedemiddag tussen twee a drie ure rencontreerde ten huysse van de weduwe Lambermont tot Beek.

Dat men denselven gegaen is op Schinnen, van Schinnen langs Daniken op Bronsem en soo verders ter syde Geelekerche deur op Heugem.

Dat den gedetineerde gekomen zijnde tot aen het dorp voor aen in 't selve met sekeren Willem aen 't blote Vauwere tot Neerbeek wonende geposteert geworden zijn door den vilder voorschreven.

Dat den gedetineerde gehoord heeft dat eenige van sijne bende aen het pastorael huys aldaer met geweld ingebrooken zijn. Dat hij gedetineerde uyt hetselve pastoraale huys heeft zien vier packen met effecten aengevult wegdraegen en vervoeren, die alle nae den kant van beek gebrogt zijn sonder notangs te weten door wie.

Dat den gedetineerde nae den begaene diefstal met den vilder en de Frusch van Beeck denselven weg geretourneert is die sij gecomen waeren tot Neerbeek toe alwaer den gedetineerde met den vilder in desselfs woonsteede ingegaen is.

Dat den gedetineerde aldaer van den vilder voor zijn aenpaert ontfangen heeft vijff schellingen nae welck hij tot sijn huys tot Elsloo gegaen is.

Artikel 3. Te vragen hoe en op wat wijze sig aen de diefstallen pligtig gemaect en wat hij voor sijn paert en deel gehad heeft.

Is reeds beantwoordt in de vorige vraag.

Verders ex officio gevraegt zijnde of den soogenaemde eedt bij de bende gebruyckelijck uytgeswooren heeft segt denselven gedaen te hebben in de Capelle van St. Rosa op den Colsberg te Zittaerd gelegen. (Opm.: Deze vraag had reeds tevoren op papier gesteld moeten worden. In feite stelt men een niet geaccordeerde vraag).

Dat aldaer gekoomen sijnde met verscheyde andere der bende eerst al biddende weyse rondsom de capelle met deselve gegaen is.

Dat dit geschiedt sijnde hij met deselve al cruypende de voorschrevene capelle ingecroopen is. Dat binnen deselve gecoomen sijnde aldaer heeft zien staen eene tafel met een tafelkleet overdekt, daerop staende een cricifix met swert omhangen staende tussen twee brannende kertsen, met een be-neffens eenen kelek aengevult met wijn of citert, gelijk oock eenige brocken brood.

Dat door den vilder van Neerbeek een brock brood gepresenteerd wierd, denwelken den gedetineerde aennemt, en op het voorhouden van den chirurgijn Kerckhoffs van Hertogenraede verklaerde derselven eetende Godt daerdoor af en den duyvel in te eeten.

Dat met deselve Goddeloose bewoordingen op de voorreeden van Kerkhoffs voorschreven aen de kelek gedroncken en mits dien verklaert heeft Godt af en de duyvel in te drincken. Dat

Colsberg = Kolleberg

kelek = kelk
citert = cider

hiernaer verswooren heeft van noeyts iemant van de bende te betigten of te denuntieeren.

denuntieeren = aangeven

Dat indien in handen van justitie soude geraeken en door de poene der torture verpligt wierd sijne complicen te ondecken en te denuntieeren soodanige denuntiatie en betigtingen selfs onder de galing of justitieplaetse te herroepen.

poene = straf

Verders segt met hem gedetineerde den voorschrevene eedt gedaen te hebben de volgende:

Frusch van Beek, Willem Eerkens aen bloote Vauwere, de Koets alias Jan Thiessen tot Beeckergenhout, den vilder Dirck Herseeler, Pieter Kerkhoffs van Beek, Zander van Neerbeek hebbende een broeder die genaemt wordt Ercke, Item twee die te Beek met het fijnwerk geapprehendeert zijn, den Rach van Oenzelt, seekeren Thies woonende in de Haelstraet te Beek welcken met den Rach gevangen is.

Artikel 4. Te vragen in het generaal de namen dergeene die onder de bende gehooren met designatie van hunne respectieve woonsteeden.

in het generaal = in het algemeen

Op den vierden artikel segt onder de bende te gehooren de volgende: Willem Panhuys, Marten Mulckens alias den Pandoor, item de ses tot Elsloo reeds geexecuteert, Hendrik Greeten, Andrie le Gros, Jud Jan Specken van Houthem (doorgehaald), Christiaen Vlekken van Houtem.

En mits den gedetineerde geene verdere complicen segde meer te kennen of wilde ondecken soo hebben wij aen den gedetineerde s'avonds ontrent 10 minuten nae half agt lincke scheenschroef, de duimschroeff doen appliceeren als wanneer verders genoemd heeft: Pieter Bovens van Elsloo, Lambert Wanten van Elsloo, Leonard den Wever van Catsop, den chirurgijn Kerckhoffs van s'Hertogenraede en Jan Driessen alias Bolderjan.

Artikel 5. Te vragen bij welke diefstallen en andere delicten off euveldaeden de complicen in het generaal genoemd, respectie geassisteert en hun pligtig gemaect hebben en wat deselve gedaen en hoeveel voor hun aendeel genooten hebben.

Op den vijfden artikel segt den gedetineerde dat Willem Panhuys bij de drie laestgenoemde diefstallen geassisteert heeft.

Dat de Marten Mulckens alias den Pandour bij alle de genoemde diefstalle geassisteert heeft.

Dat Andries le Gros gesien heeft bij den diefstal in den Maesbamp bij Walraeven begaen.

Dat Christiaen Vlekken bij den diefstal aen de Hand geperpetreert gesien heeft.

Dat Pieter Bovens en Lambert Wanten gesien heeft en pligtig staen aen de drie laeste genoemde diefstallen.

Dat Leonard den Wever gesien heeft bij den diefstal tot Wurmt geperpetreert.

Dat den vilder van Neerbeek soo ook den chirurgijn Kerkhoffs overal geassisteert ende gecommandeert hebben.

Dat den laestgemelten dan te voet en dan te peerdt de diefstallen bijgewoont heeft.

*Dat insgelijcx overal pligtig staet Jan Dreesen alias Bol-
derjan.*

*Ex officio gevraegt zijnde of aen geen verder diefstallen
pligtig staet heeft verklaert sig pligtig gemaect te hebben
aen de huysbraecke en diefstal begaen aen het adellijck huys
Overhuysse genaemt gelegen binnen Bochols toebehooren-
de aen Madame Rocho.*

*Dat hij gedetineerde daertoe beroepen geweest is door den
vilder van Neerbeek, sulx in een herberge naest een smit
gelegen "de Hulst" genaemt onder Simpelveldt.*

*Dat vandaer tesaemen gegaen sijn nae het gemelde huys van
Madame Roch voorschreven. Dat hij gedetineerde op
schiltwagt door voorschrevene vilder geposteert is geweest
aen het barriere agter aen de weyde. Dat van agter aen de
moeshoff ingecoomen en door de venster van den stal inge-
broocken waeren. Dat hij gedetineerde ses packen met ef-
fecten aengevult uyt den huysse voorschreven heeft sien
draegen. Dat daertoe geassisteert hebben seven van Beeck
die het laeste voor de vier over eenige daegen geapprehen-
deert gevangen worden sijn.*

barriere = hek

*Dat hij gedetineerde van den vilder voorschreven voor sijn
aenpaert eene schelling ontfangen heeft, hebbende den vil-
der aldaer gecommandeert.*

*Dat hij gedetineerde langs denselven weg als daerheen ge-
gaen was geretourneert is.*

Quibus prealectis persistit et signavit criree

Handmerck X van Joannes Jongen niet connende schrijven.

Nobis presentibus

*J.W. Roemers, H. Milliard, C. Otzeling, P. Fredricx, H.M.
Nijpels, A.M. Gudi.*

nobis presentibus = in onze
aanwezigheid

*Op heeden den 23 november 1773 post meridiem is voor ons
schepenen op den extra locum torture en buyten pijn en
banden gesisteert den gedetineerde Joannes Jongen en nae
aen denselven voorgelesen desselfs voorenstaende responsi-
ven op gisteren gegeven duydelijck waeren voorgelesen
heeft bij weegen van recollectie daerbij in alles blijven per-
sisteeren en addende nog onder de bende te gehooen en
gesien heeft; Jacobus Ritsen van Heerleheyde en Hendrik
Creyt oock van Heerle, en daerop te willen leven en sterven.
Aldus gerecolleert op den ouden stadhuyse binnen Maes-
tricht nae bekoome ne territorium in dato ut supra.*

extra locum torture =
buiten de folterkamer

addende = toevoegende

*Merck X van Joannes Jongen verklaerende niet te connen
schrijven.*

in dato ut supra =
op datum als boven

5.7 WEDEROM DE STROP

Op 3 december 1773 werden door het schepengerecht van Elsloo tot de strop veroordeeld: Peter Bovens, Hendrik Greeten, Andries le Gros, Joannes Jongen, Marten Mulckens, Willem Panhuys en Lambert Wanten. Allen, met uitzondering van Marten Mulckens, werden drie dagen later, op 6 december 1773, door de beul terechtgesteld. De executie van Marten Mulckens werd uitgesteld, omdat hij nog nodig was voor confrontaties. Hij zou

nog moeten wachten tot 9 februari van het volgende jaar, wanneer hij samen met een derde groep werd opgeknoopt. Een lange tijd voor een ter dood veroordeelde, ondanks het streven van het gerecht de veroordeelden niet te lang te kwellen met het wachten op de executie.

Zou het feit dat hij geen tortuur had ondergaan en dus lichamelijk niet verminkt was mogelijk hiermee te maken hebben gehad?

HOOFDSTUK 6

EEN FIGUUR APART

6.1 DODENGANG

Rond het middaguur van een late herfstdag in 1773 trok een vreemde stoet door de rijksheerlijkheid Elsloo. Voorop liep een van de gerechtsboden met omhooggeheven justitieroede, gevolgd door de overige gerechtsleden. Achter in de stoet bevonden zich enige schutters met vlak voor hen een slede die door enkelen getrokken werd. Op de slede lag het lichaam van een dode man.

Langzaam vervolgde de stoet zijn weg in de richting van de plaats waar de openbare executies plaatsvonden. Op deze dag werd een dode terechtgesteld! Bij de galg gekomen werd het dode lichaam van de slee genomen en met één been in een ijzeren ketting aan de galg gehangen.

Het moge duidelijk zijn dat de “geëxecuteerde” iemand was die door zijn levenswijze mogelijk menselijk respect verspeeld had. Op deze middag komt de naam van een van de meest kleurrijke figuren van het 18^e eeuwse Elsloo in de annalen. Om deze persoon nader voor te stellen gaan wij terug naar het jaar 1748.

6.2 DE VEERMAN VAN MEERS

Tegen de avond van 1 december 1748 kwam de Veerman (Herman Vrancken) terug naar het gehucht Meers. Neelke Wijnen die toevallig uit haar raam keek zag de man in de richting van haar huis lopen. De wijze van lopen gaf aan dat hij goed dronken was. Zij rende haar huis uit en vluchtte naar haar overburen Jacob Rutten en zijn vrouw Margriet Penders. De dronken man had dit echter gezien. Even later stapte ook hij binnen in de keuken van Coob Rutten. Hij ging op Neelke toe, greep haar bij haar halsdoek en sleepte haar tot voor het vuur. “Ick wil dig op het vuur werpen. Waerom vluchts dou voor mich; hadt dou dat eerder gedaan, ick had in dat leed niet gekomen en 't was beter voor U én mij geweest.” Terwijl de man tegen haar brieste, zag Neelke kans zich uit zijn greep los te maken. Ze vluchtte terug naar haar eigen huis en deed de deur direkt op slot. Een moment later stond de man bij haar voor de deur. Hij vroeg haar hem binnen te laten hetgeen Neel nadrukkelijk van de hand wees. Na een korte woordenwisseling uitte de man zijn woede door een ruit aan diggelen te slaan. De vrouw hield echter voet bij stuk en weigerde pertinent de deur te openen. Hierop droop de dronken man af.

De volgende morgen keerde de inmiddels nuchtere Herman Vrancken terug naar het huis van Neelke Wijnen en verzocht haar geen verdere actie tegen hem te ondernemen. Als zij de zaak liet rusten, zou hij een nieuwe ruit laten inzetten. Neelke stemde toe. Omdat de man niets meer van zich liet horen, stapte zij alsnog naar het gerecht. Op donderdag 12 december moest Neelke het hele verhaal uit de doeken doen voor de schepenen van Elsloo, waarbij een voor haar pijnlijke zaak opnieuw werd opgerakeld. Ze bekende in haar verklaring dat Herman Vrancken, de veerman van Meers, na de dood van haar man Jan Meys (overleden 5 oktober 1747) haar regelmatig bezocht had. Hierbij had Herman haar getroost en wel zodanig dat zij samen zo'n twintig keren “vleeschelijk geconverseert” hadden. Dit had erin geresulteerd dat Neelke “geimpregneert” was geworden: eind juli van het lopende jaar werd haar kind gedoopt. In barensnood had zij tegenover de vroedvrouw verklaard dat Herman Vrancken de vader van haar zoon was, hetgeen ook tot uitdrukking kwam in de doopnaam van het kind: Peter Vrancken.

Het schijnt dat het dorp zich hierover niet zo druk maakte. Het kwam nogal eens voor dat ongetrouwde moeders voor het gerecht gedaagd, veroordeeld tot een boete of zelfs verban-

nen werden. Zeker wanneer zij de rouwtijd niet in acht had genomen (die ongeveer een jaar bedroeg) werd dit als een misdaad beschouwd. Tegen de vaders van deze illegitiem verwekte kinderen werd vaak niets ondernomen.

Van het gedrag van de weduwe van Meys wordt tot vóór de bovenvermelde dag geen melding gemaakt in de justitierollen van Elsloo.

Neelke vertelde verder het gehele gebeuren van die bewuste eerste decemberdag. Zij had Herman gevraagd, terwijl deze voor de deur stond, wat hij kwam doen. Herman had daarop geantwoord dat hij zijn zoontje kwam bezoeken. Neelke vroeg hem 's anderdaags terug te komen, echter de dronken Herman wilde hier geen genoeg mee nemen; hij wilde het kind nu zien. De weduwe had daarop het kind voor het raam gehouden om het aan hem te tonen. De veerman zei dat het reeds te donker was en dat hij buiten niet goed kon zien. "Als je mij binnenlaat dan kan ik het kind ook goed zien" had Herman gezegd. Neelke hield echter vol dat hij maar de volgende dag moest terugkomen. "Als je me nu niet binnenlaat dan sla ik een ruit kapot" schreeuwde Herman. "Al sla je alle ruiten kapot, je komt er niet in" antwoordde de vrouw heel kalm waarop Herman inderdaad een ruit kapotsloeg.

Het gerecht maakte hiervan een protocol en beloofde de weduwe verdere actie te ondernemen. Gezien de komende feestdagen werd de eerste aanzet hiertoe echter uitgesteld tot na nieuwjaar.

Op 16 januari 1749 kwamen de echtelieden Rutten voor het gerecht om hun getuigenis af te leggen. De 35-jarige Jacob legde een voor Herman Vrancken gunstige verklaring af. Hij meende enkel te weten dat zowel Neelke als Herman bij hem in de keuken waren gekomen. Nadat zij een tijd hadden gezeten was Neelke opgestaan en naar huis gegaan. Herman had haar toen gevraagd waarom zij voor hem wegging. Verder zei Jacob niets gehoord te hebben of te weten. Zijn vrouw Greet Penders steunde haar man bij de verklaring. Zij zei dat Cornelia en Herman bij haar in de keuken zaten toen plots de dochter van Neel met het bewuste zoontje binnenkwam. De weduwe pakte hierop het kind en liep naar buiten. Toen ook Herman opstond en naar buiten liep had zij de deur gesloten, zodat ze verder niets gezien noch gehoord had.

Voor deze verklaring ontvingen beide echtelieden ieder een gulden uit handen van de schepenen Ghijsen en Geurts.

Ook Herman werd in de gelegenheid gesteld zijn verhaal te doen. Met zijn verklaring sloot hij volledig aan op de verklaring van Neelke Wijnen. Hij gaf het overspel toe en zei dat hij verscheidene malen na de bevalling bij de weduwe was geweest om zijn "eigen vleesch en bloed" wittebrood te brengen. Het gerecht verklaarde de verklaringen in beraad te nemen en te toetsen aan de wetten en plakkatens, zoals die van vanouds werden gehanteerd.

Op 16 mei kreeg het gerecht de "feyten van belastingen" tegen Herman Vrancken binnen. Een rechtsgeleerde had de verklaringen onderzocht en beoordeeld voor de lieve som van 16 gulden. Het stuk dat het gerecht in handen kreeg luidt als volgt:

Den voorschreven heere clagere (drossard van Elsloo) tot fundament van de conclusie sal tot dien eynde seggen en deduceeren het naevolgende salvo:

** Dat alle getrouwde personen verplicht sijn om mal-kanderen te beminnen en lieff te hebben, en reciproqueliijk houn ende getrouw blijven; soo daenigh dat eene vrouwe sigh moet contenteren met haeren man en vice versa den man met sijne vrouwe.*

** Ende gevolghliijk hun moeten onthouden van alle vleeschelijcke conversatie met andere personen gelijk als sulcx aen man ende vrouw wel duydelijk volghens de Goddelijcke en Wereltse wetten ende gebooden gepresenteert ende bevoolen is.*

** To soo verre dat de contraventeurs en overtreeders van dese heylsaeme gebooden en ordonnantien als meynedyge*

salvo = uitspraak

reciproqueliijk = wederzijds

contenteren = verstaan

contraventeurs = dwarsliggers



.... was Marten Mulckens (de huzaar) wederom in Elsloo (p. 51).

ehiebreecker ende violateurs van hunnen beswoorenen huwelijcken trouw, sig niet alleen de Goddelijcke maer oock de wereldlijke straffen op den hals haelen en over hun trecken.

violateurs = schenders

* Dat den beclaegden desniettegenstaende door sijne onge-regelde ende onsuivere drifften en begeerlijckheeden sijne plicht en huwelijcx verbintnisse voor sijne wettige en egte vrouwe sooverre vergeeten ende gevioleert heeft dat hij sig niet en heeft ontsien staende sijn huwelijck overspel ende vleeschelijcke conversatie te bedrijven met seeckere Cornelia Wijnen, weduwe van wijlen Jan Meys, dusdanigh dat deselve door hem beclaegden is worden beswangert ende in den maent van augusti lestleeden oft daerontrent in den kraam is gevallen ende een bastaartkind ter werelt gebracht heeft.

* Dat den beclaegden bovendien op den eersten december lestleeden drie ofte vier maanden naer den craem van gemelde Cornelia Wijnen ontrent den avond aen desselfs huys gekomen is. Dat hij de deure van het huys geslooten vindende van deselve Cornelia Wijnen versogt heeft dat sij hem soude willen inlaten, seggende en adderende dat hij verlangde om het kind te sien. Waerop sij aen den beclaegden tot antwoord gegeven hebbende dat het te laat was en dat hij des anderen daegs soude komen als wanneer sij hem het kind soude laeten sien.

* Dat denselven beclaegden haer bedreygt heeft de vensters van het huys in te slaen ende ter selver tijt oock eene van die versters in stucken geslaegen heeft.

* Dat den beclaegden daerenboven over eenigen tijt geleeden woorden ende dispuut gekreegen hebbende met seeckeren Joannes in de Bosch, denselven inden Bosch op eene mordaadige wijze met een mes geattaqueert heeft en daermee in het gesicht gesneeden en eene groote gevaarlijke quetsure ende wonde toegebracht waardoor denselven groote pijnen en smarte geleeden heeft ende geruymen tijt onder handen van den chirurgyn selfs met buyten peryckel van sijn leven geweest is.

dispuut = twistgesprek

peryckel = gevaar

Zoals men kan zien had Herman, terwijl het proces met Neelke nog aan de gang was, nog een afrekening te doen met de verwonding van Joannes Indenbosch, de bouwer en bewoner van de hof "in de Weert" achter Meers.

Niet veel later werd door de rechtsgeleerde Brull te Maastricht het advies voor bestraffing van Vrancken afgegeven. Hierin stond dat wegens overtreding van artikel 80 van het echtreglement uit 1656 veertig patakons oftewel honderd gulden boete opgelegd mocht worden. Met betrekking tot de meswond adviseerde Willem Brull de betrokkene Jan Indenbosch te visiteren en de straf voor Herman al naar gelang de grootte van de wond aan te passen, iets dat hij (zoals hij zelf schrijft) op papier natuurlijk niet kan doen.

Het advies deed de rekening van de proceskosten stijgen met vijf gulden.

Op drie juli 1749, de dag na binnenkomst voor het advies, werd Vrancken veroordeeld voor overspel: de boete van veertig patakons werd volledig opgelegd. Voor vonnisrechten telde men het sommetje van 24 gulden! Herman kreeg de mededeling van zijn vonnis op de zeventiende juli. Over de verwonding van Jan Indenbosch wordt verder niets meer vermeld. De totale gerechtskosten voor het proces beliepen 92 gulden 5 stuivers en 2 oortjes.

6.3 BELEDIGING VAN HET GERECHT

De zaak was nog niet afgedaan. Op 9 oktober van datzelfde jaar liet Herman opnieuw van zich horen. Herman bevond zich in de herberg van Jacob Simons en dronk een stevige pot bier. Eenmaal goed dronken stond hij plots op en begon te razen en te tieren. Aanleiding hiervoor was dat zijn geliefde, Neelke Wijnen, door het gerecht van Elsloo gevangen gezet was in de Schans (6 juli). Herman ging als een wilde tekeer: al vloekende tegen "God en sijne heyligen" beschuldigde hij het gerecht van "schelmen en hondsfoeters" te zijn. Andere aanwezigen waaronder zijn zwager Goessen Schreurs, maanden Herman tot kalmte. Het lukte niet Herman te bedaren. "Dit is het werk van God en de duivel tesamen" riep hij. Het gerecht werd op de hoogte gebracht van Hermans uitlatingen. Inmiddels waren de goederen van Cornelia Wijnen ook verbeurd verklaard omdat zij een haar opgelegde boete, ook na herhaaldelijke waarschuwing en aanmaning hiertoe, niet had voldaan.

De getuigen van het voorval werden voor het gerecht gedaagd om hun verklaringen af te leggen tegenover de heren schepenen. Een van hen was de gerechtsbode Mathijs Habets. Deze beaamde de uitspraken en zei verder dat Herman wel meer dan tien keer zijn uitlatingen herhaald had. Tevens had Herman geroepen dat hij de drossaard en secretaris wilde doodslaan. "De duyvel sal se den hals breeken" had Herman woedend geroepen. "Ik wil weten waarom zij in de Schans gevangen gezet is". Herman had er bij de bode op aangedrongen met hem naar de Schans te gaan. Hij wilde zich er zelf van overtuigen dat de weduwe daar gevangen zat. Uiteindelijk had de bode hierin toegestemd om te proberen hem daarmee te kalmeren. Samen waren ze naar de Schans gelopen waar Herman de naam van de weduwe had geroepen. Er kwam geen antwoord. Hierop was Herman door de "Gats" naar huis gegaan.

Ook Peter Vlecken, ongeveer veertig jaren oud, bevond zich ten huize van Coob Simons op die bewuste avond om daar zoals hij zei, een potje bier te drinken. Hij verklaarde niets gehoord te hebben van de beschuldigingen die Herman ten laste werden gelegd. Later zou blijken dat hij een collega bokkerijder was.

De gerechtsbode Dirk Schreurs van Kleine Meers sloot zich gedeeltelijk bij deze verklaring aan. Hij zei enkel gehoord te hebben dat Herman de drossaard en schepenen uitmaakte voor hondsfoeters en schelmen. Vloeken had hij niet gehoord. Zo volgden die dag nog meerdere verklaringen die veelal inhoudelijk gelijk waren aan de ontlastende verklaringen.

Op 19 oktober ging het gerecht verder. Anna Wijnen, de vrouw van Nelis Bours verscheen ten tonele. Zij verklaarde ten huize van Jacob Simons gezien te hebben dat Herman Vrancken van Meers met zijn zwager Goessen, de gerechtsboden Dirk Schreurs en Mathijs Habets samen een pot bier dronken. Herman was volgens haar verklaring goed dronken waarbij hij al vloekend riep dat hij de drossaard en secretaris wilde doodslaan. Zij had ook gehoord dat de veerman de bode van Meers vroeg: "Hebs dou Nelle in de schans gesat?" waarop deze ontkennend antwoordde. Daarna had hij de bode Habets dezelfde vraag gesteld. Toen deze toegaf dat hij haar gevangen genomen had vroeg Herman wie hij dan wel als hulp had meegenomen waarop Mathijs antwoordde "die mij hebben moeten helpen". Toen de aanwezigen Herman maanden tot voorzichtigheid omdat hij anders wel eens in de Schans bij Neelke terecht kon komen, werd de zwaar beschonken Herman nog luidruchtiger: zowel de drossaard, schepenen als secretaris achtte hij niet in staat dit te doen, hij zou dit overigens graag willen zien gebeuren. Over de preciese afloop van dit voorval is verder niets bekend. Wel weten we, dat Herman tijdens het nog lopende proces de heer van Elsloo, de graaf van Arberg en Valengin aanschreef met het verzoek tot uitstel van de pachtbetaling voor zijn huis. Hij vroeg hierin de betaling te mogen uitstellen tegen een rente van vier procent omdat anders zijn vrouw en vier kinderen totaal geruïneerd zouden worden wanneer hij de boete én de pacht zou moeten betalen. Zijn verzoek werd afgewezen.

Hierop stapte de vrouw van Herman, Helena Heylands, naar het gerecht met een smeekbede. Zij verklaarde schriftelijk, dat de goederen die het gerecht bij niet voldoening van de

boete wilde executeren niet van haar man, doch háár bezit waren. Daar zij haar aandeel voor het levensonderhoud van haar en haar kinderen meer dan nodig had, vroeg zij een minnelijke schikking. Herman had volgens haar geen eigen goederen omdat zijn nog levende moeder tochtenaresse (pachter) was van al hun familiegoed. Daar zij zelf evenals haar vier "onnosele kinderkes" aan hun vaders misdaad geenszins plichtig waren en er zelfs veel onder geleden hadden, verzocht zij met het verhalen van de kosten en de boete te wachten tot Herman zijn erfdeel kreeg van zijn moeder. De smeekbede van de vrouw maakte indruk op het gerecht. De boete en de gerechtskosten hoefden slechts voor een derde deel betaald te worden. De resterende betaling werd opgeschort en zou eerst dan op Herman verhaald worden, indien hij de middelen zelf had. Het gerecht van Elsloo deed deze uitspraak op 5 maart 1749.

Wie denkt dat Herman nu het rechte pad zou gaan bewandelen heeft het mis. Nog tijdens het proces met betrekking tot het buitenechtelijke kind van Herman kwam een nieuwe aanklacht tegen de veerman op tafel. In maart 1749 was het gerecht gestart met een onderzoek naar verdwenen (ontvreemde) koperen lijsten van een te Kleine Meers gelegen aak. Verdachten in dit proces waren: Peter Wouters, Goessen en Jan Geurts, Tewis van Mulken en zijn twee zonen Christiaan en Jan, Hendrik Claessen, Goessen Schreurs, Peter en Willem Vrancken en Herman. Bij Peter Wouters werden bij huiszoeking, in het hooi vier koperen lijsten gevonden; een van zevenentwintig voet, een van twaalf voet, een van negen én een van zes voet lang. De andere personen hadden hun aandeel uit de buit reeds versjacht. Goessen Schreurs en zijn zwager Herman Vrancken hadden de lijsten in Sittard verkocht. Hun aandeel in de buit bedroeg ongeveer tien rijksdaalders per persoon. Alle betrokkenen werden door het gerecht schuldig bevonden. Omtrent de hun opgelegde straf of boete is ons niets bekend.

6.4 HET EINDE VAN HERMAN VRANCKEN

Op 27 oktober 1773 werd Herman gearresteerd. De veerman van Kleine Meers was verraden door Marten Mulckens, Jan Smeets en Willem Panhuys. Weer werd het gezin Vrancken geconfronteerd met het gerecht. De schepenen M.P. Frederix en Steven Bovens kwamen ten huize van Herman om de goederen te inventariseren. Herman werd inmiddels onderworpen aan het eerste verhoor betreffende lidmaatschap van de bende nachtdieven. De veerman ontkende zodat hij werd geconfronteerd met zijn verraders. Deze gaven terstond te kennen dat hij de persoon was die zij bij hun bekentenissen hadden genoemd als de veerman. Herman hield echter halstarrig vol dat ze zich vergisten. Op de pijnbank beland, bekende Herman op dertig oktober medeplichtig te zijn geweest bij de overval op Walraven in de Maasband, bij de pastoor te Grevenbicht en bij Campo in het nieuwe huis achter Schimmert. Voor de diefstal bij Walraven in de Maasband had hij onder andere verschillende mensen met het veer over de Maas gezet. De recollectie had plaats op 2 november.

De volgende ochtend werd het gerecht speciaal bijeengeroepen. Er was die nacht iets gebeurd dat niemand verwachtte. De heer drossaard verklaarde op de rechtszitting dat de gedetineerde Vrancken blijk had gegeven van zijn "Goddeloze en abominabelen inboesem", door zich de avond ervoor zelf om het leven te brengen. In zijn cel had Herman zich aan een uit een balk uitstekende "splinter" opgehangen. Hij had dit gedaan met een afgescheurd stuk van zijn sargie (beddedeken).

De speciale rechtszitting werd gehouden om te bepalen wie van de heren rechters afgevaardigd zou worden om de lijkschouwing bij te wonen. In zulke gevallen schreef de wet voor dat twee schepenen aanwezig moesten zijn bij de sectie door een arts. De heren Frederix en Nijpels werden aangewezen. De arts was de "medicine doctor en professor" Vrijthoff. Diezelfde dag nog werden de bevindingen samen met de reeds aanwezige gerechtsstukken door het gerecht beoordeeld. De overleden Herman werd veroordeeld om alsnog geëxecuteerd te worden op 4 november op de manier zoals in het begin van dit hoofdstuk is beschreven.

HOOFDSTUK 7

VERDERE VEROORDEELDEN

7.1 VLUCHTEN OF STERVEN

Het zou te ver voeren om alle te Elsloo veroordeelden zo uitgebreid te beschrijven als de voorgaande geëxecuteerden. Het verloop van de diverse processen is nagenoeg gelijk. Bovendien is het zo dat van de in dit hoofdstuk opgenomen beschuldigten nagenoeg geen processtukken te achterhalen zijn. Het hoofdstuk geeft dan ook een globaal overzicht van de resterende processen.

Toen het gerecht van Elsloo zich op 6 december 1773 op de openbare executieplaats bijeenstelde om de tweede groep veroordeelden op te hangen, bevonden zich in Maas-tricht reeds nieuwe verdachten in het gevang. Op 26 november had de aanklager reeds het verzoek tot arrestatie ter goedkeuring aan het gerecht aangeboden. Hierop waren twee schepenen met een gedeelte van de schutterij door de heerlijkheid getrokken om Boerejan Nelis (Nelis Boers), Leentje de Wever van Catsop (Leonardus Geurts), de Waal van Kleine Meers (Tossaint Franssen) en de Wever van Kleine Meers (Gilis Smeets) in de boeien te slaan. De opbrengst was tegengevallen; enkel Nelis Boers en Gilis Smeets hadden zich door het gerecht laten verrassen. De overigen waren op tijd gevlucht. Enkele dagen later (1 december 1773) werd ook Jan Daemen gearresteerd. Nelis Boers had toen reeds zijn eerste verhoor ondergaan. Ook Jan Daemen onderging nog diezelfde dag zijn eerste verhoor. De beide gedetineerden werden geconfronteerd met Marten Mulckens, Lambert Wanten en Andries le Gros, die hun vonis afwachtten. Zij waren het ook geweest, die de beide gearresteerden hadden verraden. Toen de drie ter dood veroordeeld waren (3 december) werden de confrontaties uitgevoerd. Ook Willem Panhuys mocht zijn dodencel nog eenmaal verruilen voor de gerechtskamer. De reeds veroordeelden, die geen verhoor meer mochten ondergaan, hadden de beschuldigten herkend, zelfs met de dood in het verschiet. Zij bleven bij hun eerder gedane beschuldigingen ten laste van Nelis Boers en Jan Daemen.

Ook de eveneens door hen genoemde Peter Schoenmakers, Dirk Martens en Arnold Lummertingen, de wever van Terhagen, werden nu door het gerecht vervolgd. Enkel Dirk Martens wist aan hun greep te ontkomen. Dat hij reeds gevlucht was, was niet zo verwonderlijk. Immers het gerecht had reeds twee zwagers van hem, Jan Jongen en Lambert Wanten, ter dood veroordeeld. Zij zaten op dat moment in hun dodencel.

Het proces tegen de gearresteerden was reeds in volle gang toen de tweede executie (6 december 1773) plaatshad. Nieuwe namen waren weer aan de verlanglijst van het gerecht toegevoegd. Nu wilde men ook Geurt Janssen, Pieter Hendrix en Peter Claessen nader aan de tand voelen. Alle drie de heren bleken uit Elsloo te zijn gevlucht. Over Peter Claessen is verder niet meer in de criminele rollen te ontdekken. De gevluchte Geurt Janssen werd later te Kessel gevangen genomen en opgehangen.

De gedetineerden Peter Schoenmakers en Arnold Lummertingen ondervonden het beulswerk aan den lijve. Arnold sloeg volledig door. Zelfs zijn broer Arent werd door hem verraden.

Daar de kerkelijke feestdagen echter voor de deur stonden (Kerstmis) nam het gerecht enkele dagen rust en werden de namen van de nieuw genoemden voorsnog geheim gehouden. Het gerecht ging in deze periode zeer voorzichtig te werk. Er waren de afgelopen tijd te veel beschuldigten gevlucht voor men had kunnen ingrijpen. Men ging nu anders te werk. Arent Lummertingen en Goessen Penders werden 's nachts van hun bed gelicht (9-10 januari 1774) en geboeid naar Maastricht gevoerd.

Om de gerechtelijke procedure overleind te houden was de executie van Marten Mulckens uitgesteld. Hij werd nu gebruikt ten behoeve van de voorgenomen confrontaties met de aangeklaagden. Wederom bleek Marten Mulckens een gouden greep voor het gerecht te

zijn. Hij kende ze allemaal en herhaalde zijn eerder gedane beschuldigingen tegen de gearresteerden. De laatstgenoemden bleven echter halstarrig ontkennen zodat ook zij op de pijnbank terecht kwamen.

De bevolking van Elsloo leefde in spanning. Hoevelen zouden nog volgen? Wie zou nog als medeplichtige genoemd zijn of worden? Zij die niet van een vlekkeloos gedrag zeker waren, kozen het hazepad. Onder hen bevonden zich Jacob Smeets, alias Judicke Sjaak, zijn aangehuwde schoonzoon Pieter Janssen, Jan Martens alias Vaderjan en Frans Brouwers. Weer viste het gerecht achter het net.

Op 17 januari 1774 bereikte een verzoek van de schepensbank van Geulle het gerecht van Elsloo. In Geulle had men inmiddels Leendert de Scheerder (Heuts) en Willem Vrancken gearresteerd. Het gerecht van Geulle verzocht Elsloo om Arnold Lummertingen en Peter Schoenmakers beschikbaar te stellen ten behoeve van confrontatie met voornoemde arrestanten. Dit werd door de schepenen van Elsloo geaccordeerd. Het schijnt dat Arnold Lummertingen zijn taak goed heeft volbracht. Toen de laatste groep veroordeelden werd opgehangen kreeg hij uitstel van executie. Geulle had hiertoe verzocht. Arnold werd de laatste te Elsloo terechtgestelde bokkerijder. Op 16 mei 1774 werd hij (alleen) opgehangen. De overigen: Nelis Boers, Jan Daemen, Arent Lummertingen, Goessen Penders, Peter Schoenmakers en Gilis Smeets werden samen met Marten Mulckens op 9 februari 1774 te Elsloo opgehangen.

7.2 EEN GESPREKSTHEMA

Dat het gerecht niet zo ondersteboven was van terechtstellingen moge blijken uit een gespreksthema bij een van de executies. In het archief van Elsloo bevindt zich een brief, gericht aan schepen-secretaris Roemers van Elsloo, welke ons nader informeert over de gebezigde gespreksstof.

"Mijn Heer,

Alzoo het slegte weder mij empecheert van selfs in de stad te komen, soo verzoecke vriendelijck van aanbrenger deses het noodige stoff voor een overrock, waarvan Uedele bij de laaste executie te Elsloo gesproocken hebben, te laten volgen. Sal d'eere hebben bij gelegentheyd Uedele in danckbaarheyd te voldoen waarmede verblijven naar dienstpresentatie aan Uedele als mejuffrouwe Uedele Beminde met Hoog Agtinge

*UEdele Onderdaenige Dienaer
S. de Lambermont."*

Zoals later zou blijken heeft De Lambermont inderdaad een nieuwe jas gemaakt voor de heer Roemers. De prijs ervan was 18 gulden.

7.3 OP DE LOOP VOOR HET GERECHT

Na de laatste terechtstelling van 16 mei 1774 kon het gerecht de balans opmaken. Nog steeds prijken een aantal personen op de verlanglijst van het gerecht. Zij waren allen (met uitzondering van de genoemde en te Kessel gehangen Geurt Janssen) de dans aan de galg van Elsloo ontsprongen. Het gerecht heeft hen bij verstek veroordeeld en in de ban gezet. Het betrof hier:

- Frans Brouwers
- Jan Dreessen, alias Bolderjan, die samen met Paulus Janssen de eerste der beschuldigten uit Elsloo was geweest
- Tossaint Franssen, de Waal uit Kleine Meers
- Leonardus Geurts, alias de wever van Catsop
- Geurt Hendrix

- Pieter Hendrix
- Geurt Janssen
- Pieter Janssen
- Dirk Martens
- Jan Martens, alias Vaderjan
- Pieter Schreurs
- Jacob Smeets, alias Judicke Sjaak
- Marten Vaessen

Een apart geval vormde Marten Vaessen. Hij was als medeplichtige genoemd door onder andere zijn halfbroer Jan Daemen en Marten Mulckens. Toen het bevel tot arrestatie de schutten van Elsloo bereikte was hij al gevlucht. Misschien had het feit dat hij gehuwd was met een zus van schepen Mathias Philip Fredrix hiermee te maken.



Lebens werd getroffen en rolde de Maasdijk af (p. 57).

HOOFDSTUK 8

DELIKTEN

8.1 DE OVERVALLEN

Bij het uitvoeren van een overval zorgde men ervoor, dat het aantal overvallers meestal zo groot was, dat tegenstand zinloos was. De waarde van de buit stond in geen verhouding tot het aantal overvallers. De opbrengst was voor de meesten van hen vrij gering. Het zal wel altijd een raadsel blijven waarom zo velen lid waren van de bende, zeker als men de straffen vergelijkt met de mogelijke inkomsten uit een overval. Bijverdiensten lijken een zwak motief. Een ding stond echter wel vast. Door de gehele streek waren kleinere benden (of onderdelen van de totale bende) verspreid. Vaak moesten de groepen uren lopen om de plaats van overval te bereiken. Een sprekend voorbeeld is de deelname van de Elsloose groep aan de overval bij Martinus Schroeders aan de Handt in de buurt van Aken. Maar waren het afzonderlijke benden of groepen, dan bestonden toch grote overeenkomsten. Niet alleen de organisatie van de benden was nagenoeg gelijk, ook het afleggen van bij de bende gebruikelijke eed was, met uitzondering van enkele details, overal gelijk.

Uit de omgeving van Elsloo wordt telkenmale de overval bij Walraven als voorbeeld aangehaald. Zeker, dit was een van de grotere overvallen waaraan wederom benden uit de verre omgeving deelnamen. Chirurgijn Kerckhoffs zelf, de vermeende hoofdmans van de bende, schijnt hier het commando gevoerd te hebben.

De afzonderlijke groepen voerden ook onder hun eigen "leiders" overvallen en diefstallen uit. Meerdere inbraken zijn gepleegd in de omgeving van Elsloo. Deze delikten zijn echter niet zo bekend geworden. De oorzaak hiervoor vinden we waarschijnlijk enerzijds in de minder ernstige gevolgen, anderzijds omdat geen aangiften werden gedaan (angst voor represailles!). In de diverse gerechtshandelingen is niets terug te vinden over deze "kleine" overvallen en inbraken. Zo moeten we uit de diverse bekentenissen van bokkerijders vernemen dat ook te Elsloo meerdere inbraken door de bende gepleegd zijn. De bende van Elsloo, samen met die van Geulle, hebben onder andere inbraken gepleegd bij Henricus Martens in Terhagen en bij schepen Steven Bovens.

Een volgend voorbeeld is de inbraak bij de Jood van Elsloo. In de Elsloose archiefstukken vinden we hierover niets terug. Wel in het schepenprotocol van Geulle. Hier werd Pieter Pieters, alias het Leemkuiken, verhoord. Hij bekende, samen met de bende van Elsloo, de Jood van Elsloo te hebben bestolen. Pieters had het glas uit een raam genomen en was naar binnen gegaan. Anderen waren hem gevolgd. In het huis gekomen hadden zij uit een kast ongeveer honderd rijksdaalders gestolen. De sleutel had hij uit de kleren van de vrouw des huizes gehaald. Met de Jood van Elsloo wordt hier Andries Manasses bedoeld. Hij woonde onder aan de Maasberg te Elsloo en was slager en koopman van beroep. Waarom geen aangifte werd gedaan, mede gezien het toch wel aanzienlijke bedrag, is niet duidelijk. Mogelijk dat Manasses geen opzien heeft willen baren. Joden moesten immers toestemming vragen om in de heerlijkheid Elsloo te mogen wonen, en waarvoor een behoorlijke borgsom op tafel moest worden gelegd. De positie van Joden in de Elsloose gemeenschap was indertijd zwak. Verder kan een reden zijn, dat Manasses op de hoogte is geweest van de identiteit van de medeplichtigen bij de overval. Hij woonde niet ver van enkele Elsloose bokkerijders vandaan. Op een gegeven moment woonde hij zelfs naast een bokkerijder, Nicolaas Vlecken. Misschien was hij bang voor wraakacties.

Dat men ook het avontuur zocht en geen gewetenswroeging had, blijkt uit een inbraak te Geulle bij Jan Bours alias Boerejan. Via een staldeur aan de achterkant van het huis waren de dieven binnengedrongen. De buit was echter vrij gering geweest: een stuk spek, twee hamstukken, enige hemden en ongeveer acht schellingen. Op zichzelf geen opzienbarende buit. Wel was bij deze inbraak de broer van Jan Bours, Boerejan Nelis (Nelis Bours) aanwezig. Hij hielp de bende met het bestelen van zijn eigen broer.

In de afrondingsfase van het onderzoek dat tot deze publikatie heeft geleid zijn aanwijzingen gevonden dat een overval is gepleegd op de hof "op de Weert" achter Meers (Elsloo). Of het inderdaad deze afgelegen boerderij betreft, is nog niet met zekerheid te bewijzen. De boerderij werd indertijd bewoond door Joannes In den Bosch en zijn vrouw. Deze Joannes had in het verleden onenigheid gehad met Herman Vrancken. Deze had hem met een mes een flinke verwonding toegebracht tijdens een fikse ruzie. Misschien is dit tijdens een overval gebeurd. Nader onderzoek kan meer duidelijkheid verschaffen. Een aantal overvallen zijn uitvoerig beschreven. Hierna volgen enkele voorbeelden, zoals ze in de archiefstukken zijn vermeld. De oorspronkelijke vorm is zoveel mogelijk gehandhaafd, echter ze zijn weergegeven in modern Nederlands.

8.2 DE PASTOORSMOORD

In de vroege ochtend van 29 januari 1751 werd het dorpje Grevenbicht opgeschrikt door een melding van Willem Rademakers, de kosten van de dorpskerk. Geheel ontgaan deed hij aangifte bij het gerecht van een overval op de pastorie van het dorp waarbij de pastoor (Joannes Denys) overleden was. Direct trommelde men het gerecht bij elkaar om actie te ondernemen. De schepenen Jessen, Schulpen en Smeets gingen samen met twee doktoren naar de plaats des onheils. Schepenen Backhaus was wegens onpasselijkheid thuis gebleven. Samen trokken de heren het dorp in naar de pastorie die tussen de andere huizen gelegen was. Hier aangekomen zagen zij dat uit een bovenvenster enkele ruiten ontbraken waarbij men constateerde dat de rovers dit ongetwijfeld gedaan hadden om het onderste raam te openen. Ook constateerde men dat van dit onderste raam een der sluitingen (grendels) ontbraken. De dieven moesten via dit venster naar binnen geklommen zijn. In het huis gekomen ging het gerecht terstond naar de kamer van de pastoor. Hier zagen zij het resultaat van de verschrikkelijke overval. De pastoor lag dood voor zijn bed. Met een koord had men hem de handen op de rug gebonden. Op de samengebonden benen constateerde men enige brandwonden die vermoedelijk door een brandende kaars waren veroorzaakt. Pastoor Denys had hevig gebloed uit neus en mond. Zijn rechterarm en -been zaten eveneens onder het bloed. De rechterzijde van het lichaam was vanaf de hals tot de borst blauw tot zwart verkleurd. Het lichaam was bedekt met beddegoed uit de kast van de pastoor. Na de visitatie verklaarden de dokters, dat zij tot geen andere conclusie konden komen dan dat de bandieten het beddegoed op de pastoor geworpen hadden, misschien zelfs met kracht aangedrukt, waardoor de arme man, waarvan men wist dat hij kortademig was, was gestikt. Het was voor de overvallers gemakkelijk geweest om vanuit de keuken in de slaapkamer van de pastoor te komen. Deze sloot zijn deur sedert enige tijd niet meer af omdat hij ziekelijk was en mogelijk voor hulp bereikbaar moest zijn.

Na enige tijd startte men met het getuigenverhoor. Zo verscheen als eerste de maagd van de pastoor, de vijfenveertigjarige Beatrix Rotz. Na het afleggen van de gebruikelijke getuigenede verklaarde zij dat de heer pastoor een neef van haar reeds overleden moeder was geweest en dat zij reeds sedert negentien jaren bij de pastoor als huishoudster werkzaam was. In de afgelopen nacht had zij tussen twaalf en een uur door de reten in de deur licht gezien in het voorhuis. Zij dacht dat de naaister nog steeds bezig was. Hierop was zij opgestaan en had ze geroepen "Lisbeth, ben jij dat?". Op datzelfde moment waren vier of vijf mannen in haar kamer binnengedrongen. De eerste van de mannen had een lamp bij zich gedragen die hij echter had uitgeblazen toen hij in het midden van de kamer stond. Hij snauwde naar haar "Canalie (kreng), draai je om" waarop zij zich onmiddellijk had omgedraaid. De overvallers hadden haar de voeten bijeengebonden met haar eigen halsdoek waarna men haar de handen op de rug gebonden had. Hierna gooiden de bandieten haar beddegoed over haar heen. Alles was zo snel gegaan dat de overvallers niet eens gemerkt hadden dat er nog een tweede persoon in de kamer was. Het was het negenjarige kind van de zus van Beatrix, Maria Elisabeth Savelkoul. Het kind logeerde bij haar. Bij het binnenstormen van de bandieten had het kind zich verstopt en stilgehouden onder het beddegoed. Toen dit van het bed werd afgerukt om over de maagd heen te

gooien was het donker geweest zodat het kind door niemand opgemerkt was. De bandieten waren weer snel vertrokken. Nadat Beatrix nog ongeveer een kwartier had gewacht had ze het kind bevolen een mes te halen om haar uit haar knevelingen te bevrijden. Onmiddellijk hierna was ze naar de kamer van de pastoor gegaan waar ze zag dat de arme man reeds dood was. Toen ze hierop naar de kamer van de naaister was gegaan zag ze dat deze op eenzelfde manier als zij was gekneveld. Verder kon de geheel overstuurd zijnde maagd niets vertellen. Zij had niemand herkend. Het was ook allemaal zo snel gegaan. De enige die zij had gezien was de man met de lamp geweest. Deze had een wit-grauwe jas gedragen en droeg tevens een muts op het hoofd. Hij had Hoog-Duits gesproken.

Als tweede getuige wordt de vijfendertig jarige naaister Elisabeth Salden verhoord. Zij was enige tijd geleden (10 januari) in de pastorie komen wonen om het nodige verstellwerk voor de pastoor te doen. Zij had in de afgelopen nacht enig rumoer gehoord waarvan zij gedacht had dat meneer pastoor werd weggeroepen naar een zieke. Hoe laat dit was geweest kon zij niet zeggen. Direkt daarna waren drie mannen haar kamer ingekomen, waarvan er een een lamp bij zich droeg. Een van deze mannen had haar benen en handen samengebonden waarna hij haar het beddegoed op het gezicht gooide. De dieven hadden haar haar zilveren kruis en haar oorbellen afgenomen. De man met de lamp had een bruine muts gedragen, die hij om de hals had dichtgeknoopt. Verder droeg hij een wit-grauwe jas. In het Hoog-Duits had hij haar gevraagd waar ze haar geld bewaarde, waarop zij geantwoord had dat ze geen geld bezat. De mannen waren daarop verdwenen. Een tijd later was de maagd Beatrix gekomen die haar bevrijdde en vertelde dat de pastoor dood was. Het gerecht maakte van de beide getuigenverklaringen het protocol op waarbij tevens een lijst van onvreemde goederen werd aangelegd. De buit van de overvallers bestond uit:

- een zilveren ciborium
- een zilveren kelk
- een zilveren houder voor het H. Oliesel
- 40 of 50 gouden dukaten (van de heer pastoor)
- 10 of 12 rijksdaalders
- ongeveer 800 oude schellingen
- het armengeld
- 15 witte doeken
- een nieuwe hoed
- een paar nieuwe schoenen met zilveren gespen
- zilveren hemdsknoppen met een messing ketting
- een zilveren zakhorloge
- een snuiftabakdoos met zilveren sluiting en scharnier
- 36 servetten
- 17 gouden dukaten
- enkele patakons, kronen en ander handgeld waaronder minstens 25 rijksdaalders
- een gouden kruis met gouden sluiting zoals vrouwen die om de hals dragen
- een nieuw gebedsboek met zilveren sluitgespen
- ongeveer 16 rijksdaalders aan Frans zilvergeld dat de maagd van haar broer Johan Rotz in bewaring had gekregen.

Men vond in de slaapkamer van de pastoor een rugzak, waarin zeven schorten ingepakt waren. Waarschijnlijk hadden de rovers de bedoeling gehad deze mee te nemen maar was ze vergeten. Het gerecht nam deze rugzak mee als bewijsstuk.

Uit de diverse verklaringen van de Elslope bokkerijders blijken ook zij aan deze roofoverval hebben deelgenomen. Velen van hen waren samen met die van Geulle naar Grevendicht getrokken. In de volksoverlevering worden nog steeds verhalen verteld over deze verschrikkelijke misdaad.

8.3 VERRE WEGEN

Dat ten tijde van de bokkerijders grote afstanden werden afgelegd blijkt uit het navolgende relaas.

Op 19 januari 1752 trommelde de vilder Hersseler "zijn" mensen bijeen in Elsloo, Beek en Neerbeek. In kleine afzonderlijke groepjes trokken ze naar Simpelveld waar in een herberg, aan de brug gelegen, iets werd gedronken. Van hieruit trok het gezelschap naar de herberg van de Tollenaar. Tegen de avond was men verzameld in de omgeving van Aken niet ver van de boerderij "aan der Handt" (tussen Richterich en Laurensberg, Dld.). De vilder verliet zijn mensen en verdween in het derde of vierde huis (gezien vanuit de boerderij). Even later kwam hij in gezelschap van zeven anderen naar buiten. Samen stelden deze mannen de wachtposten op. Niet lang daarna werden de bewoners van de boerderij uit hun nachtelijke rust opgeschrikt. De boer Martin Schroeders en zijn vrouw Maria Catharina Bisschofs zaten stijf van angst in hun bed. Een hels kabaal klonk door de boerderij. De dieven waren bezig de deur te rammen met een zware balk. Na enig geram vloog de deur uit zijn hengsels. Martin Schroeders was inmiddels uit zijn bed gesprongen om te zien wat er aan de hand was. Zeker acht mensen kwamen zijn huis binnen. IJlings sloot hij de slaapkamerdeur. Door het sleutelgat zag hij dat vier van de overvallers een bank opnamen om de slaapkamerdeur in te rammen. Martin deinsde van schrik terug. De deur bleek echter bestand te zijn tegen het rammeien. Marten gooidde zich tegen de deur om deze tegen te houden. De dieven namen nu bijlen en na ongeveer een half uur hadden zij de deur boven het slot kapotgeslagen. Een arm met een pistool verscheen door het gat en een Duitse stem riep vanuit de gang "Canaille, maak de deur open of ik schiet dat de kruitdamp uit jouw hals komt". Direkt hierna had een andere gewapende man zijn hand door het gat gestoken en hun toegesproken dat zij hun rust moesten bewaren en de deur maar gewoon moesten opendoen. Verder verzet zou zinloos zijn. Martin gaf hieraan echter geen gehoor. Even later bezweek de deur onder het geweld van de overvallers. Vier mannen stortten zich op Martin Schroeders terwijl drie anderen zijn vrouw onderhanden namen.

Op de vraag wat zij van hen wilden, antwoordden de overvallers: al hun geld. Hierbij waarschuwde een van de overvallers de huisbaas dat hij zich rustig moest laten knevelen. Verzet van Martin had nu geen zin meer. De boeven sleepten hem mee naar de keuken waar ze zijn handen op de rug bonden en hem op de grond gooiden. Verschillende overvallers sloegen en schopten de arme man. Inmiddels sloegen de dieven in de slaapkamer een kistje kapot waarin Schroeders zijn geld bewaarde. Ook braken zij alle kasten open en namen linnengoed, wol, geld en andere dingen die zij konden gebruiken mee. Als gevolg van het lawaai waren de mensen in de buurt wakker geworden en hadden enkelen de klok geluid. Een van de rovers had hierop het bevel gegeven snel te vertrekken. Ze hadden de arme Martin danig mishandeld. Toen het gerecht op de plaats van de overval aankwam lag hij met veel pijn en vol blauwe plekken in bed. Volgens Schroeders waren de dieven zeker met vijftientig man geweest. Een van de overvallers, een kleine dikke, had een doek over het gezicht gehad. Hij droeg een grijze jas. De man had twee pistolen op hem gericht gehouden. Een tweede overvaller had een blauwe kiel gedragen. Zijn vrouw, Maria Catharina Bisschofs, vertelde een gelijkkluidend verhaal. Zij gaf ook een overzicht van de buit van de overvallers. Zoals gemeld, hadden zij het geldkistje kapotgeslagen. Hierin bevonden zich Spaanse en Franse pistolen, dukaten van de Franse Zonnekoning Lodewijk, Franse guldens, Paardjes en vele andere munten. Zelfs de munten met gaten erin, die haar man als kerkmeester had opgehaald, waren verdwenen. Uit een beker hadden de bandieten verder nog wat kroondaalders meegenomen naast ander zilvergeld dat in een lederen buidel bewaard werd. Hoeveel de totale geldsom bedroeg kon de vrouw niet precies zeggen, enkel dat het een aanzienlijk bedrag was. In een andere kamer hadden de dieven enkele kasten opengebroken waaruit zij nog eens zo'n 25 rijksdaalders hadden buitgemaakt. Daarnaast drie, met zilver beslagen kerkboeken, een zilveren ketting en twee gouden ringen die in een zijden buidel hadden gezeten. Verder miste men een zilveren tabaksdoos, kleine zilveren gespen, linnengoed zoals tafeldoeken, servetten,



.... bij Walraven in de Maasband (p. 45)

handdoeken en zakdoeken. De hoed van haar man was ook weg, net als zijn hertenleren broek (die op de knie een opzetstuk had en waarin ongeveer negen à tien rijksdaalders gezeten hadden. De tinnen huisraad, schotels en borden, was eveneens gestolen en alle glas- en servieswerk was kapotgeslagen. Zelfs het grote stuk spek hadden de boeven meegenomen. De arme vrouw had geen van de overvallers herkend. De meesten van hen hadden kielen gedragen. Een had een muts gedragen, zoals de Fransen deze gewoonlijk dragen.

Op soortgelijke wijze als de echtelieden Schroeders was ook de dienstmeid Maria Catharina Langohr behandeld. Zij verklaarde dat tussen twaalf en een uur vier mannen haar kamer binnenkwamen, haar aan handen en voeten bonden en op de grond wierpen. Een vijfde man, die later binnenkwam en een doek voor neus en mond droeg, had haar gevraagd waar haar baas het geld bewaarde. "Ik weet het niet" had ze gezegd. Zelf had ze ook geen geld. De meid had echter een van de overvallers herkend. "Hoe kun je mij zoiets aandoen" vroeg ze, "gisteren heb ik je nog bier getapt." De man had geschrokken gereageerd en gevraagd of zij hem kende. Zeker, had ze gezegd, waarna een andere met een knuppel een gat in haar hoofd geslagen had. Toen deze een tweede keer wilde slaan, had de reeds genoemde persoon dit verhinderd. Hierna waren ze naar de slaapkamer van haar baas gegaan, waar anderen reeds bezig waren de deur open te breken. Terwijl de rovers hiermee bezig waren had de dienstmeid kans gezien zich uit de boeien te bevrijden. Ze klom op een tafel en riep zo hard ze maar kon om hulp. Hierdoor waren de vijf mannen teruggekomen. Een ging op haar zitten en zette zijn knie op haar hals terwijl de overigen haar wederom knevelden. Toen zij zich met alle kracht hiertegen verzette riep een van hen: "Du tausend Sacrament, wilst du nicht schweigen, so wollen wir dich kapot machen oder die Tung auss dem Hals schneiden." Wederom had de herkende man gezegd haar verder met rust te laten. Laat de "Canalie" liggen, ze heeft genoeg gehad, had hij geroepen.

Nadat het protocol was opgemaakt, weigerde de dienstmeid dit te ondertekenen.

8.4 EEN OVERVAL MET VEEL GEWELD

Enkele maanden later volgde weer een grote overval. Deze keer bleef men dichterbij huis. In de namiddag van 16 mei 1762 trommelden zowel Paulus Janssen alsook Dirk Hersseler ieder een groep mensen bijeen. In kleine afzonderlijke groepjes trokken ze tegen de avond in de richting van Wijnandsrade. Hier bewoonde de 33-jarige Henricus Ritzen met zijn vrouw Anna Gertrudis Wetzels en de dienstmeid Aldegondis Drummen het panhuys (brouwerij). Henricus werd die avond opgeschrikt door luid gebonk tegen de voordeur. De man sprong uit zijn bed en greep naar zijn pistool. Vastberaden zijn huis te verdedigen rende hij met het pistool in de hand naar de voordeur. Hij richtte zijn pistool op de deur en schoot. Van buiten hoorde hij geen reactie. Het bonken op de deur ging gewoon verder. Later zou blijken dat hij met dit schot één bokkerijder gewond (Dirk Hersseler een schampschot in zijn arm) en een andere gedood had. Intussen was de dienstmeid naar een raam gelopen om om hulp te roepen. Dit werd haar echter belet door de grote menigte die buiten haar bedreigde. Toen Ritzen inzag dat hij niets kon uitrichten tegen het geweld van buiten besloot hij zich terug te trekken in een andere kamer. Met het schieten had hij wel de toorn van de overvallers op zijn lijf gehaald. Eenmaal binnen, vuurden de overvallers lukraak door de deur van de kamer waar Henricus zich verschanste. Deze zag geen andere mogelijkheid meer dan zich terug te trekken in een derde kamer. Hij sloot de deur van deze kamer direkt af. Veel resultaat had dit niet. Met hetzelfde brute geweld sloegen zij nu ook deze deur in. De bandieten deden dit met zo'n kracht dat het hang- en sluitwerk er vanaf sprong. Toen de rovers in de kamer kwamen grepen ze hem ruw vast, bonden hem aan handen en voeten en smakten hem op de vloer. Lachend vierden zij hun overwinning en stompten en traptten de ongelukkige waar ze hem maar konden raken. Ineengekrompen door de zware mishandelingen bleef Ritzen liggen. Een tweede groep overvallers was inmiddels naar zijn vrouw en de dienstmeid gegaan, die ook op gelijke manier mishandeld

werden. Een derde groep hield zich bezig met het openbreken van alle laden en kasten. Na de overval keerden de bokkerijders van Elsloo en Geulle gezamenlijk huiswaarts. Paulus Janssen en Dirk Hersseler gaven iedere deelnemer twee schellingen waarna ieder zijn eigen weg ging.

Ritzen verklaarde later, dat hij meer dan twaalf overvallers in de kamer gezien had. Geen van hen had hij gekend of herkend. Alhoewel..., een van hen meende hij herkend te hebben aan zijn stem. Zonder hem gezien te hebben. Hij meende dat dit de stem van de persoon was die hem het meeste mishandelde. De man had bovendien de brutaliteit, hem bij zijn "heimelijke leden" te pakken en te dreigen deze af te snijden als hij niet zou zeggen waar zijn geld was. Naast deze persoon spraken de overigen over het algemeen hoog-Duits. Hij had duidelijk gehoord hoe een van hen de overigen aansprak met heren soldaten en dat de anderen hem generaal-overste noemden. Ook had hij andere militaire rangen gehoord zoals: kapitein en luitenant. Een van hen had bij het zien van het schuttenvaandel (het panhuys was tevens schuttenlokaal) gezegd, dat het jammer was dat de vaandrig niet bij hen was omdat dit uitgerekend het vaandel was waarmee de vaandrig hem verscheidene malen bedreigd had.

Na bovenstaande verklaring van Henricus Ritzen, ondervroeg het gerecht zijn echtgenote Anna. Zij legde een ongeveer gelijklopende verklaring af. Zij meende echter in een van de overvallers de vilder van de Lommelenberg herkend te hebben. Zijn gezicht had zij niet gezien.

Ook het twintigjarige dienstmeisje Aldegondis Drummen onderging bij de overval eenzelfde lot als haar baas en bazin. Zij gaf een gelijklopend relaas als de eerder ondervraagden. Ook haar spullen waren gestolen. Later zou blijken, dat het meisje gelogen had: zij had wel enkele bokkerijders herkend. Op haar erewoord had ze beloofd niets te verklappen als zij niet beroofd zou worden.

Op een latere reis, toen Ritzen onderweg naar Mariaberg was, gaf een zekere Maria Gotschalk hem zijn kwitantieboekje terug. Dit had deze vrouw, naar haar zeggen, in het bos gevonden. Toen zij op aandringen van Ritzen met hem naar de bewuste plaats in het bos ging, vond Ritzen nog meerdere spullen die men hem gestolen had. Tevens verklaarde Ritzen later, dat hij in Maastricht bij een opkoper van oude kleren zijn hoed had teruggevonden. De man had de hoed gekocht van een soldaat.

Ook in de volksmond werd druk gesproken over de overval. In Heerlen had een zekere Henricus, die men gewoonlijk onder de naam Vilders Driek (Dirk Hersseler) kende, reeds de ochtend na de overval, op het kerkhof opvallend veel details met betrekking tot de overval weten te vertellen. Hij zei later, dat hij jammer genoeg zijn mond voorbij gepraat had, hetgeen geld gekost had.

HOOFDSTUK 9

DE NASLEEP

9.1 EEN ONTEVREDEN GERECHT

Een veroordeelde had lijf en goed verspeeld. Het ter dood brengen alleen was niet voldoende. Ook zijn goederen werden geconfisciseerd en openbaar verkocht. De proceskosten werden over het algemeen uit de opbrengst van deze verkoop betaald. Het schepenbankarchief van Elsloo geeft geen verdere informatie over mogelijke openbare verkopen. Enkel in de vonnissen wordt gerept over de dekking van de gerechtskosten door de nabestaanden van de veroordeelde.

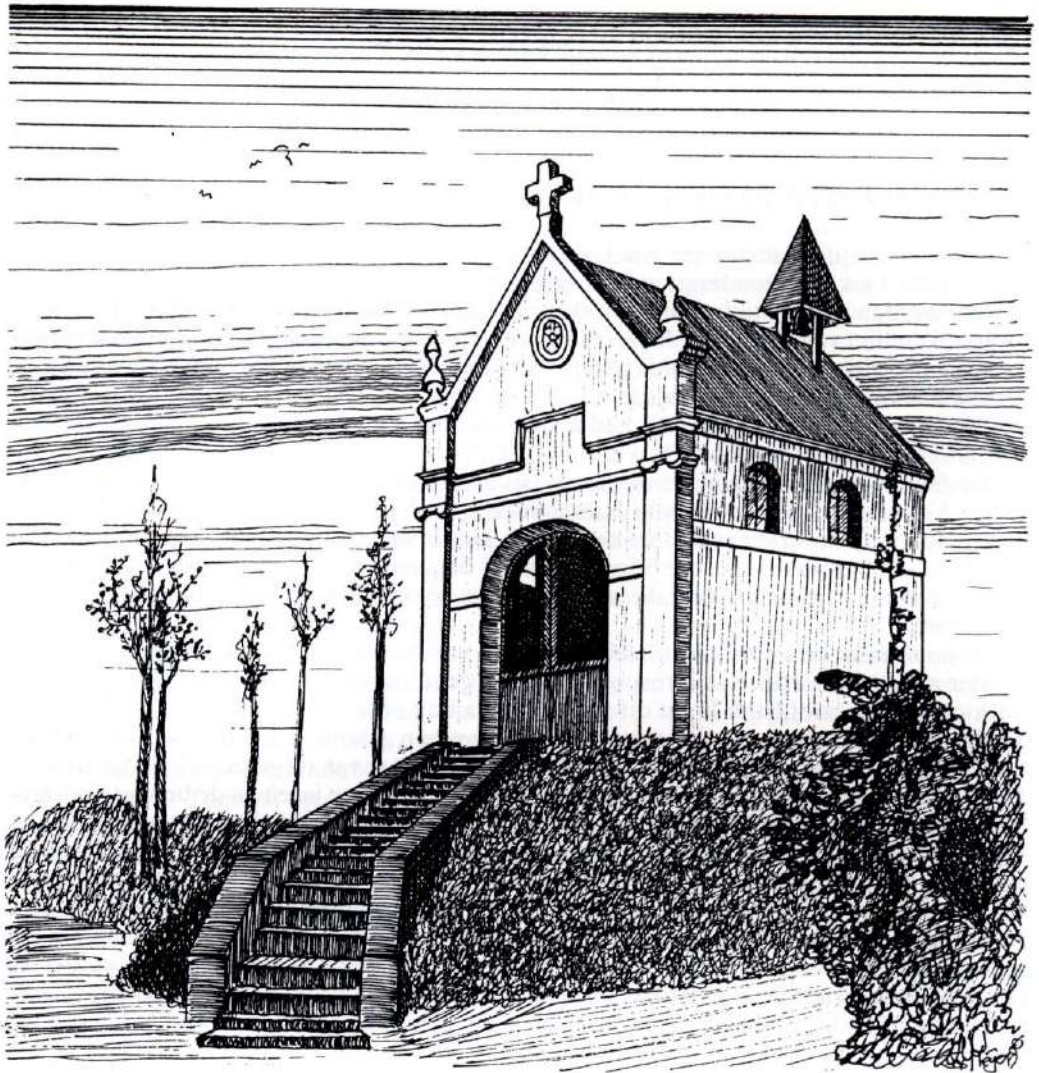
Het schijnt dat het gerecht van Elsloo het niet zo nauw nam met het verkopen van eigendom van de veroordeelde bokkerijders. Het mag wel zo zijn dat verscheidene bokkerijdersfamilies verarmden na de dood van het gezinshoofd, echter geloven wij niet dat de reden hiervoor het verkopen van hun goederen is. Veel van de veroordeelde Elsloose bokkerijders behoorden reeds tot de armere klasse van de bevolking. De economische situatie had in grote mate ertoe bijgedragen dat bepaalde bevolkingsgroepen verarmden. Dit gold zeker voor de wevers, die in de Elsloose bokkerijdersgroep ruim vertegenwoordigd waren.

Voor de armere groepen kwam wel het verlies van hun maatschappelijke positie des te harder aan. Men verloor alle respect en kreeg geen menswaardige behandeling. In het verloop van dit hoofdstuk komt dit nog nader aan de orde.

Bij de behandeling van het Gerecht is reeds naar voren gekomen dat de bokkerijdersperiode ook wordt gekenschetst door hebzucht en geldhonger van de gerechtsleden in diverse plaatsen. Een voorbeeld hiervan is te Elsloo te vinden. Enige jaren na de bewuste proces werd de drossaard J.C.S. de Limpens te Elsloo aangeklaagd door de geassumeerde (toegevoegde) schepenen omdat Elsloo nog steeds niet de gerechtskosten aan hen had voldaan. Na een periode van schriftelijke protesten over en weer werden de schepenen uiteindelijk betaald. Ze ontvingen een bedrag van 400 gulden per persoon. Dit bedrag was de totaalvergoeding voor alle gevoerde processen. De heren namen hier echter geen genoegen mee. Na enige tijd zagen ze echter in dat met De Limpens niet verder te onderhandelen viel. De vertegenwoordiger van de heer hield vast aan het eerder genoemde bedrag. Hierdoor zagen de geassumeerden zich genoodzaakt de graaf van Arberg aan te schrijven om hun misnoegen bekend te maken.

Op 6 oktober 1777 volgde het antwoord van de graaf aan de president schepenen van Elsloo. Vrij vertaald heeft de brief de volgende inhoud:

“Met heel veel verwondering heb ik de brieven, die door U en drie andere zogenaamde adjunct schepenen Otzeling, Milliard en Nijpels zijn ondertekend, ontvangen en gelezen. Alvorens ze te beantwoorden heb ik inlichtingen ingewonnen over de vraag of men de kosten aangaande strafrechtelijke procedures betreffende de beruchte bende in rapporten heeft vastgesteld. De toelichtingen die men mij dienaangaande heeft gegeven overtuigen mij van het feit dat de door de heer Gudi ontvangen toelage ruimschoots voldoende is en dat hij deze som zelfs heeft geaccepteerd als betaling van zijn vacatiegelden (vergoeding voor rechtspraak). Voor wat betreft de overige drie heren kan ik zeggen dat deze niet door mij zijn aangesteld als rechters of door mij enige opdracht tot rechtspraak hebben ontvangen. Ik schat hen nog lager in dan de gewone klasse der schepenen. Het gerecht was mijns inziens reeds compleet zonder hen. Ik wil verder niets met hen te maken hebben en maak evenals in het verleden niet de minste aanspraak op hun diensten. Wat mij betreft bestaan deze toegevoegde procureurs niet en zo zij al noodzakelijk mochten blijken dan zal de heer drossaard hen wel naar zijn believen kiezen. Tenslotte, voor wat Uzelf betreft, de drossaard zal ervoor zorgen dat U genoegdoening krijgt voor Uw resterende vacaties.



.... in de Capelle van St. Rosa op de Colsberg (p. 65)

*Zo is mijn manier van denken, die U zult overbrengen aan de heren voornoemd.
De graaf van Arberg."*

De heer van Elsloo had dus blijkbaar een hoge pet op van het gerecht. De geassumeerde schepenen moesten zich dus wel tevreden stellen met het aan hun uitgekeerde bedrag.

9.2 VERPAUPERING

Toen Nicolaas Beckers, in huwelijk met Maria Janssen, op 26 april 1759 Hendrik Geurts opvolgde als schepen van Elsloo, was hij een alom gerespecteerd man. Ook financieel gezien ging het hem duidelijk voor de wind. Hij was eigenaar van drie huizen te Elsloo. Ten eerste het sterfhuys waar het echtpaar zelf woonde. Dit huis was tevens geschikt als brouwerij. Hun buurman was de smid Lambert Reubzaet. Ook zijn huis behoorde toe aan de familie Beckers. Lambert had dit in pacht. Aan de Kaak lag het derde huis. Dit werd toentertijd bewoond door Peter Janssen. Naast deze Peter woonde Peter Schoenmakers. Nicolaas Beckers kwam op 26 februari 1765 te overlijden. Zijn vrouw volgde hem in het graf op 28 maart van datzelfde jaar. Het bezit van de rijke schepen moest nu verdeeld worden over zijn kinderen. Het verdelen van de erfenis duurde echter voort tot in het jaar 1770.

Inmiddels waren twee dochters gehuwd:

- Maria Catharina met Joannes Jongen
- Anna Catharina met Lambert Wanten.

De overige kinderen werden vertegenwoordigd door twee voogden. Als gedurende de verdeelprocedure een van deze twee voogden overlijdt wordt Dirk Martens als tweede voogd aangesteld. Hij huwde niet lang daarna met een van de dochters (Petronella).

Lambert Wanten kocht het huis aan de Kaak. Dit betekende dat Peter Janssen de woning moest ruimen voor het gezin Wanten. Jan Jongen kocht het sterfhuys.

De opbrengst werd gelijk onder de kinderen verdeeld. Allen hadden toen nog een aardige maatschappelijke positie.

De oude schepen zou zich echter in zijn graf hebben omgedraaid als hij het uiteindelijke resultaat had kunnen zien.

De eens zo gerespecteerde familie Beckers raakte niet lang na de deling (ongeveer 3 jaar) in de grootst mogelijke problemen. Jan Jongen en Lambert Wanten werden als een van de eersten ontmaskerd als bokkerijder. Daarna volgde ook Dirk Martens. Hij wist echter op tijd te vluchten. De eens zo aangeziene familie zakte weg in de armoede. Bezittingen konden niet langer gehandhaafd worden. Volledige verarming was een gevolg.

Ook de oudste zoon Joannes werd als bokkerijder beschuldigd. Hij is, voor zover bekend, nooit vervolgd. Misschien was hij reeds overleden.

Voor twee andere dochters sloeg het noodlot ongenadig toe. Ook zij werden gedoemd te huwen met nazaten van bokkerijders. Maria Gertrudis huwde met Caspar Dreessen, een zoon van Jan Dreessen en Maria Lucia Willems, terwijl Anna haar geluk moest beproeven met Leendert Penders, zoon van Peter Penders. Het laatstgenoemde echtpaar was aan elkaar verwant in de vierde graad.

De overige kinderen schijnen jong gestorven te zijn. Geen enkel spoor is van hen teruggevonden.

Niet alleen de economische positie van de meeste nabestaanden van de veroordeelde bokkerijders was bedroevend. Ook hun maatschappelijke positie liet veelal te wensen over. Behoorden de meeste van hen reeds tot de lagere economische klasse, maatschappelijk gezien werd men tot het uitschot van de bevolking gerekend. Kinderen van de bokkerijders werden, als ze überhaupt huwden, veelal aangewezen om hun levenspartner te zoeken onder hun eigen lotgenoten. Waren er al vele familierelaties te herkennen in de bokkerijdersfamilies, nu werd dit door onderlinge huwelijken nogmaals versterkt.

9.3 VERNEDERINGEN

Het ergste van alles waren echter de vernederingen die men moest ondergaan bij, vaak daartoe door nood gedwongen, overtredingen van de regels van de zichzelf zo respecterende ("zedige") gemeenschap.

Dit moest onder de andere de vrouw van de gevluchte bokkerijder Peter Schreurs (Maria Helena Jongen) ervaren. Op 17 december 1778 moest zij zich voor het gerecht verantwoorden omdat zij enige tijd daarvoor tot verregaande ontucht zou zijn vervallen en een buitenechtelijk kind ter wereld hebben gebracht. De gevluchte bokkerijder werd dus blijkbaar behandeld als was hij reeds overleden. Maria Helena verscheen voor het gerecht en liet de zedenpreken gelaten over zich heen gaan. Niets kon haar ertoe brengen haar geheim prijs te geven. Tijdens het verhoor gaf zij toe dat zij overspel had gepleegd waaruit het kind was geboren. Zoals later zou blijken was echter niets minder waar dan dat. Haar man had haar enige malen bezocht. Het gerecht mocht hier echter niets van weten.

De vrouw werd veroordeeld om naar het gerecht te komen en daar geknield in de deuropening plaats te nemen. Zij zou dan God en de gehele gemeenschap om genade moeten smeken voor haar schandelijke daad. Indien zij dit niet zou doen, zou het gerecht verdere maatregelen nemen en haar zwaarder straffen. Op 11 februari 1779 vroeg de vrouw in het openbaar om vergiffenis waarmee het gerecht zich tevreden stelde.

9.4 DORPSRODDEL

Enkele jaren na het proces (zie 9.3) deed zich te Elsloo iets voor waaruit de zwakke maatschappelijke positie van de nabestaanden van veroordeelden nog duidelijker naar voren komt.

Op 19 juni 1792 vernamen drossaard en schepenen van Elsloo dat op diezelfde dag een pasgeboren kind dood zou zijn (en dit "zou zijn" staat er letterlijk) aangetroffen. Een crimineel onderzoek was derhalve noodzakelijk. Naar wat het gerecht ter ore was gekomen zou een zekere J.L. Fredrix, vinder van een lijkje zijn. Hij werd terstond gelast om voor het gerecht verslag uit te brengen van deze merkwaardige gebeurtenis.

Hij gaf een geheel andere lezing dan het gerecht had verwacht. Hij verklaarde, dat Anna Beckers, weduwe van de bokkerijder Lambert Wanten, die morgen bij hem thuis was gekomen waarbij hij gezien had dat haar klompen met bloed besmeurd waren. Nieuwsgierig had hij haar naar de reden gevraagd. De arme vrouw had in haar onschuld een antwoord gegeven dat dorpsroddel deed oprakelen. Zij had Fredrix verteld dat haar dochter Gertrudis niet in haar "gewone doen" was geweest en dat dit sedert enige maanden het geval was. Opeens echter, na maanden, was het "losgegaan". Nadat de weduwe Anna Wanten-Beckers was vertrokken had Fredrix het voorval besproken met zijn vrouw Maria Barbara en de weduwe van Hendrik Fredrix, die op dat moment bij hem op bezoek was. De vraag die bij hen allen rees was, of het gebeurde wel iets met "haar tijd" te maken zou hebben. Grote twijfels waren bij hen gerezen. Zeker toen de weduwe Fredrix het echtpaar wist te vertellen dat Gertrudis Wanten reeds een keer iets had willen innemen nadat ze bij een arts in Stein was geweest om een aderlating te laten doen. Deze had dit geweigerd.

Het gerecht stelde Fredrix nog vele vragen, die hij echter allemaal ontkennend moest beantwoorden. Zo ook de vraag waar het uiteindelijk allemaal om draaide. Hij, Fredrix, had geen lijkje gevonden. Wel verklaarde hij te weten dat er in het dorp geroddeld werd over Gertrud Wanten. Zij zou nogal eens mannelijk gezelschap hebben gehad. Het gerecht maakte van dit alles protocol op.

De volgende getuige, de weduwe van Hendrik Fredrix deed vervolgens haar relaas. De oude vrouw verklaarde als Maria Francisca Moreels geboren te zijn rond 1726. Reeds aan het begin van haar getuigenis week haar verklaring af van die van Fredrix. Zo zei zij onder andere dat zij het niet van Fredrix zelf had gehoord maar van diens vrouw. Op de vraag wat zij dan gehoord zou hebben zei ze dat de vrouw van Fredrix haar had verteld dat Anna

Beckers met bloed besmeurde klompen had gedragen. Uit geruchten die zij gehoord had, was Gertrud Wanten nogal van lichte zeden en vaak 's avonds laat (wel tot tien of elf uur) met "manslieden converseerde". Aandachtig luisterde het gerecht naar de verklaring van de oude vrouw. Op de vraag of zij gezien had dat Gertrud een dikkere buik had, antwoordde ze dat ze wel hiervan gehoord, maar dit niet zelf gezien had vanwege haar slechte ogen. Wel vijftientwintig mensen hadden haar verteld dat Gertrud zwanger was. Toen het gerecht informeerde naar de namen van een van deze vijftientwintig mensen, zei ze dat ze slecht van geheugen was. Dat het gerecht twijfels had over haar verklaringen, kreeg ze nu blijkbaar in de gaten. Onmiddellijk reageerde de vrouw door zich (plotsklaps) weer iets nieuws te herinneren (waarbij ze de eerder door haar afgelegde verklaring tegensprak).

Anna Beckers, de moeder van Gertrud Wanten, was huilend bij het huis van Fredrix en zijn vrouw aangekomen. Ja, dat had ze zelf gezien. Zo zag ze ook dat Anna met de vrouw van Fredrix in een andere kamer was gegaan. Hier had Anna de vrouw van Fredrix gesmeekt vooral niets tegen iemand te zeggen. Diezelfde middag had Anna, ongevraagd, een kan botermelk naar Fredrix gebracht, etc..

Het voert te ver om het hele onzinnige relaas van de weduwe Fredrix hier op te nemen. De volgende getuige was de 33-jarige Maria Barbara Fredrix, echtgenote van Joannes Leonardus Fredrix. Zij verklaarde dat Anna Beckers haar huilend had verteld dat haar dochter Gertrud zulk een slechte naam had in het dorp. Zij had zelf met haar dochter gesproken, doch deze had enkel gezegd dat ze liever een slechte naam had dan een slechte daad. Naar de mening van Barbara gedroeg Gertrud zich echter zoals dat een goede vrouw betaamt.

Zie daar, drie getuigenverklaringen en drie verschillende verhalen. Wie nu denkt dat hiermee voor de verdachte de kous af was heeft het mis. Plotseling verscheen namelijk de gerechtsbode ten tonele. Deze vertelde dat hij van Maria Catharina Fredrix, een ongehuwde zus van de zojuist genoemde Barbara, gehoord had dat Gertrud 's nachts een kind had gebaard en dit levend in de tuin had begraven. De goede man deed er dus nog een schepje bovenop. Er was dus toch een lijk! Volgens de gerechtsbode zou dit kind een "zevenmaandskindje" zijn geweest.

Opnieuw volgde er een nieuwe bewijsopname naar aanleiding van getuigenverklaringen. Deze keer was het de beurt aan de zoëven gemelde Maria Catharina Fredrix. Zij verklaarde van de door de bode gedane uitspraken ook gehoord te hebben. Tevens had ze horen zeggen, dat Gertrud vaak affaires had met mannen. Ook zij kon echter geen namen noemen toen het gerecht haar naar de verspreiders van dit "nieuws" vroeg.

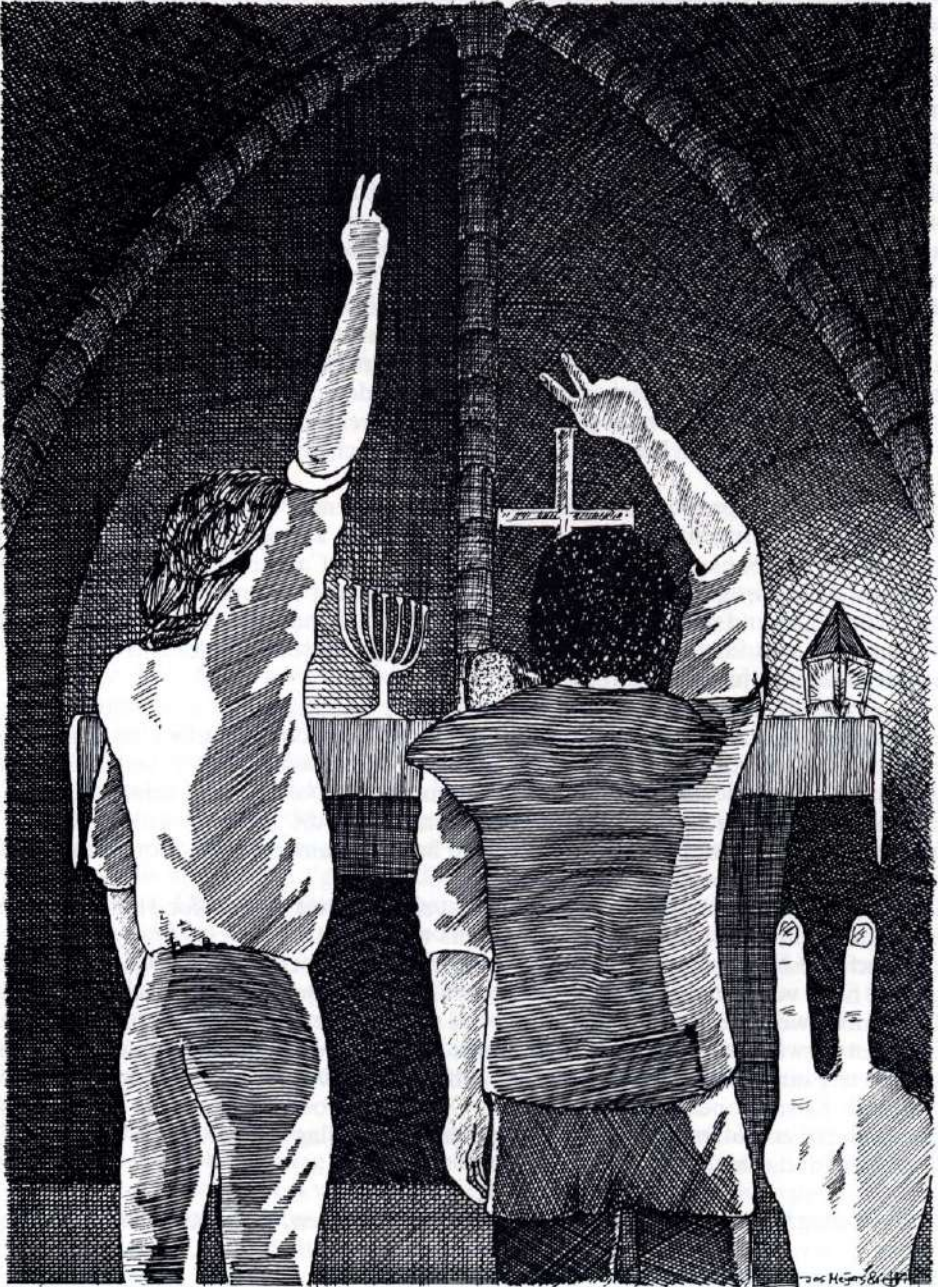
Ook had ze van meerdere personen, van wie haar de namen op het moment ontschoten waren, gehoord dat Gertrud zwanger was.

Haar zus (Barbara) had haar verder verteld dat zij nog nooit zoveel bloed had gezien, en zij had toch vijf kinderen gebaard en kon dit dus weten.

Het gerecht besloot, gezien de diverse getuigenissen die toch wel zwaarwegende beschuldigingen naar voren brachten, om de gerechtsbode te gelasten moeshof, tuin, huis en kelder van de weduwe Wanten te doorzoeken naar het kinderlijkje. Het onderzoek leverde niet het verwachte bewijs op. De 21-jarige Gertrud werd verplicht een medisch onderzoek aan te gaan. Hiertoe werd ze onder geleide naar Rekem gebracht om daar door de arts Joseph Kosner onderzocht te worden. Op 27 juni voerde de arts het bevolen onderzoek uit en gaf een attest af. Aan het einde van het verslag vermeldde de arts dat hij had geconstateerd, dat hij:

"aan haar niet het minste ordinaire (gewone) kenteekenen, eigen aan een vrouwpersoon die hetzij een voldraagen of onvoldraage kind gebaart zoude hebben, bevonden heeft. Dat integendeel alle omstandigheden door den ondergeschrevenen in haare persoon bevonden, doen oordeelen dat deselve niet bevrugt geweest, en voor een ongeschonden vrouwpersoon moet gehoude worden als aan haar niets bespeert (bespeurd) hebbende welck niet aan eene eerbaare jonge dogter eygen zoude weesen."

De arme Gertrud werd hiermee in volle ere hersteld. De “aanklachten” tegen haar kwamen te vervallen. Gemene dorpsroddels hadden haar in diskrediet gebracht. Hoevelen nog zijn van dorpsroddel het slachtoffer geworden? Hoevelen worden er nu bokkerijder genoemd?



Dat hiernaes verswooren heeft (p. 66)

HOOFDSTUK 10

DE "ELSLOOSE" BOKKERIJERS OP EEN RIJ

Dit hoofdstuk bevat vele genealogische gegevens en beschrijft onderlinge relaties, die in de voorgaande hoofdstukken niet vermeld konden worden. Het geheel is zeker niet compleet.

De lijst is alfabetisch op familienaam samengesteld. De namen van bokkerijders zijn in hoofdletters weergegeven.

BOURS, CORNELIS alias Boerejan Nelis

CORNELIS was geboortig van Geulle (circa 1724) maar woonde sedert zijn huwelijk (29-8-1749 te Elsloo met Maria Anna Wijnen) te Catsop onder Elsloo. Nelis, zoals hij genoemd werd, was sedert vele jaren bij de bokkerijders aangesloten voor hij gearresteerd werd. Hij nam zelfs deel aan een inbraak bij zijn eigen broer die te Geulle woonde.

Zijn leven eindigde aan de galg op 9-2-1774 te Elsloo.

Zijn weduwe overleed op 1-4-1792 te Elsloo.

Het gezin Bours had zeven kinderen.

1. Joannes, geboren te Elsloo op 23 april 1750.
Getuigen: Clement Wijnen en Maria Gijsen.
2. Joanna, geboren te Elsloo op 8 mei 1753.
Getuigen: Joannes Bours en Gertrudis Clements.
3. Christianus, geboren te Elsloo op 21 oktober 1755.
Getuigen: Mathias Smeets i.p.v. Willem Breuls en Gertrudis Brughmans. Deze laatstgenoemde was inmiddels gehuwd met MARTEN MULCKENS.
4. Antonius, geboren 10 april 1758 te Elsloo.
Getuigen: Joannes Geurts en Cornelia Heynen i.p.v. Maria Bours.
5. Cornelius, geboren op 15 april 1761 te Elsloo.
Getuigen: Cornelius Bours en Maria Rutten.
6. Leonardus, geboren 17 december 1762 te Elsloo.
Getuigen: JOANNES SMEETS en Anna Hendrix.
7. Wilhelmus, geboren 3 maart 1764 te Elsloo.
Getuigen: Mathias Smeets i.p.v. Gerard Vrancken en Sibilla Gijsen.

BOVENS, PETRUS

PETER was geboortig van Elsloo en woonde te Catsop. Hij was hier dorpsmeester. In die functie had hij zich enige malen schuldig gemaakt aan strafbare feiten. Hij stond bekend als iemand die graag anderen beledigde. Hij was gehuwd met Maria Catharina Brorens. PETER eindigde aan de galg (6 december 1773). Zijn vrouw leefde nog tot 4 oktober 1782. PETER was met Maria Catharina gehuwd op 11 november 1763. Hiertoe benodigde het jonge paar dispensatie in de derde graad (consang.). Het gezin Bovens-Brorens was zeer welgesteld. Voortdurend komen we transacties tegen waarbij veel geld en/of bezit gemoeid was. Zo verkocht hij onder andere een huis in Elsloo aan Augustinus Janssen, een broer van bokkerijder PETER JANSSEN. Dit huis was gelegen tussen het huis van Mathijs Gijsen en de weduwe van Mathias Fredrix.

PETER woonde te Catsop naast zijn schoonmoeder op den Dries. Zijn overige burens waren de erfgenamen van Marten Martens en MICHAEL MINTEN.

Het is niet bekend of de goederen van PETER (gedeeltelijk) geconfisceerd zijn ter voldoe-

ning van de gemaakte proceskosten. Wel staat vast dat dit gezin financieel niet heeft geleden onder het feit dat de vader bij de bende aangesloten was. Toen de vrouw stierf werd een akte van partage over de nalatenschap gemaakt. De dan nog in leven zijnde kinderen erven per persoon meer dan 1100 gulden. Een behoorlijk grote som voor die tijd.

Kinderen:

1. Nicolaas. Hij moet omstreeks 1764 geboren zijn. Op 2 mei 1793 huwde hij te Elsloo met Maria Elisabeth Lemmens (vierde graad). Hij was dagloner van beroep.
2. Martinus, geboren te Elsloo op 30 augustus 1765 en daar waarschijnlijk ongehuwd overleden op 28 september 1791.
3. Maria Joanna. Geboren op 1 maart 1767 te Elsloo. Getuigen waren Goswinus Bovens en Maria Catharina Hendrix, die optrad in plaats van Anna Gertrudis Hendrix, haar zuster. Zij huwde op 23 november 1790 te Elsloo met de ongeveer zeven jaar oudere Mathias Martens. Haar broer Nicolaas en haar nicht of tante Anna Catharina Brorens waren de getuigen bij dit huwelijk.
Het jonge paar ging in Catsop wonen in het huis dat de jonge vrouw had geerfd van haar ouders. Zij woonden naast DIRK MARTENS.
Joanna Maria is op 7 augustus 1845 te Elsloo overleden. Haar man was toen reeds dood (13 april 1833).
4. Joannes, geboren op 7 juni 1769 te Elsloo. Getuigen waren Joannes Brorens en Maria Margaretha Tossaint (schependochter).
5. Maria Barbara. Geboren te Elsloo op 27 november 1771. Zij is waarschijnlijk erg jong overleden. De datum is niet bekend. Zij deelde echter niet meer mee in de erfenis van haar ouders.

BROUWERS, FRANCISCUS alias Panhuys

Hij was geboortig van Stein en waarschijnlijk een broer van de echtgenote van PAULUS JANSSEN en van WILLEM BROUWERS (PANHUYS). Op 23 april 1773, niet lang voordat het bevel tot aanhouding kwam, huwde hij te Elsloo met Maria Gertrudis Wanten. Zij was een dochter van zijn nachtelijke collega JOANNES WANTEN.

Franciscus zag kans om te vluchten. Zijn vrouw is op nieuwjaarsdag 1794 te Elsloo overleden. Het echtpaar had een zoon Joannes (geboren 30 december 1773). Deze trad op 6 ventose an XIII in het huwelijk met Cornelia Penders. De vader, Franciscus staat te boek als sedert vele jaren afwezig te zijn. Het jonge gezin woonde in Elsloo "in het straatje" naast de weduwe Hendrix.

Over Franciscus Brouwers wordt in de archiefstukken van Elsloo niets meer vermeld.

DAEMEN, JOANNES

Hij was op 12 mei 1736 te Stein geboren. Zijn ouders waren Reiner Daemen en Anna Gubbels. Joannes was hun enige zoon. Hij had nog een zuster. Zijn moeder was eerst gehuwd geweest met Martinus Vaessen, de vader van de van bokkerijder beschuldigde MARTEN VAESSEN.

Op 2 juni 1763 trad hij in Stein in het huwelijk met Maria Anna Wilkin(s) (dochter van Joannes Wilkins en Catharina Houben), waarbij Peter op de Camp en Catharina Wilkens als getuigen optraden.

Nadat Jan op 9 februari 1774 was opgeknoopt bleef de weduwe met vier kleine kinderen achter: de jongste was net vier maanden oud.

Na de dood van Joannes verarmde het gezin. Ook het tweede huwelijk van de moeder met Henricus Houben veranderde hier niets aan.

Het gezin woonde te Meers in het huis waar eerst de vilder HERSSELER had gewoond.

Joannes Daemen verklaarde overigens tijdens zijn verhoor de bende gebruikelijke eed gezworen te hebben ten huize van PIETER PENDERS te Catsop.

Kinderen:

1. Anna Maria, geboren te Elsloo op 18 mei 1765. Getuigen JOANNES SMEETS en Maria Vaessen.
Zij huwde op 25 september 1791 met Theodorus Josephus Janssen op 4 september 1765 geboren als zoon van PETER JANSSEN en Maria Elisabeth Beckers.
Het echtpaar woonde te Meers toen Theodoor Joseph van uitputting stierf op 22 maart 1808. De vrouw was op 1 oktober 1831 overleden.
2. Joannes Wilhelmus, geboren op 19 januari 1768. Hij had als peetoom de eveneens van bokkerijder beschuldigde halfbroer van zijn vader MARTINUS VAESSEN. Vermoedelijk is het kind voor 1773 overleden.
3. Reinerus, geboren op 30 mei 1770 te Elsloo, wed genoemd naar de vader van Jan Daemen. Op 3 maart 1829 overleed hij als echtgenoot van Maria Catharina Prion.
4. Joannes Wilhelmus. De jongste was geboren in de periode waarin de jacht op de Elsloose bokkerijders in volle gang was (4 oktober 1773). Het kind sterft jong op 22 september 1779.

DREESEN, JOANNES alias Bolderjan

JAN DREESEN was gehuwd met Maria Lucia Willems en woonde met zijn gezin in het dorp tegenover PETER SCHOENMAKERS aan de Kaak te Elsloo. Hij was reeds eerder met het gerecht in aanraking geweest, toen men bij hem uit de kelder een varken haalde dat gestolen was bij de weduwe Lambermont van Beek. Jan was ten tijde van het proces gevlucht uit Elsloo en werd bij verstek veroordeeld (verbannen). Hij was een van de ouderen onder de bokkerijders.

Zijn vrouw woonde in 1796 nog te Elsloo bij haar twee zonen Caspar en Joannes. Zij stierf op 18 mei 1802 te Elsloo.

Kinderen:

1. Joannes. Hij was de oudste zoon en wordt in die hoedanigheid ook genoemd als lid van de roversbende. Hij is echter nooit hiervoor vervolgd. Geboren werd hij te Elsloo op 5 april 1741. Op 21 januari 1769 trad hij in het huwelijk met Barbara Bovens, een dochter van Jacob Bovens en Johanna Peters (geboren 15 december 1741 te Elsloo).
Beiden overleden in 1786, de man op 8 mei, de vrouw een goede maand later op 12 juni.
2. Josephus, geboren op 26 januari 1744. Verder is er niets over bekend, daarom waarschijnlijk jong gestorven.
3. Josephus Joannes, geboren op 8 januari 1747 te Elsloo.
4. Ferdinandus Nicolaas, geboren 24 april 1750 en ongehuwd overleden op 13 maart 1786.
5. Casparus, geboren 6 januari 1756 te Elsloo. Huwde op 3 november 1782 met Maria Gertrudis Beckers. Zij was een dochter van de schepen Nicolaas Beckers en Maria Janssen (geboren 14 maart 1757). Het huwelijk werd voltrokken na dispensatie in de vierde graad (equali).
Maria Gertrudis overleed op 29 april 1792 te Elsloo. Caspar nam toen zijn oude zieke moeder in huis en verzorgde deze tot aan haar dood op 18 mei 1802. Zelf stierf hij op 3 november 1839 te Elsloo. Hij was landbouwer van beroep.
6. Nicolaas, geboren op 5 december 1758 te Elsloo. Zijn peetoom was de schepen Nicolaas Beckers.
Hij stierf ongehuwd op 14 januari 1791.



Op deze dag werd een dode terechtgesteld (p. 69).

FRANSSEN, TOSSAINT alias de Waal van Kleine Meers

TOSSAINT, of TOSSANUS FRANSSEN komen we in de Elsloose archieven voor het eerst tegen in 1762. Hij wordt dan door de drossaard van Elsloo als vreemd persoon aangeduid en krijgt vanwege zijn onzedelijk gedrag de opdracht uit Elsloo te vertrekken. Dit geschiedde op 22 juli van bovengenoemd jaar. De reden voor deze uitwijzing vinden we terug in de Elsloose kerkregisters.

Op 17 mei 1762 werd te Kleine Meers onder Elsloo door Catharina op de Oort een kind gebaard. De vader van het kind was TOSSANUS. Beiden woonden sedert geruime tijd samen, hetgeen zeker in de 18e eeuw niet getolereerd werd.

Het kind werd ten doop gehouden en kreeg de naam Joanna Franssen. Dat TOSSANUS het niet zo nauw nam met het gerechtelijke bevel blijkt wel uit het feit dat in 1763 Maria Catharina werd gedoopt. Als getuigen hierbij traden zijn vader Joannes Franssen en Catharina Winckens op. Ook nu werd het kind ingeschreven als illegitiem.

Inmiddels was ook het gerecht ter ore gekomen dat TOSSANUS nog steeds te Elsloo vertoefde. Ook nu kreeg hij bevel de heerlijkheid te verlaten danwel een borgsom van 800 gulden bij het gerecht te brengen (binnen veertien dagen). TOSSANUS gaf echter geen krimp. Of het nu lag aan de laksheid van het gerecht of dat TOSSANUS inderdaad uit de heerlijkheid was verdwenen en slechts een enkele keer terugkwam is ons niet duidelijk. Vast staat echter dat hij in 1765 nog steeds niet met Catharina gehuwd was. Op 30 maart van dat jaar werd hun derde kind, Gertrudis, ten doop gehouden. Eerst daarna besloten de beide "zondaars" te huwen (7 april 1766 te Elsloo).

Na hun huwelijksvoltrekking zouden ze nog drie kinderen krijgen:

Joannes, geboren 16 mei 1767 te Elsloo,

Cornelia, geboren 18 juni 1769 te Elsloo

en Maria Elisabeth, geboren op 20 juli 1771 te Elsloo.

Tijdens de bokkerijdersprocessen wordt ook TOSSANUS genoemd. Men omschreef hem als de Waal van Kleine Meers. Hij wist echter te vluchten en werd bij verstek veroordeeld. Niets is er meer van hem vernomen. Zijn vrouw Catharina op de Oort is op 14 september 1793 volgens de registers, als weduwe overleden.

Ook van de kinderen is ons niet veel bekend. Enkel de jongste, Maria Elisabeth, werd door een zus van Catharina, de ongehuwde Gertrudis op de Oort, opgenomen. Ook zij woonde te Kleine Meers.

GEURTS, LEONARD alias de Wever van Catsop

Geen nadere gegevens bekend.

GREETEN, HENRICUS

HENDRIK GREETEN was geboortig van Houthalen bij Hasselt (B). Hij woonde in Elsloo naast PETER SCHOENMAKERS met wie hij vele nachtelijke avonturen heeft beleefd.

HENDRIK was gehuwd (30 april 1747) met Maria Ignatius. Voor zover ons bekend hadden zij geen kinderen.

Toen HENDRIK op 6 december 1773 werd opgeknoopt bleef zijn weduwe alleen achter. In de Elsloose bronnen vinden we niets terug over pachten of dergelijke met betrekking tot dit gezin. De vrouw overleed op 1 april 1793.

GROS, ANDREAS le

Hij was geboortig van Herff en behoorde tot een echte bokkerijdersfamilie. Meerdere familieleden waren lid van de vermaarde bende. De familie had zich eigenlijk gevestigd in Beek of Neerbeek. Hier kende men de bokkerijders ARNOLD en MARTEN LE GROS. Ook zij hadden de bijnaam de Waal. ANDREAS trok echter na zijn huwelijk op 3 juni 1747 naar Elsloo. Hij was in het huwelijk getreden met Joanna Renckens. Kinderen uit dit huwelijk zijn ons niet bekend.

HENDRIX, GEURT

Geen nadere gegevens bekend.

HENDRIX, PIETER

Geen nadere gegevens bekend.

JANSSEN, PAULUS

PAULUS was geboortig van Geulle als zoon van Martinus Janssen en Gertrud van der Lipstadt. Hij was de jongste van vier zonen. Het gezin Janssen-van der Lipstadt leefde te Geulle met hun zonen en zes dochters.

PAULUS werd geboren op 29 april 1730. Zijn peetoom was PETER VAN AUBEL (ook geen onbekende naam als bokkerijder).

PAULUS trad op 19 april 1761 te Geulle in het huwelijk met Elisabeth Brouwers. Veel weten we niet over deze vrouw. Waarschijnlijk was ze geboortig van Stein en is ze een zus van WILLEM BROUWERS en FRANCISCUS BROUWERS, alias Panhuys. Enkele weken voor het huwelijk is dochter Maria Gertrudis (27 maart) geboren. Getuige bij het doopsel was onder andere WILLEM BROUWERS.

Het gezin ging bij de aanstelling van PAULUS als gerechtsbode van Elsloo wonen in Catsop op den Dries. Paulus woonde twee huizen van MICHAEL MINTEN vandaan. Ook PETER BOVENS woonde vlak bij hem in de buurt. Vele bijzonderheden van PAULUS, zowel over zijn misdaden alsook over zijn karakter zijn aan de orde gekomen in het hoofdstuk over de eerste groep veroordeelden. Een opmerking moet echter nog gemaakt worden. De rol van PAULUS zal best een aanzienlijke geweest zijn. Hij betaalde de anderen steevast uit en ronselde ook onder de bevolking.

In het jaar dat hij gearresteerd en veroordeeld werd kreeg zijn vrouw nog een zoon, die genoemd werd naar zijn reeds overleden grootvader Martinus. PAULUS broer Martinus werd op 10 januari 1773 peetvader van het kind. Dit is overigens ook het kind dat in de gerechtsstukken wordt genoemd als het kind dat van verwaarlozing zou zijn omgekomen als de buurt het niet had verzorgd.

JANSSEN, PETRUS

PETRUS JANSSEN werd op 16 december 1738 te Elsloo geboren als zoon van Peter Janssen en Maria Rouwet. Zijn vader was een haammaker van beroep. Peter was een broer van Augustinus Janssen die te Elsloo het beroep van molenaar beoefende.

Op 2 oktober 1763 trad hij in het huwelijk met Maria Elisabeth Beckers. Zij was de dochter van de reeds overleden Theodorus Beckers en Judith Ritserveld van Urmond (geboren 9-9-1739).

De moeder van Maria Elisabeth was inmiddels voor een tweede maal gehuwd met JACOB SMEETS. Deze kreeg hierdoor de bijnaam JUDICKE (VAN JUDITH) SJAAK. Of

PETRUS JANSSEN door dit huwelijk bij de bende kwam (via zijn aangehuwde schoonvader) of dat hij reeds lid was bij zijn huwelijk is niet met zekerheid bekend.

Het gezin woonde te Elsloo aan de Kaak tegenover de beide "collega's" PETER SCHOENMAKERS en LAMBERT WANTEN.

Toen te Elsloo de jacht op de bokkerijders begon nam PETRUS de benen. Hij vluchtte uit de heerlijkheid. Voor zover bekend is te Elsloo nooit meer iets van hem vernomen.

Zijn vrouw stierf op 25 november 1785. Enige jaren daarvoor had ze nog geërfd van haar ouders (1781). Haar kindsdeel bedroeg 2290 gulden. Drie van de vier kinderen van PETER en Maria Elisabeth waren toen nog in leven.

1. Theodorus Josephus, roepnaam Dirk. Geboren te Elsloo op 4 september 1765. Hij huwde op 25 september 1791 met Anna Maria Daemen van Kleine Meers, een dochter van de veroordeelde bokkerijder JAN DAEMEN. Dirk stierf op 22 maart 1808 te Elsloo. In het kerkregister schreef de pastoor als doodsoorzaak uitputting op.

Zijn echtgenote overleed op 1 oktober 1831.

2. Maria Cornelia, geboren te Elsloo op 3 augustus 1767.

3. Petrus, geboren op 29 november 1769 te Elsloo. Dit kind is waarschijnlijk vrij jong gestorven. In elk geval voor 1791. In dat jaar kochten de kinderen namelijk gezamenlijk het huis te Kleine Meers. Dit was het huis van hun grootouders Judith Ritserfeld en "JACOB SMEETS". Zij namen het huis over van hun oom Gerard Beckers (getrouwd met Maria Catharina Bovens).

JONGEN, JOANNES

Hij was geboren te Elckenrade onder Wijlre rond 1740. Na vele omzwervingen kwam hij uiteindelijk in Elsloo terecht waar hij op 31 december 1768 huwde met de schependochter Maria Catharina Beckers (dochter van Nicolaas Beckers en Maria Janssen). JAN was toen reeds geruime tijd lid van de bende. Zo kwam het, dat de aangetrouwde familieleden hem zeker niet vreemd waren. PETER SCHREURS, DIRK MARTENS en LAMBERT WANTEN werden zwagers van hem.

JAN was sinds 1770 herbergier van beroep. Zijn herberg lag in Elsloo iets verder dan de kerk. Het huis had hij gekocht uit de nalatenschap van zijn schoonouders. Hiertoe moest hij geld lenen van drossaard De Limpens (500 gulden). Dit was dezelfde man die er voor zorgde dat hij op 6 december 1773 werd opgehangen als lid van de bokkerijders.

Na zijn terechtstelling bleef zijn weduwe achter met twee kleine kinderen:

1. Joannes Martinus, geboren 11 november 1769 te Elsloo. Hij stierf ongehuwd op 2 februari 1831.

2. Maria Catharina Jongen, geboren te Elsloo op 25 oktober 1772. Zij trok later naar Geulle.

De jonge weduwe trad op 26 oktober 1779 opnieuw in het huwelijk. Nu huwde zij Jan Krikboom, een dagloner van beroep. Hij was geboortig van Aubel in België en had het laatst gewoond te Klermond. Voor dit huwelijk had zij met hem reeds een kind (Anna Catharina, geboren 10 oktober 1778).

De vrouw stierf op 12 december 1826. Bij het opmaken van haar nalatenschap werden uit de beide huwelijken vier kinderen vermeld:

Maria Catharina Jongen, wonende te Geulle

Martin Jongen, wonende te Elsloo

Maria Catharina Krikboom

en Anna Catharina Krikboom, beide wonende te Elsloo.

Nadat Maria Catharina Beckers voor de tweede keer gehuwd was klopte drossaard De Limpens bij haar aan om de schuld van 500 gulden (geleend door JAN JONGEN om de herberg te kopen) in te lossen. Reeds enige tijd had zij de termijnen en de rente niet meer kunnen voldoen. Haar tweede echtgenoot, Jan Krikboom, vroeg het gerecht enige goederen van de kinderen uit het eerste huwelijk te mogen verkopen. Hij kon immers niet boeten voor de schulden die JAN JONGEN had gemaakt. Dit werd hem toegestaan.

Desondanks verarmde het gezin volledig. De erfenis van Maria Catharina, die veel had geërfd van haar ouders, stelde niet veel meer voor (enkele roeden land).

LEBENS, BARTHOLOMEUS

BARTHOLOMEUS, of zoals hij genoemd werd MEES, was bakker geweest. Hij woonde samen met zijn vrouw Maria Wijnen en hun drie kinderen in een klein huisje in de richting van Stein.

Hij vluchtte weg uit de heerlijkheid maar kwam later weer terug. Bij een tweede vluchtpoging werd hij op de vlucht doodgeschoten. Het lijk werd buiten het kerkhof ter aarde besteld.

Een relatie met de andere bokkerijders uit het dorp is ons niet bekend.

Kinderen:

1. Joannes, geboren 26 januari 1759 te Elsloo.
2. Mathias, geboren 1 oktober 1761 te Elsloo.
3. Mechtildis, geboren 8 maart 1765 te Elsloo.

LUMMERTINGEN, ARENT

ARENT, geboortig van Lanaken (B), was een zoon van Martinus Lummertingen en Maria Coox. Hij was ongehuwd en woonde in bij zijn broer ARNOLD in Terhagen.

Op 9 februari 1774 werd hij te Elsloo opgehangen.

LUMMERTINGEN, ARNOLD

ARNOLD, een broer van de hiervoor genoemde ARENT, werd omstreeks 1737 te Pietersheim (B) geboren.

De familie Lummertingen was reeds naar Elsloo gekomen toen de beide broers nog vrij jong waren. De drossaard gelastte hen echter te vertrekken of een borgsom te betalen. Verder moesten zij een bewijs van goed gedrag uit een vorige woonplaats kunnen overleggen. Nadat de drossaard hun deze mededeling had gedaan smeekte de moeder Maria Coox of zij niet toch in de heerlijkheid Elsloo mochten bijven. Op de voorwaarde dat zij bij overlijden van hun vader Martinus, niet op de armenkas zouden terugvallen of zouden gaan bedelen kregen zij de toestemming.

ARNOLD en zijn broer ARENT werden wevers van beroep. ARNOLD kreeg hierdoor de bijnaam Nol de wever van Terhagen.

Op 2 juli 1770 huwde hij te Elsloo met Margaretha Paumen. In 1772 werd het jonge gezin verblijd met de geboorte van een dochter, Maria Catharina (26 juli). Zij huwde op 16 november 1795 met Jacobus Smeets, een zoon van JAN SMEETS.

Maria Catharina stierf op 20 januari 1841. Haar man Jacob was reeds op 3 mei 1823 overleden.

De echtgenote van ARNOLD, Margaretha Paumen bracht in 1779 (15 mei) nog een onwettig kind ter wereld (Mechtildis). Peettante van dit kind werd Mechtildis Beckers. In 1770 leende ARNOLD LUMMERTINGEN 50 gulden aan PETER SCHOENMAKERS.

Nadat Arnold was veroordeeld om samen met zijn broer op 9 februari 1774 te worden geëxecuteerd, vroeg het gerecht van Geulle of zij hem mochten gebruiken voor confrontaties met andere vervolgd. Dit werd toegestaan zodat het vonnis verschoven werd. ARNOLD werd pas op 16 mei 1774 opgehangen.

MARTENS, THEODORICUS

THEODORICUS MARTENS, of DIRK zoals men hem noemde, was rond 1736 te Elsloo geboren als zoon van Frans Martens en Maria Catharina Hendrix. De familie Martens woonde te Catsop waar DIRK boer was.

In 1770, op 18 juni, huwde hij de schependochter Petronella Beckers. Zij waren aan elkaar verwant in de derde en vierde graad.

Hun enige dochter, Maria Mechtildis (geboren 16-2-1774), werd geboren toen de vader op de vlucht was voor het gerecht. Het kind was nog geen drie jaren oud toen op 10 februari de moeder overleed. Vermoedelijk is het toen grootgebracht bij haar peettante Mechtildis Beckers. In 1790 huwde Maria Mechtildis met Mathias Gijsen, een man die vele jaren ouder was dan zij. Maria Mechtildis zelf overleed op 13 juni 1838 te Elsloo. Haar man was toen reeds bijna tien jaar overleden.

MARTENS, JAN alias Vaderjan

De familie Martens had nog meer bokkerijders in hun midden. Zo werd als voortvluchtige JAN MARTENS genoemd. Hij had de bijnaam VADERJAN. Of hij direkte familie was van DIRK MARTENS is niet met zekerheid bekend.

MINTEN, MICHAEL

MICHAEL woonde te Catsop op den Dries, twee huizen van PAULUS JANSSEN vandaan. Zijn direkte burens waren PETER BOVENS en de erfgenamen van Marten Martens. Deze Marten Martens was overigens een oom van de hiervoor genoemde DIRK MARTENS.

Op 22 november 1750 huwde hij te Elsloo met Elisabeth Penders. Hierdoor werd hij een zwager van een van de leidende figuren onder de Elsloose bokkerijders, PIETER PENDERS. MINTEN eindigde aan de galg op 8 november 1773. Zijn weduwe bleef achter met zes kinderen:

1. Maria Helena, geboren op 3 januari 1752. Zij huwde later met Peter Kessen uit Terhagen. Het gezin Kessen-Minten behoorde tot de armen van het dorp. Maria Helena stierf op 12 mei 1827 te Catsop. Zij woonde naast GEURT HENDRIX en Gerard Steps, de schoenmaker.
2. Maria Catharina, geboren op 20 april 1754. Haar peetoom was PIETER PENDERS.
3. Petrus, geboren op 26 augustus 1755 te Elsloo.
4. Barbara, te Elsloo geboren op 23 september 1756.
5. Anna Catharina. Zij werd op 12 maart 1763 gedoopt. Haar peetoom was PIETER PENDERS.

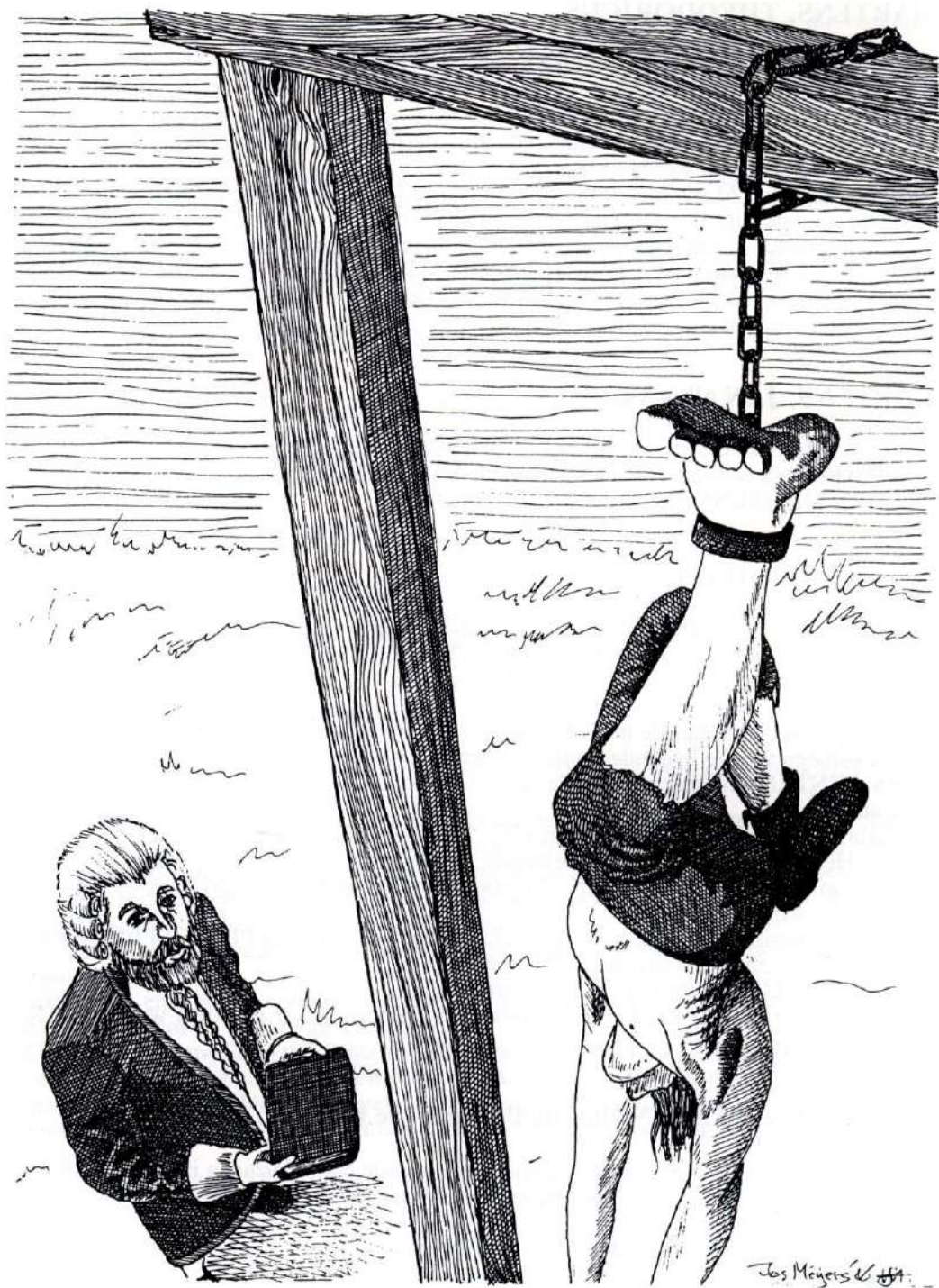
MUCLKENS, MARTEN alias de Pandoer (de huzaar)

Alleen al vanwege zijn bekentenissen en de eigenaardige verklaringen is hij een van de meest opvallende bokkerijders van Elsloo. In een van de voorgaande hoofdstukken is hier uitvoerig op ingegaan.

Mulckens is een naam die onder de vervolgte bokkerijders wel vaker voorkomt. We vinden de naam dan terug in de omgeving van Schimmert en Hulsberg.

Voordat hij zich definitief te Elsloo vestigde had hij reeds een kind met Joanna Catharina le Gros. Eveneens geen onbekende naam onder de bokkerijders.

Zijn eerste huwelijk ging hij aan op 17 augustus 1755 te Elsloo met Gertrudis Brughmans. Ook zij had geen onbeschreven blad. Zij was reeds veroordeeld omdat ze buitenechtelijke kinderen had. Gehuwd was ze echter nog nooit geweest. Omdat dit volgens de drossaard



.... en met één been in een ijzeren ketting aan de galg gehangen (p. 69).

“in een land van goede zeden” niet kon worden toegestaan, werd zij veroordeeld tot een boete van 80 gulden.

Gertrudis stierf in 1769.

Enkele jaren later, in 1773, huwde Marten opnieuw: op aswoensdag 23 februari te Elsloo Elsloo met Joanna de Peer. Zij was de weduwe van JACOB VLECKEN, een man die sedert vele jaren bij de bende was geweest, maar overleden was voordat de processen tegen de leden der bende op gang waren gekomen.

In beide huwelijken zijn geen kinderen geboren.

PANHUYS, WILHELMUS alias de Wever van Meers

WILLEM PANHUYS of BROUWERS, geboren te Stein, is waarschijnlijk een broer van de gevluchte bokkerijder FRANS BROUWERS en/of van de echtgenote van PAULUS JANSSEN. Willem was wever van beroep zodat hij ook vaker genoemd wordt als WILLEM DE WEVER van Kleine Meers.

Zijn echtgenote Maria Claessen (eveneens van Stein afkomstig) bleef, nadat haar man op 6 december 1773 was geëxecuteerd, in Kleine Meers wonen. Bij het opmaken van de inwonerslijst in de Franse tijd woonde haar ongehuwde dochter Gertrudis nog bij haar in huis. Beiden behoorden toen tot de armen van de heerlijkheid Elsloo. De vrouw stierf op 26 september 1807 te Elsloo in de ouderdom van ongeveer 83 jaar.

Kinderen:

1. Nicolaas, geboren 20 juni 1754 te Stein, ruim een maand na het huwelijk van de ouders. Het kind stierf niet lang na de geboorte.
- 2a en b. Een tweeling, Henricus en Margaretha, geboren op 19 juli 1756 te Elsloo.
4. Maria Catharina, geboren te Elsloo op 15 september 1762.
5. Gertrudis, geboren op 9 juli 1765. Zij stierf ongehuwd op 3 november 1838 te Elsloo.
6. Elisabeth, geboren 30 april 1768 te Elsloo.

PENDERS, PETER alias de Lange Snijder

Hij kan worden gezien als een van de leidende figuren van de Elsloose bokkerijders. Samen met PAULUS JANSSEN heeft hij mensen geronseld. Hij nam zelfs de eed af in zijn eigen huis. Zijn vrouw zal dus zeker van zijn activiteiten op de hoogte geweest zijn. Zij heette Maria Lucia Hendrix. De bewijsvoering is nog niet geheel sluitend, maar er bestaat het vermoeden dat Lucia een zus was van de voortvluchtige bokkerijders GEURT en PETER HENDRIX. Ontbrekende processtukken met betrekking tot deze beide bokkerijders vormen hier een struikelblok.

Maria Lucia stierf te Elsloo op 23 april 1785. Haar man was reeds op 8 november 1773 geëxecuteerd.

PETER moet vrij groot van postuur zijn geweest. Vanwege zijn lengte en zijn beroep, kleermaker, werd hij de Lange Snijder van Catsop genoemd. Hij was een zwager van MICHAEL MINTEN, die met een zus van PETER gehuwd was en niet ver van hem vandaan (op de Dries) woonde.

Kinderen:

1. Henricus, geboren te Elsloo op 6 april 1749. Hij huwde op 24 oktober 1776 met Maria Catharina Wanten, dochter van de bokkerijder JOANNES WANTEN en Cornelia Penders. Het huwelijk werd voltrokken na dispensatie in de derde familiegraad. Het gezin woonde te Catsop en behoorde tot de armen van Elsloo.
2. Leonardus, geboren te Elsloo op 20 juli 1751. Hij huwde (1775) met Anna Beckers, dochter van Nicolaas en Maria Janssen. Zij waren familie in de vierde graad. Het gezin Penders-Beckers woonde te Elsloo in het Straatje. Leendert was akkerman

van beroep.

3. Petrus, geboren 20 november 1753, huwde op 26 november 1779 te Elsloo met Maria Cornelia Heuts, dochter van de bokkerijder LEENDERT HEUTS (de scheerder) uit Geulle. Het gezin behoorde tot de armen van Elsloo. Het ging hen echter blijkbaar zo slecht dat de vrouw hieraan bezweek op 22 oktober 1796.
4. Paulus, geboren 30 juni 1757 te Elsloo.

SCHOENMAKERS, PETRUS

PETRUS, een van de ouderen onder de bokkerijders (geboren in 1704) was sedert 1743 (25 februari) gehuwd met Odilia Boyen. Het echtpaar had geen kinderen en bewoonde een klein huisje in Elsloo naast HENDRIK GREETEN.

Na het overlijden van zijn vrouw (2 april 1766) duurde het amper drie maanden (6 juni) of hij huwde opnieuw. Deze keer trouwde hij met Joanna Elisabeth Frederix. Haar ouders woonden aan de Kaak. Enkele jaren na het huwelijk trok het gezin Schoenmakers naar deze woning. Hun burens waren nu LAMBERT WANTEN en PIETER JANSSEN. Overbuurman was JAN DREESSEN alias Bolderjan. PETER SCHOENMAKERS wordt in de stukken vaker aangeduid als degene die gehuwd was met de dochter van Fredrix aan de Kaak.

Peter leende van ARNOLD LUMMERTINGEN vijftig gulden.

Dat hij als zakenman werd geacht blijkt uit het feit dat hij diverse malen zakelijk met de beter gesitueerden in contact kwam. Zo ook met de graaf zelf, aan wie hij een stuk bos verkocht.

Met zijn tweede vrouw had hij drie kinderen:

1. Michael, genoemd naar Peters eigen vader, geboren 7 augustus 1767 te Elsloo.
2. Anna Catharina, geboren te Elsloo op 2 september 1769.
3. Henricus, geboren op 29 mei 1772.

Toen de jongste spruit net tien jaar oud was kwam ook de moeder te overlijden (12 augustus). Hierna wordt niets meer van de kinderen vernomen, ook niet in de inwonerslijst uit de Franse tijd.

SCHREURS, PETRUS

PETER SCHREURS was sedert 13 januari 1769 gehuwd met de zus van JAN JONGEN. Het gezin woonde te Elsloo op de Berg in het huis waar nu het Streekmuseum is gehuisvest. Dit huis had hij in 1771 gekocht van Caspar Gijsen, echtgenoot van Margaretha le Hane. In de periode voor de vervolging van PETER kreeg het gezin hier drie kinderen:

1. Anna Maria, geboren 30 oktober 1769.
2. Joannes Josephus, geboren 19 maart 1771. Waarschijnlijk jong overleden.
3. Wilhelmus, geboren 6 maart 1773. Hij huwde in 1798 met Maria Mechtildis Janssen.

Beroep: dagloner.

In 1774, op 6 november, volgde een vierde kind: Joannes Josephus. Daar PETER echter voortvluchtig was achtte het gerecht het uitgesloten dat hij de vader van het kind was. Het kind staat dus als illegitiem te boek. De moeder werd door het gerecht veroordeeld wegens ontucht (zie ook Hoofdstuk 10).

Later keerde PETER SCHREURS echter terug naar Elsloo. Nergens is iets te vinden betreffende gratie voor verbannen of voortvluchtige bokkerijders. Waarom dit werd toegestaan zal wel altijd een raadsel blijven. Hoe het ook zij, het gezin voerde nu weer een normaal bestaan hetgeen ook betekende dat er weer kinderen volgden:

5. Anna Elisabeth, geboren 9 mei 1781.
6. Joannes Wilhelmus, geboren 19 augustus 1785. Hij huwde 1810 met Anna Maria of Anna Margaretha Ramaekers, afkomstig uit Mechelen. Het huwelijk werd voltrokken na dispensatie in de tweede en derde familiegraad.

PETER SCHREURS stierf te Elsloo op 15 augustus 1796. Hij woonde toen nog steeds op de Berg in Elsloo en oefende zijn beroep, kurver (mandenmaker) nog steeds uit. Zijn echtgenote Maria Helena Jongen stierf op 1 oktober 1816.

SMEETS, EGIDIUS alias Gilis de Wever van Kleine Meers

Op 10 februari 1735 bracht Anna Maria van Loo, echtgenote van Theodoricus Smeets, te Urmond een tweeling ter wereld: Godefridus en EGIDIUS. De laatstgenoemde van de twee zou, een dag voordat hij negenendertig jaar oud werd (9-2-1774), te Elsloo worden opgehangen. Zijn vrouw, Maria Coumans hertrouwde op 16 februari 1783 te Elsloo met Joannes Wijnen (derde/vierde graads familie). Ook dit huwelijk bracht de vrouw niet veel geluk. Joannes stierf nog geen vier jaar later. De vrouw bleef ook na het overlijden van haar tweede echtgenoot te Meers wonen, waar zij met spinnen trachtte het hoofd boven water te houden.

Kinderen:

1. Theodoricus, geboren 8 augustus 1762 te Elsloo.
Het kind is vermoedelijk jong gestorven (zie derde kind).
2. Joannes, geboren 7 februari 1764 te Stein. Ook dit kind stierf jong (1767).
3. Theodoricus, geboren 9 juni 1766 te Stein. Tijdens de bezetting onder Napoleon was hij timmerman te Meers. Hij woonde toen bij zijn moeder, samen met zijn zus Anna Maria.
Op 9 maart 1830 stierf hij ongehuwd te Elsloo.
4. Anna Maria, geboren 1 oktober 1768 te Stein. Ook zij is waarschijnlijk voor haar vijfde levensjaar overleden.
5. Catharina, geboren te Elsloo op 28 februari 1771.
6. Anna Maria, geboren 4 maart 1773 te Elsloo. Zij woonde samen met haar broer Theodorus in bij haar moeder in 1796.

SMEETS, JACOBUS alias Judicke Sjaak

JACOB huwde op 1 april 1750 te Elsloo met Judith Ritserfeld van Urmond. Hij kreeg hierdoor de bijnaam JUDICKE SJAAK.

Judith Ritserfeld was reeds weduwe van Theodoricus Beckers. Ze was geboortig van Urmond (tussen 1710-1720) als dochter van Reiner Ritserfeld en Catharina Franssen. Haar eerste man, met wie ze te Urmond gehuwd was op 10 januari 1739, liet haar bij zijn overlijden op 12 april 1746 vier kinderen na. (Overigens was het voor Theodorus het derde huwelijk).

JACOB SMEETS behoorde tot de gevluchte bokkerijders uit Elsloo. Ook hij werd bij verstek verbannen uit de heerlijkheid Elsloo. Er bestaat het vermoeden dat ook zijn vrouw Judith van de praktijken van haar man geweten moet hebben. In 1764 wordt het echtpaar door de drossaard van Elsloo ter verantwoording geroepen omdat zij bedelaars en vagebonden bij zich in huis genomen hadden, hetgeen tegen de uitgevaardigde ordonnanties indruiste.

Het oudste kind uit het huwelijk van Judith met Dirk Beckers huwde met de bokkerijder PETER JANSSEN. PETER zal op zeer goede voet gestaan hebben met zijn aangehuwde schoonvader JACOB. Beiden gingen vaak samen op nachtelijk avontuur.

Kinderen uit het huwelijk van Judith met Dirk Beckers:

1. Maria Elisabeth, te Elsloo geboren op 9 september 1739. Zij huwde met de bokkerijder PETER JANSSEN op 2 oktober 1763. Getuigen bij dit huwelijk waren PETERS broer Nicolaas en Gerard de Tiege. Van laatstgenoemde zou de oudste zoon later ook als



.... of hij iets wist van de brand te Valkenburg (p. 29)

- bokkerijder worden genoemd; hij is echter nooit hiervoor vervolgd.
- Gerardus, geboren te Elsloo op 23 oktober 1740. Hij huwde met Maria Catharina Bovens (10 februari 1771) en is zijn hele verdere leven een eerlijke mandenmaker. Samen met zijn gezin woonde hij te Elsloo op de Berg tussen de beide herbergiers Caspar Ghijzen en Mathias Philippus Frederix (het huis rechts naast de Schip-persbeurs). Deze laatste was ook schepen van Elsloo. Gerardus volgde op 3 juni 1829 zijn vrouw (overleden 14 augustus 1809) in het graf.
 - Maria Catharina, te Elsloo geboren op 1 december 1741. Zij is voor 1781 overleden.
 - Godefridus, geboren 1 november 1744 te Elsloo. Overleden 19 mei 1775 te Elsloo.

Kinderen uit het huwelijk JACOB SMEETS en Judith Ritserfeld:

- Hermanus, geboren 8 november 1750 te Elsloo.
 - Cornelia, geboren 25 november 1751 te Elsloo.
 - Maria Catharina, geboren 14 mei 1754 te Elsloo.
- Van deze drie kinderen is ons verder niets bekend.

SMEETS, JOANNES alias Willemen Henske

Of de genoemde bokkerijders met de familienaam Smeets met elkaar verwant zijn, weten we (nog) niet. Verder onderzoek zal dit eventueel bevestigen. Ook weten we niet zoveel van JOANNES SMEETS. Hij schijnt gehuwd geweest te zijn met Catharina Schreurs, vermoedelijke zus van PETER SCHREURS.

In de volksmond noemde men Jan Smeets, Willemen Henske, een naam die wij heden niet kunnen verklaren mede gezien het feit dat hij waarschijnlijk een zoon is van de gewezen veld- en gerechtsbode van Elsloo Coenrard Smeets. Deze Coen was de voorganger van PAULUS JANSSEN.

Het gezin telde zeven kinderen die alle te Elsloo geboren werden:

- Conrardus, geboren 4 september 1739.
- Anna Rebecca, op 27 augustus 1742 geboren.
- Maria, gedoopt op 22 maart 1744.
- Rebecca, op 17 maart 1747 geboren. Peetoom was schepen Nicolaas Beckers.
- Henricus, geboren 25 juli 1749.
- Jacobus, geboren op 30 januari 1752. Hij huwde in 1795 (16-11) met Maria Catharina Lummertingen, dochter van ARNOLD LUMMERTINGEN. Jacob stierf op 3 mei 1823 te Elsloo. Opvallend is dat het gezin op de Franse inwonerslijst uit medio 1796 niet terug te vinden is. Waarschijnlijk hebben de jonge echtelieden toentertijd elders gewoond.
- Petrus, geboren 8 april 1757 te Elsloo. Peetoom was PETER SCHREURS.

VAESSEN, MARTINUS

MARTIN VAESSEN was op 23 januari 1731 te Stein geboren als zoon van Martinus Vaessen en Anna Gubbels. Zijn vader was enkele maanden voor zijn geboorte overleden (27 oktober 1730) aan hondsdoelheid. Toen weduwe Anna Gubbels haar kinderen uit het eerste huwelijk (Martin was de jongste van de drie) bijna groot had, huwde ze voor een tweede maal. Deze keer met Reiner Daemen (17-10-1755), waarmee ze nog twee kinderen kreeg, een dochter en een zoon (JAN DAEMEN).

MARTIN VAESSEN zelf trok na zijn huwelijk met Maria Theresia Fredrix, een zus van schepen Mathias Philip Fredrix, van Stein naar Elsloo. Het gezin Vaessen-Fredrix woonde aan de Kaak naast de weduwe Zegels (schoonmoeder van bokkerijder VLECKEN).

Verdere buurtgenoten zijn JAN DREESEN (alias Bolderjan), LAMBERT WANTEN, PETER JANSSEN en PETER SCHOENMAKERS.

Samen met hen en zijn halfbroer JAN DAEMEN was hij geruime tijd lid van de vermaar-

de bende. Toen het gerecht het verzoek tot arrestatie goedkeurde was hij reeds gevlucht. Waarschijnlijk is hij niet lang daarna overleden. In elk geval is hij op 16 juni 1774 reeds dood. De kerkregisters van Elsloo kunnen in deze vanwege de onvolledigheid geen oplossing geven.

MARTIN VAESSEN heeft diverse kinderen gehad waaronder een zoon Joannes. Deze moet circa 1759 geboren zijn. Hij huwde in 1795 (29-06) met Maria Elisabeth Gijsen. Een zoon van deze Joannes stierf later op het slagveld als soldaat in dienst van Napoleon.

VLECKEN, JACOBUS

JACOB VLECKEN was een broer van LAMBERT VLECKEN. Beiden waren van beroep schoenmakers te Elsloo. JACOB huwde op 21 september 1767 met Joanna de Peer. Veel geluk heeft het paar niet gekend want na de geboorte van hun zoon Joannes op 6 maart 1767 sterft de man reeds op 13 december van datzelfde jaar.

De beide broers worden als bokkerijders genoemd maar zijn dan reeds beiden overleden. Joanna huwde later met MARTEN MULCKENS.

De zoon Joannes werd op 11 februari 1773 te Elsloo dood aangetroffen in de Molenbeek.

VLECKEN, NICOLAAS

NICOLAAS was geboortig van Schin op Geul. Hier zag hij op 2 januari 1731 het daglicht als zoon van Henricus Vlecken en Lucia Bocken. Toen NICOLAAS volwassen was ging hij naar Elsloo om daar zijn beroep als bakker uit te oefenen. De reden waarom hij uitgerekend in Elsloo terecht kwam vinden we in het feit dat hij verwant was aan de familie Hendrix, die de hof van Catsop bewoonde. In 1769 nam hij zijn oom Michael Hendrix bij zich in huis. Deze bejaarde vrijgezel gaf Nicolaas in ruil voor een goede oudedag verzorging zijn aandeel uit de erfelijke deling van de hof van Catsop. NICOLAAS was inmiddels gehuwd met Maria Sofia Zegels. Zij was een dochter van Coenraad Zegels en Gertrudis Nelissen, die te Elsloo aan de Kaak woonden. Hierdoor kon NICOLAAS ook regelmatig in contact komen met MARTEN VAESSEN, die naast zijn schoonouders woonde. Ook was DIRK MARTENS verwant aan de bovengenoemde familie Hendrix. Zijn vader Frans, gehuwd met Maria Catharina Hendrix, had eveneens meegedeeld in de hof van Catsop. Frans Martens, DIRKS vader, was dus een zwager van Michael Hendrix.

NICOLAAS bleef in Elsloo wonen. Hij kocht een huisje op de Maasberg van Mathijs Creeften. Dit huisje was gelegen achter het huis van Peter Vlecken. Waarschijnlijk is Peter Vlecken met NICOLAAS verwant geweest. Deze Peter verkocht enige jaren later, in naam van zijn zoon Lambert (soldaat en afwezig), ook zijn huis aan NICOLAAS. Na het overlijden van NICOLAAS (gehangen 8 november 1773) verarmde het gezin Vlecken-Zegels.

Maria Sophia was spinster van beroep. In 1796 woonde het gezin onder aan de Maasberg naast de slager, de Jood Andries Manasses.

Kinderen:

1. Henricus, geboren 10-01-1762 te Elsloo. Doopgetuigen zijn Peter Vlecken en Gertrudis Nelissen.
2. Maria Gertrudis, geboren te Elsloo op 25 november 1764.
3. Sibilla, te Elsloo geboren op 10 februari 1766.
4. Maria Catharina, 14-02-1767 te Elsloo geboren.
5. Conrardus. Geboren op 3 april 1770. Zijn peetoom was de toen bij Nicolaas inwonende bejaarde oom Michael Hendrix.
6. Joannes, geboren te Elsloo op 6 juli 1773, vier maanden voordat de vader te Elsloo werd opgehangen.

VRANCKEN, HERMAN alias de Veerman

HERMAN heeft op 2 november 1773 zelfmoord gepleegd door zich in de gevangenis op te hangen. Hierdoor werd hij als dode veroordeeld en opgehangen. Zijn vrouw Helena Heylandts, die veel menselijk leed heeft moeten verwerken, volgde haar man in de dood op 12 november 1775.

Kinderen:

1. Laurentius, geboren te Elsloo op 23 april 1735.
2. Joanna, geboren september 1736 te Elsloo. Jong overleden.
3. Leonardus, geboren 18 juli 1738 te Elsloo.
4. Joanna, genoemd naar haar jong overleden zusje (2), geboren op 1 juli 1740.
5. Peter, op 17 maart 1744 geboren te Elsloo.

HERMAN had verder nog een zoon, Peter (geboren 26 juli 1748), die hij verwekt had bij de weduwe van Jan Meys, Cornelia Wijnen. Getuigen bij de doop van dit buitenechtelijk kind waren GOESSEN SCHREURS (ook genoemd als bokkerijder in het kerkregister van Elsloo maar waarschijnlijk verwisseld met GOESSEN PENDERS) en Catharina op den Oort, de "echtgenote" van TOSSANUS FRANSSEN alias de Waal van Kleine Meers.

WANTEN, JOANNES alias de Gardenier of Hartenaas

Hij had vanwege zijn beroep de bijnaam de Gardenier. JAN WANTEN was de pachter van de Hoppenhof te Elsloo. Hij was een fervent kaartspeler en werd daarom ook wel Hartenaas genoemd. Volgens de protocollen kon hij dagen en nachten met het kaartspelen doorbrengen. Hij trok hiervoor vaak van dorp tot dorp. Heeft hij misschien als kontaktpersoon gefungeerd?

Zijn vrouw was Cornelia Penders. Ondanks zijn "hobby", kaarten, blijkt JAN na zijn huwelijk op 20 mei 1750 ook andere bezigheden gehad te hebben. Het gezin Wanten-Penders was met twaalf kinderen een van de grootste onder de Elsloose bokkerijders.

JAN WANTEN was de schoonvader van FRANS BROUWERS. Deze huwde namelijk op 23 april 1773 zijn dochter Maria Gertrudis.

Een tweede dochter van JAN WANTEN (Maria Catharina) huwde op 24 oktober met de in de derde graad verwante Henricus Penders, zoon van de bokkerijder PETER PENDERS. Het gezin Penders-Wanten woonde te Catsop en behoorde tot de armen van Elsloo.

Een van JOANNES WANTENS zonen (Joannes Wanten, geboren 21 april 1754 en gehuwd met Maria Agnes Janssen) zette het bedrijf van zijn vader voort. Hij woonde in het Straatje te Elsloo.

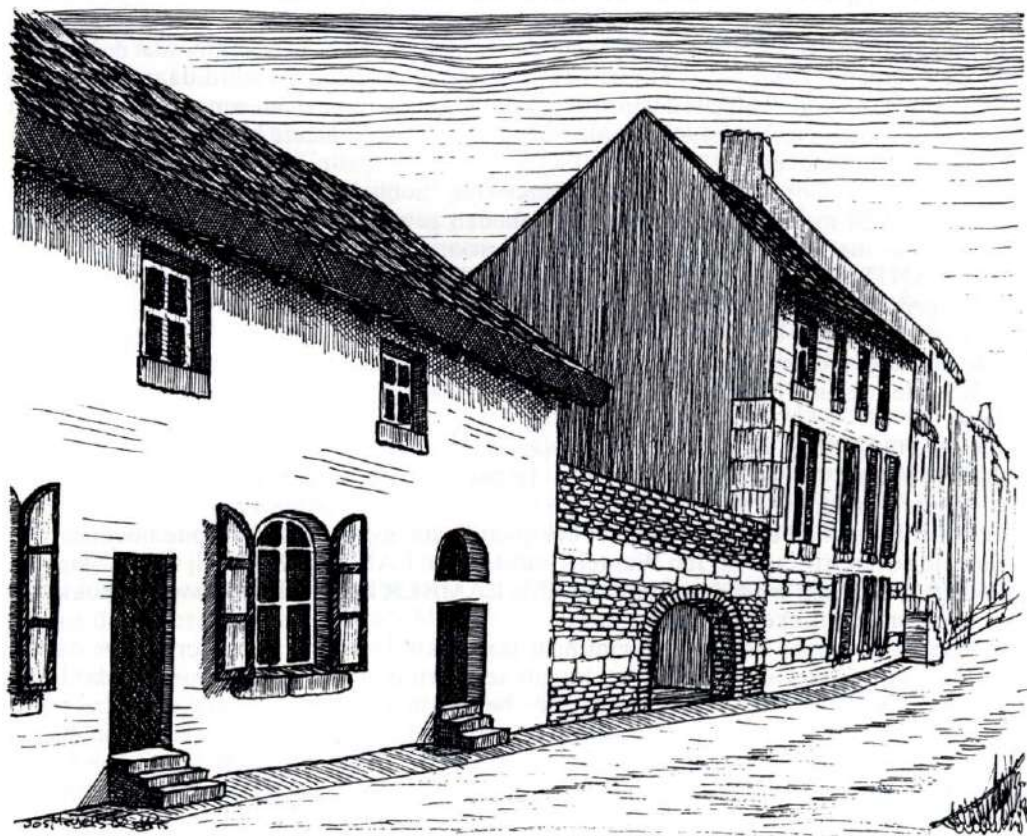
Het voert te ver alle kinderen van het echtpaar Wanten-Penders hier op te noemen. We willen nog even stilstaan bij Jan Wantens oudste zoon LAMBERTUS. Hij was geboren op 27 maart 1751. Naar wij menen is dit dezelfde LAMBERT WANTEN die wij als bokkerijder in de processtukken tegenkwamen.

De moeder, Cornelia Penders, noemt haar laatste kind ook weer Lambertus. De oudste zoon moet dus overleden zijn of.... dreigde te overlijden. Dit kan kloppen omdat Lambert Wanten bij de geboorte van de hier bedoelde Lambert (september 1773) reeds gevangen was gezet en enkele maanden later inderdaad opgehangen werd evenals zijn vermeende vader, de gardenier JOANNES WANTEN. Ook gezien de leeftijd en huwelijksdatum is het mogelijk dat de bokkerijders JAN en LAMBERT WANTEN vader en zoon waren.

WANTEN, LAMBERTUS

Voor de herkomst van deze WANTEN verwijzen we naar de vorige persoonsbeschrijving. Lambert huwde op 6 februari 1770 met Anna Catharina Beckers (dochter van schepen Nicolaas en Maria Janssen). Op 5 januari 1771 werd hun eerste kind, Maria Gertrudis geboren. Dit kind zou later aan den lijve ondervinden hoe zwak de positie van de nabestaanden van geëxecuteerde bokkerijders was.

Van het tweede kind, geboren nog geen maand voor de executie van de vader, Anna Maria is verder niets bekend. Waarschijnlijk is het niet lang na de geboorte gestorven.



Het gezin Peter Schreurs woonde te Elsloo op de Berg (p. 102)

HOOFDSTUK 11

OVERZICHT PROCESSTUKKEN BOKKERIJERS

- Verzoek door dhr. Pelt, Stadhouders van Valkenburg om arrestatie en uitlevering van Dirk Hersseler. Gericht aan de schepensbank van Elsloo.
Elsloo Inv.No. 29 (27 mei 1773).
- Personele responsiven door Dirk Hersseler op artikelen van ondervraging.
L.v.O. Inv.No. 8165 (11 juni 1773).
- Artikelen interrogatorien voor Dirk Hersseler bij scherper examen.
L.v.O. Inv.No. 8165 (11 juni 1773).
- Personele responsiven en recollectie door Dirk Hersseler.
L.v.O. Inv.No. 8165 (14 juni 1773).
- Vrijwillige aanvullende bekentenis door Dirk Hersseler.
L.v.O. Inv.No. 8165 (1 juli 1773).
- Verzoek en toestemming tot nadere ondervraging van Dirk Hersseler met tortuur per omnes gradus.
L.v.O. Inv.No. 8165 (26 juli 1773).
- Personele responsiven van Dirk Hersseler gedaan bij nadere scherpere examinatie inclusief de recollectie.
L.v.O. Inv.No. 8165 (28 juli 1773).
- Criminele rolle Elsloo 1773 e.v.
Elsloo Inv.No. 30.
- Verzoek (exclusief twee bijlagen) voor den erentfesten heere drossaard der baronnie Elsloo tegens Paulus Janssen en Jan Dreessen.
Elsloo Inv.No. 188 (13 september 1773).
- Eerste bijlage bij het voornoemde rekest.
Elsloo Inv.No. 188 (13 september 1773).
- Tweede bijlage bij het voornoemde rekest.
Elsloo Inv.No. 188 (13 september 1773).
- Dispositie tot en de inventarisatie van de goederen van Paulus Janssen.
Elsloo Inv.No. 188 (13 september 1773).
- Verzoek om de gedetineerde Paulus Janssen op het oude stadhuis te Maastricht te mogen verhoren.
Elsloo Inv.No. 188 (14 september 1773).
- Responsiven gedaan door Paulus Janssen op het eerste verhoor.
Elsloo Inv.No. 188 (14 september 1773).

- Verzoek om Paulus Janssen te mogen confronteren met de gedetineerden te Valkenburg die hem beschuldigen van medelidmaatschap van de bende.
L.v.O. 8180 (dubbel exemplaar) (14 september 1773).
- Vonnis tegen Paulus Janssen om deze bij scherpere examinatie te verhoren.
Elsloo Inv.No. 188 (20 september 1773).
- Artikelen van ondervraging onder tortuur tegen Paulus Janssen.
Elsloo Inv.No. 188 (20 september 1773).
- Klacht en konklusie tegen Dirk Hersseler.
L.v.O. 8165 (20 september 1773).
- Inventaris van de processtukken betreffende het proces tegen Hersseler.
L.v.O. Inv.No. 8165 (20 september 1773).
- Corpus delicti van de roofmoord op de pastoor van Grevenbicht op 28 en 29 januari 1751. Dit betreft een ooggetuigeverslag gegeven door de maagd en de naaister. Afgegeven als afschrift voor Valkenburg. Origineel berust in schepenbank Born.
L.v.O. Inv.No. 8180 (22 september 1773).
- Doodvonniss tegen Dirk Hersseler.
L.v.O. Inv.No. 8165 (24 september 1773).
- Brieven Requisitoriaal aan Valkenburg waarbij Elsloo verzoekt de gevangenen te mogen confronteren met degenen die in Valkenburg gevangen zitten.
L.v.O. 8180 (29 september 1773).
- Vragenlijst t.b.v. eerste verhoor van Marten Mulckens.
Elsloo Inv.No. 188 (11 oktober 1773).
- Responsiven door Marten Mulckens gedaan op eerste verhoor.
Elsloo Inv.No. 188 (11 oktober 1773).
- Confrontatie van Paulus Janssen met Marten Mulckens.
Elsloo Inv.No. 188 (15 oktober 1773).
- Confrontatie van Michael Lemmens met Jan Wanten en Pieter Penders.
L.v.O. Inv.No. 8167 (20 oktober 1773).
- Vragenlijst t.b.v. eerste verhoor van Nicolaas Vlecken.
Elsloo Inv.No. 188 (20 oktober 1773).
- Responsiven door Nicolaas Vlecken gegeven bij zijn eerste verhoor.
Elsloo Inv.No. 188 (20 oktober 1773).
- Artikelen van confrontatie voor Nicolaas Vlecken.
Elsloo Inv.No. 188 (20 oktober 1773).
- Responsiven van de confrontaties tussen Nicolaas Vlecken en respectievelijk Marten Mulckens, Paulus Janssen en Pieter Penders.
- Vonnis tot scherpere examinatie van Nicolaas Vlecken.
Elsloo Inv.No. 188 (21 oktober 1773).

- Artikelen van ondervraging bij scherpere examinatie van Nicolaas Vlecken.
Elsloo Inv.No. 188 (21 oktober 1773).
- Klacht en konklusie tegen Paulus Janssen.
Elsloo Inv.No. 188 (2 november 1773).
- Vonnis tegen het dode lichaam van Herman Vrancken.
Elsloo Inv.No. 32 (3 november 1773).
- Verbalen inzake het gerecht van Elsloo tegen Paulus Janssen.
Elsloo Inv.No. 188 (3 november 1773).
- Doodsoordeel tegen Paulus Janssen.
Elsloo Inv.No. 32 (5 november 1773).
- Sententie Michael Minten.
Elsloo Inv.No. 32 (5 november 1773).
- Sententie tegen Pieter Penders.
Elsloo Inv.No. 32 (5 november 1773).
- Sententie tegen Joannes Smeets.
Elsloo Inv.No. 32 (5 november 1773).
- Sententie tegen Nicolaas Vlecken.
Elsloo Inv.No. 32 (5 november 1773).
- Sententie tegen Jan Wanten.
Elsloo Inv.No. 32 (5 november 1773).
- Artikelen van (eerste) ondervraging tegen Joannes Jongen.
Elsloo Inv.No. 188 (11 november 1773).
- Responsiven door Jan Jongen gegeven bij zijn eerste verhoor.
Elsloo Inv.No. 188 (11 november 1773).
- Artikelen van confrontatie tussen Mulckens en Jongen.
Elsloo Inv.No. 188 (13 november 1773).
- Responsiven op de artikelen van confrontatie tussen Mulckens en Jongen.
Elsloo Inv.No. 188 (13 november 1773).
- Vonnis tot scherpere examinatie van Joannes Jongen.
Elsloo Inv.No. 188 (22 november 1773).
- Artikelen van ondervraging bij scherpere examinatie van Joannes Jongen.
Elsloo Inv.No. 188 (22 november 1773).
- Personele responsiven van Joannes Jongen gedaan bij scherpere examinatie.
Elsloo Inv.No. 188 (22 november 1773).
- Klacht en konklusie tegen Marten Mulckens.
Elsloo Inv.No. 188 (1 december 1773).

- Klacht en konklusie tegen Joannes Jongen.
Elsloo Inv.No. 188 (1 december 1773).
- Verbalen inzake het gerecht van Elsloo tegen Joannes Jongen.
Elsloo Inv.No. 188 (1 december 1773).
- Verbalen in zake het gerecht van Elsloo tegen Marten Mulckens.
Elsloo Inv.No. 188 (2 december 1773).
- Sententie tegen Pieter Bovens.
Elsloo Inv.No. 32 (3 december 1773).
- Sententie tegen Hendrik Greeten.
Elsloo Inv.No. 32 (3 december 1773).
- Sententie tegen Andries le Gros.
Elsloo Inv.No. 32 (3 december 1773).
- Sententie tegen Joannes Jongen.
Elsloo Inv.No. 32 (3 december 1773).
- Sententie tegen Marten Mulckens.
Elsloo Inv.No. 32 (3 december 1773).
- Sententie tegen Willem Panhuys alias Brouwers.
Elsloo Inv.No. 32 (3 december 1773).
- Sententie tegen Lambert Wanten.
Elsloo Inv.No. 32 (3 december 1773).
- Opgave van voortvluchtige bokkerijders uit Elsloo. De lijst dateert van circa 1774.
Elsloo Inv.No. 189.
- Overzicht van delicten waarvan de corpus delicti in Valkenburg aanwezig zijn omstreeks 1774.
L.v.O. Inv.No. 8186.
- Opgave van diverse diefstallen door het gerecht van Elsloo. Lijst is opgemaakt omstreeks 1774.
Elsloo Inv.No. 188.
- Corpus delicti van de diefstal bij Martinus Schroeders aan de Handt in het rijk van Aken op de twintigste januari 1762. Dit is een afschrift van de originele getuigenverklaring.
L.v.O. 8180 (7 januari 1774).
- Sententie tegen Nelis Bours.
Elsloo Inv.No. 32 (27 januari 1774).
- Sententie tegen Joannes Daemen.
Elsloo Inv.No. 32 (27 januari 1774).
- Sententie tegen Arent Lummertingen.
Elsloo Inv.No. 32 (27 januari 1774).

- Sententie tegen Arnold Lummertingen.
Elsloo Inv.No. 32 (27 januari 1774).
- Sententie tegen Goessen Penders.
Elsloo Inv.No. 32 (27 januari 1774).
- Sententie tegen Gilis Smeets.
Elsloo Inv.No. 32 (27 januari 1774).
- Sententie tegen Pieter Schoenmakers.
Elsloo Inv.No. 32 (27 januari 1774).
- Getuigenverklaring betreffende de overval op de kluis te Schaesberg bij Schin op Geul in de nacht van maandag op dinsdag in de goede week van 1761.
L.v.O. In.v.No. 8180 (6 juli 1774).
- Veroordeling van de voortvluchtige Frans Brouwers.
Elsloo Inv.No. 32 (14 november 1774).
- Veroordeling van de voortvluchtige Jan Dreessen.
Elsloo Inv.No. 32 (14 november 1774).
- Veroordeling van de voortvluchtige Tossaint Franssen.
Elsloo Inv.No. 32 (14 november 1774).
- Veroordeling van de voortvluchtige Leonardus Geurts.
Elsloo Inv.No. 32 (14 november 1774).
- Veroordeling van de voortvluchtige Geurt Hendrix.
Elsloo Inv.No. 32 (14 november 1774).
- Veroordeling van de voortvluchtige Pieter Hendrix.
Elsloo Inv.No. 32 (14 november 1774).
- Veroordeling van de voortvluchtige Geurt Janssen.
Elsloo Inv.No. 32 (14 november 1774).
- Veroordeling van de voortvluchtige Pieter Janssen.
Elsloo Inv.No. 32 (14 november 1774).
- Veroordeling van de voortvluchtige Dirk Martens.
Elsloo Inv.No. 32 (14 november 1774).
- Veroordeling van de voortvluchtige Joannes Martens.
Elsloo Inv.No. 32 (14 november 1774).
- Veroordeling van de voortvluchtige Pieter Schreurs.
Elsloo Inv.No. 32 (14 november 1774).
- Veroordeling van de voortvluchtige Jacob Smeets.
Elsloo Inv.No. 32 (14 november 1774).
- Sententie tegen Caspar Kogel.
Inv.No. 32 (14 november 1774).

- Corpus delicti van de inbraak in de kerk van oud Valkenburg.
L.v.O. Inv.No. 8185 (1 december 1774).
- Corpus delicti van de inbraak bij de pastoor in Hoengen Dld.
Dit is een kopie van de originele akte.
L.v.O. Inv.No. 8180 (5 december 1776).
- Visitatie-verslag van de diefstal gedaan bij Henricus Ritzen in het Panhuys te Wijnantsrade.
L.v.O. 8180 (28 december 1774).

BRONVERMELDING

Annotaties, eenige bijzondere. Door schoolmeester Joannes Franssen van Urmond opgetekend eind 18^e en begin 19^e eeuw. Particulier bezit.

Handschriften 99. R.A.L. (Rijksarchief Limburg) Maastricht. Bokkerijders 's Hertogenrade. Twee delen 1770-1773.

Handschriften 157, R.A.L. Maastricht. Losse aantekeningen betreffende de bokkerijders.

Elsloo, Schepenbank archief der heerlijkheid. R.A.L. Maastricht:

- Inv.No 25. Gerechtsrolle 1753 - 1768
- Inv.No 26. Gerechtsrolle 1777 - 1779
- Inv.No 29. Gerechtsrolle 1749 - 1773
- Inv.No 30. Gerechtsrolle 1773 - 1778
- Inv.No 32. Vonnissen criminele gedingen 1609 - 1786
- Inv.No 37. Civiele rolle 1739 - 1753
- Inv.No 40. Civiele rolle 1768 - 1778
- Inv.No 41. Civiele rolle 1778 - 1794
- Inv.No 44. Dossiers civiele gedingen 1666 - 1775
- Inv.No 45. Dossiers civiele gedingen 1776 - 1791
- Inv.No 46. Vonnissen civiele gedingen 1646 - 1772
- Inv.No 50. Requesten met beschikking 1693 - 1792
- Inv.No 65. Gichten 1736 - 1752
- Inv.No 66. Gichten 1752 - 1770
- Inv.No 67. Gichten 1770 - 1789
- Inv.No 84. Scheidingen en delingen 1650 - 1785
- Inv.No 85. Openbare verkopen
- Inv.No 182. Ordonnanties van schout en schepenen 1664 - 1771
- Inv.No 188. Stukken betreffende criminele gedingen. Lijsten van amenden.
- Inv.No 189. Stukken betreffende civiele gedingen, brieven enz. betreffende appèl-zaken.
- Inv.No 201. Stukken betreffende inkwartiering van troepen.
- Inv.No 226. Briefwisseling van openbare ambtsbekleders te Elsloo.
- Inv.No 228. Register van bekendmakingen door de heer (in de kerk).
- Inv.No 229. Ordonnanties van de heer uitgegaan.
- Inv.No 232. Commissies gegeven door de heer voor bestuurlijke ambten.

Kerkarchief Elsloo: Kerkregisters Doop, Huwelijk en Overlijden

Kerkarchief Urmond: Kerkregisters Doop, Huwelijk en Overlijden

Kerkarchief Stein: Kerkregisters Doop, Huwelijk en Overlijden

Kerkarchief Stein: Cijferboek van Bartjens 1705-1795 (Inv. XII-1).

Archief Landen van Overmaas R.A.L. Maastricht (L.V.O.).

- LvO 4115 Gerechtsrolle der hoofdbank Beek 1770 - 1773
- LvO 5722 Criminele rolle Geulle, Bunde en Ulestraten 1763 - 1775
- LvO 8137 Brieven ingekomen bij en minuten daarvan uitgegaan van Lt. voogd, schepenen en secretaris der stad Valkenburg
- LvO 8138 Resoluties, plakaten, waarschuweingen etc. uitgegaan van de Staten Generaal 1683 - 1793
- LvO 8165 Processtukken van criminele en boetstraffelijke zaken 1769 - 1773
- LvO 8166 Criminele rolle gerecht van Valkenburg 1773
- LvO 8167 Criminele rolle gerecht van Valkenburg 1773
- LvO 8168 Criminele rolle gerecht van Valkenburg 1773 - 1774
- LvO 8169 Criminele rolle gerecht van Valkenburg 1774
- LvO 8180 Extracten van verhoren, vonnissen, procesvoering, etc. tegen bokkerijders. Eveneens protocolafschriften der corpus delicti
- LvO 8182 Requisitoriaalbrieven in criminele zaken
- LvO 8183 Lijsten van te Valkenburg gedetineerden en geëxecuteerden
- LvO 8184 Lijst van te Valkenburg tot 23 oktober 1773 voor de krijgsraad van Maastricht geëxecuteerden (ook van Geulle, Elsloo, Rekem, Berg)
- LvO 8186 Notitie der gecommiteerde diefstallen waaraf de corpora delictorum ter griffie van den hoogen geregte der stad en lande van Valkenborg berusten (circa 1773)
- LvO 8187 Brieven gericht aan en uitgegaan van het gerecht van Valkenburg
- LvO 8193 tot en met LvO 8195 Stukken betreffende geconfisceerde goederen van veroordeelden en voortvluchtigen.

Memories van Successie Ressort Valkenburg Gemeente Elsloo. R.A.L. Maastricht.

Oud Notariële archieven R.A.L. Maastricht (ONA).

- ONA 71 t/m 73 Jan Stijnen, Beek 1762 - 1778
- ONA 354 t/m 357 Lambermont, Elsloo 1699 - 1748
- ONA 2170 t/m 2185 Melchior Corstius, Maastricht 1749 - 1789
- ONA 2199 t/m 2208 J.W. Roemers, Maastricht.

REGISTER VAN PERSOONSNAMEN

N.B. In dit register zijn tevens de bekende pseudoniemen achter de persoonsnaam ingevuld. Het kan dus zijn dat de persoon niet onder zijn werkelijke, maar onder zijn bijnaam te vinden is.

Aken, van	26	Bovens, Jacob	93
Andrasy, baron	55	Bovens, Joannes	92
Arberg en Valangin, graaf van		Bovens, Maria Barbara	92
14, 15, 42, 73, 85, 87		Bovens, Maria Catharina	97, 105
Aubel, Marten van	53	Bovens, Maria Joanna	92
Aubel, Peter van	96	Bovens, Martinus	92
Aussems, Thomas	62	Bovens, Mathias	92
Backhaus	79	Bovens, Nicolaas	92
Banens, Pierre	26	Bovens, Peter	
Bartjens	18, 115	57, 66, 67, 91, 96, 99, 112	
Bausch, Michael	52	Bovens, Steven	26, 29, 42, 45, 74, 78
Beckers, Anna (Catharina)		Boyen, Odilia	102
87, 88, 89, 101, 108		Breuls, Willem	91
Beckers, Gerard	97, 105	Brorens, Anna Catharina	92
Beckers, Godefridus	105	Brorens, Joannes	92
Beckers, Jacob	52, 53	Brorens, Maria Catharina	91
Beckers, Maria Catharina		Brouwers: zie ook Panhuys.	
57, 87, 97, 105		Brouwers, Elisabeth	41, 96
Beckers, Maria Elisabeth		Brouwers, Frans	
93, 96, 97, 103		76, 92, 96, 101, 107, 113	
Beckers, Maria Gertrudis	87, 93	Brouwers, Joannes	92
Beckers, Mechtildis	98, 99	Brouwers, Willem	46, 96, 101, 112
Beckers, Nicolaas		Brughmans, Gertrudis	
55, 87, 93, 97, 101, 105, 108		52, 55, 91, 99, 101	
Beckers, Petronella	87, 99	Brull, Willem	72
Beckers, Theodorus (Dirk)	96, 103	Camp, Peter op de	92
Bemelmans, Henricus	31, 36	Campo	35, 45, 46, 52, 74
Benders, Mathias	35	Claessen, Hendrik	74
Berg, Matthias van de	29, 32, 36	Claessen, Maria	101
Bisschofs, Maria Catharina	81	Claessen, Peter	55, 75
Bocken, Lucia	106	Clements	17
Boers, Nelis, zie Bours, Cornelis		Clements, Clement	16
Boosten, Bastiaan	53	Clements, Gertrudis	91
Booten, Ferdinand	42	Clements, Maria	16
Booten, M.B.	36	Coox, Maria	98
Bosch, Jan Inden	72, 79	Corstius, Melchior	116
Bours, Antonius	91	Coumans, Maria	103
Bours, Christianus	91	Craen	36
Bours, Cornelius (Boerejan Nelis)		Cruts, Matthijs	47
55, 73, 75, 76, 78, 91, 112		Crijt, Henricus	36, 40
Bours, Joanna	91	Creeften, Mathijs	106
Bours, Joannes	91	Creyt	67
Bours, Leonardus	91	Daemen, Anna Maria	93, 97
Bours, Maria	91	Daemen, Jan	
Bours, Michael	57	75, 76, 77, 92, 93, 97, 105, 112	
Bours, Nelis: zie Bours, Cornelius.		Daemen, Johannes Wilhelmus	93
Bours, Wilhelmus	91	Daemen, Renier	92, 93, 105
Bours, Barbara	93	Daniels, A.	22
Bovens, Goswinus (Goessen)	92		

Dautsenberg, Gerrit	36	Ghijsen	70
Deibler, Anatole	26	Ghijzen, Caspar	105
Denys, Jan	79	Gijsen, Caspar	102
Dirkx, Gerard	32, 36	Gijsen, Maria	91
Doutzenberg	62	Gijsen, Maria Elisabeth	106
Dreessen, Caspar	87, 93	Gijsen, Mathias	91, 99
Dreessen, Jan (Bolderjan)		Gijsen, Michael	44
36, 42, 45, 53, 55, 66, 67, 76, 87, 93,		Gijsen, Sibilla	91
102, 105, 109, 113		Gilissen	48
Dreessen, Ferdinand Nicolaas	93	Glazemakers, Willem	
Dreessen, Joannes	93	36, 42, 45, 61, 62	
Dreessen, Josephus	93	Gobbele	36
Dreessen, Josephus Joannes	93	Gotschalk, Maria	84
Dreessen, Nicolaas	93	Greeten, Henricus	
Drummen, Aldegondis	83, 84	53, 57, 66, 67, 95, 102, 112	
Erkens, Erken	36	Gros, Andreas le	
Erkens, Willem (Willem a/h blote		55, 57, 66, 67, 75, 96, 112	
Valderen)	39, 53, 65, 66	Gros, Arnold le	96
Farinacius	23	Gros, Catharina le	55
Farjon, J.G.	32	Gros, Joanna Catharina le	51, 99
Felicitee, A.M.J.	41	Gros, Maria Catharina le	51, 55
Fermin	36	Gros, Martin le (de Waal)	
Franssen, Jan	13	36, 42, 45, 46, 61, 62, 96	
Franssen, Catharina	103	Gubbels, Anna	92, 105
Franssen, Cornelia	95	Gudi, Adam M.	
Franssen, Gertrudis	95	26, 29, 45, 46, 49, 67, 85	
Franssen, Joanna	95	Habets, Hans (Zwart Henske)	36, 39
Franssen, Joannes	25, 95, 115	Habets, Mathijs	73
Franssen, Maria Catharina	95	Hamel, Henricus	28
Franssen, Maria Elisabeth	95	Hamel, Joannes	28
Franssen, Toussaint (de Waal)		Hamel, Leonardus	28
53, 75, 76, 95, 107, 113		Hane, Margaretha le	102
Fredrix	39, 45, 102	Hendrix, Anna	91
Fredrix, Henricus	88	Hendrix, Anna Gertrudis	92
Fredrix, J	29	Hendrix, Geurt	76, 96, 99, 101, 113
Fredrix, Jacob	53	Hendrix, Maria Catharina	92, 99, 106
Fredrix, Jan	26	Hendrix, Maria Lucia	101
Fredrix, Joanna Elisabeth	102	Hendrix, Michael	106
Fredrix, Joannes Leonardus	88, 89	Hendrix, Pieter	
Fredrix, Maria Barbara	88, 89	55, 75, 77, 96, 101, 113	
Fredrix, Maria Catharina	89	Hersseler, Nicolaas	30, 31, 36, 37, 40
Fredrix, Maria Theresia	105	Hersseler, Theodoricus (Dirk)	
Fredrix, Mathias Philippus		9, 23, 29, 30, 31, 32, 34, 36, 37, 39, 42,	
26, 29, 42, 49, 57, 67, 74, 77, 91, 105		46, 53, 57, 60, 62, 66, 81, 83, 84, 92,	
Frusch	61, 65, 66	109, 110	
Gendt, van	36	Heugens, Herman	36
Geurts	70	Heuvel, P. vanden	36
Geurts, Geurt	53	Heuts, Cornelia	102
Geurts, Goswinus (Goessen)	74	Heuts, Leonardus (de Scheerder)	
Geurts, Hendrik	87	76, 102	
Geurts, Joannes	74, 91	Heylants, Helena	73, 107
Geurts, Joannes Wilhelmus		Heyliger	49
34, 59, 62, 63		Heynen, Cornelia	91
Geurts, Leendert (de wever van		Hoene, Leonardus	36
Catsop)	66, 75, 76, 95, 113	Hoff, Philip van den	59, 60

Honofs, Joannes	31, 36	Lebens, Mees	57, 98
Hoove, Philip van den	60	Leenders, Joannes	48
Houben, Catharina	92	Leenders, Theodorus (Dirk)	53
Houben, Henricus	92	Lemmens, Gilis: zie Lemmens	
Houtvast	49	Michael.	
Ignatius, Maria	95	Lemmens, Maria Elisabeth	92
Isenhout, Frans	32, 37	Lemmens, Michael	37, 47, 110
Janssen	34, 63	Lenaerts, Peter	37, 40
Janssen, Andries	44	Limpens, Joannes C.S. de	
Janssen, Anna	14		26, 57, 85, 97
Janssen, Augustinus	55, 91, 96	Lipstadt, Gertrud van der	96
Janssen, Geurt	75, 76, 77, 113	Lipstadt, Maria Gertrudis	96
Janssen, Joannes	14, 59	Lodewijk XIV	11
Janssen, Maria	87, 93, 97, 101, 108	Loo, Anna Maria van	103
Janssen, Maria Agnes	107	Lummerting(en), Arent	
Janssen, Maria Cornelia	97		53, 75, 76, 98, 112
Janssen, Maria Mechtildis	102	Lummerting(en), Arnold (wever van	
Janssen, Martinus	45, 96	Terhagen)	
Janssen, Nicolaas	37, 103		53, 75, 76, 98, 102, 105, 113
Janssen, Paulus (de bode van Catsop)		Lummerting(en), Maria Catharina	
37, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 50, 52, 55, 76,			98, 105
83, 84, 92, 96, 99, 101, 105, 109, 110,		Lummerting(en), Martinus	98
111		Luyten, Vaes	32, 37, 57
Janssen, Pieter		Maas, Wilm	53
32, 37, 39, 53, 57, 76, 77, 87, 91, 93, 96,		Manasses, Andries	78, 106
97, 102, 103, 105, 113		Maria Theresia	11
Janssen, Theodorus Josephus	93, 97	Martens, Frans	99, 106
Jessen	79	Martens, Hendrik	49, 78
Jongen, Joannes		Martens, Jan (Vaderjan)	
37, 55, 57, 59, 67, 75, 87, 97, 102, 111,			53, 57, 76, 77, 99, 113
112		Martens, Maria Mechtildis	99
Jongen, Joannes Martinus	97	Martens, Martinus	91, 99
Jongen, Maria Catharina	97	Martens, Mathias	92
Jongen, Maria Helena	88, 103	Martens, Theodorus (Dirk)	
Kamp, Willem opde	53		53, 75, 77, 87, 92, 97, 99, 106, 113
Karel VI	11	Matthijs, Hans	32, 37, 39
Kempenaer, Bernard (Bernardje)		Meijs, Joannes	69, 70, 72, 107
	32, 37	Messier	14
Kerckhoffs, Joseph (de chirurgijn)		Milliard, H.	28, 49, 67, 85
	23, 46, 65, 66, 78	Minten, Anna Catharina	99
Kerkhoffs, Pieter	32, 37, 66	Minten, Barbara	99
Kessen, Peter	99	Minten, Maria Catharina	99
Keyzer, Pieter	53	Minten, Maria Helena	99
Kogel, Caspar	55, 56, 113	Minten, Michael	
Kosner, Joseph	89		47, 50, 55, 91, 96, 99, 101, 111
Kreijten, Lindje	40	Minten, Petrus	99
Krikboom, Anna Catharina	97	Moreels, Maria Fransisca	88
Krikboom, Jan	97	Motte, Claes la	37
Krikboom, Maria Catharina	97	Mulenars, Martinus	55
Kuypers, Leonard	37	Mulken, Christiaan van	74
Lambermont	36, 39, 65, 76, 93, 116	Mulken, Jan van	74
Langohr, Maria Catharina	83	Mulken, Martin van	26
Lebens, Joannes	98	Mulken, Tewis van	74
Lebens, Mathias	98		
Lebens, Mechtildis	98		

Mulckens, Marten (de Pandoer)	53
46, 47, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 66, 67, 74,	
75, 76, 77, 91, 99, 106, 110, 111, 112	
Nathan, Abraham	37
Nelissen, Gertrudis	106
Nijpels, H.M.	28, 49, 67, 74, 85
Nijsten, Marten	53
Oort, Catharina op de	95, 107
Oort, Gertrudis op de	95
Otzeling, C.	28, 29, 45, 46, 49, 67, 85
Panhuys, zie ook Brouwers.	
Panhuys, Elisabeth	101
Panhuys, Gertrudis	101
Panhuys, Henricus	101
Panhuys, Maria Catharina	101
Panhuys, Margaretha	101
Panhuys, Nicolaas	101
Panhuys, Willem (wever van Kleine Meers)	
39, 46, 47, 55, 56, 57, 66, 67, 74,	
75, 92, 101, 112	
Pappers, Joannes	36
Paumen, Margaretha	98
Paumen, Mechtildis	98
Peer, Joanna de	55, 101, 106
Pelt, J.H.	29, 36, 109
Penders, Cornelia	92, 101, 107
Penders, Elisabeth	99
Penders, Goessen	
53, 75, 76, 107, 113	
Penders, Henricus	101, 107
Penders, Leonardus	87, 101
Penders, Margaretha	69, 70
Penders, Paulus	102
Penders, Petrus	102
Penders, Pieter (Lange snijder van Catsop)	37, 45, 46, 47, 50, 55, 87, 93,
99, 101, 107, 110, 111	
Peters, Johanna	93
Pieters, Pieter (Leemkuiken)	
32, 37, 52, 78	
Pieters, Stas	52
Pijls, Leonard	53
Pijls, Matthijs	37
Prion, Maria Catharina	93
Printer, Frans: zie Isenhout, Frans.	
Rademakers, Willem	79
Raemaeckers	48
Raey, J. van	53
Ramakers, Jan	53
Ramaekers, Anna Margaretha	102
Ramaekers, Anna Maria	102
Rapiels	53
Renckens, Joanna	96
Reubzaet, Lambert	87
Reynckens, Frans	53
Reynders	40
Ritsen	46
Ritsen, Hendrik	48, 62
Ritsen, Jacob	32, 37, 67
Ritserveeld, Judith	96, 97, 103, 105
Ritserveeld, Reiner	103
Ritzen, Henricus	31, 34, 83, 84, 114
Roch(o)	14, 67
Roemers, C.C.	28
Roemers, J.W.	28, 29, 49, 67, 76, 116
Roeten, Claes	52
Rotz, Beatrix	79, 80
Rotz, Johan	80
Rouwet, Maria	96
Rutten, Jacob	69, 70
Rutten, Maria	91
Salden, Elisabeth	80
Savelkoul, Maria Elisabeth	79
Schoenmakers, Anna Catharina	102
Schoenmakers, Henricus	102
Schoenmakers, Michael	102
Schoenmakers, Peter	
55, 75, 76, 87, 93, 95, 97, 98, 102, 105,	
113	
Schreurs, Anna Elisabeth	102
Schreurs, Anna Maria	102
Schreurs, Catharina	105
Schreurs, Goessen	74, 76, 107
Schreurs, Joannes Josephus	102
Schreurs, Joannes Wilhelmus	102
Schreurs, Peter	
76, 88, 97, 102, 103, 105, 113	
Schreurs, Theodorus (Dirk)	73
Schreurs, Wilhelmus	102
Schoders, Martinus	60, 61
Schoeders	83
Schroeders, Martin	59, 78, 81, 112
Schulpen	79
Schuts, Catharina	29
Sengen, Herman	32, 37
Sengen, Matthijs	37
Siben, Anna	16
Siben, Cornelia	16
Siben, Thomas	16
Simons, Jacob	73
Sleinada	22
Smeets	79
Smeets, Anna Maria	103
Smeets, Anna Rebecca	105
Smeets, Catharina	103
Smeets, Conrard	41, 105
Smeets, Cornelia	105
Smeets, Emond	37
Smeets, Frans	37

Smeets Gilis (Wever van Meers)	75, 76, 103, 113	Vrancken, Laurentius	107
Smeets, Godefridus	103	Vrancken, Leonardus	107
Smeets, Henricus	105	Vrancken, Peter	69, 74, 107
Smeets, Hermanus	105	Vrancken, Willem	74, 76
Smeets, Jacob (Judicke Sjaak)		Vrijthoff	59, 74
39, 52, 76, 77, 96, 97, 98, 103, 105, 113		Vrusch	46, 47, 52
Smeets, Jan (Willemen Henske)		Vrusch, Jan	32, 36, 37
47, 49, 55, 74, 91, 93, 98, 103, 105, 111		Vrusch, Peter	32, 37
Smeets, Maria	105	Walraven	
Smeets, Maria Catharina	105	30, 32, 34, 45, 46, 48, 52, 55, 56, 57, 59,	60, 66, 74, 78
Smeets, Matthijs	46, 91	Wanten, Anna Maria	108
Smeets, Petrus	105	Wanten, Gertrudis	88, 89, 90
Smeets, Rebecca	105	Wanten, Joannes (Gardenier,	
Smeets, Theodorus	103	Hartenaas)	45, 46, 47, 50, 52, 56, 92,
Snijders, Mathijs	39		101, 107, 110, 111
Specken, Jud Jan	67	Wanten, Lambert	
Spierts, Leentje	29, 37	57, 66, 67, 75, 87, 88, 97, 102, 105, 107,	108, 112
Steentjes	59	Wanten, Maria Catharina	101, 107
Steps, Gerard	99	Wanten, Maria Gertrudis	92, 107, 108
Steyntjes	31, 34, 46, 59, 61	Wateler	36
Stijnen, Andries	36, 45, 46, 52	Wetzels, Anna Gertrudis	83, 84
Stijnen, Gerrit	36, 42, 45, 46, 47	Wijnen, Anna	16, 73
Stijnen, Jan	116	Wijnen, Clement	91
Stijnen, Matthijs	37	Wijnen, Cornelia	69, 72, 73, 107
Theunissen	49	Wijnen, Joannes	103
Tiege, Gerard de	53, 103	Wijnen, Maria (Anna)	91, 98
Thijssen, Jan (de Koets)	47, 66	Wilkins, Catharina	92
Tonne, Claes	39	Wilkins, Joannes	92
Tossaint, Jan	26	Wilkins, Maria Anna	92
Tossaint, Maria Margaretha	92	Willems, Maria Lucia	87, 93
Vaessen, Joannes	106	Winckens, Catharina	95
Vaessen, Maria	93	Wintgens	36
Vaessen, Marten (aan de Kaak)		Wouters, Peter	74
39, 53, 77, 92, 93, 105, 106		Zegels	105
Vleck (Klein Kroekske)	37	Zegels, Coenraad	106
Vlecken	32, 37	Zegels, Maria Sofia	106
Vlecken, Christiaan	36, 66		
Vlecken, Conrardus	106		
Vlecken, Henricus	106		
Vlecken, Jacobus	55, 101, 106		
Vlecken, Joannes	106		
Vlecken, Lambert	53, 106		
Vlecken, Maria Catharina	106		
Vlecken, Maria Gertrudis	106		
Vlecken, Nicolaas			
47, 50, 55, 78, 105, 106, 110, 111			
Vlecken, Peter	73, 106		
Vlecken, Sibilla	106		
Voncken, Adam	57		
Vrancken, Gerard	91		
Vrancken, Herman (de Veerman)			
47, 49, 52, 55, 56, 69, 70, 72, 73, 74, 79,			
107, 111			
Vrancken, Joanna	107		

REGISTER VAN NAAMOMSCHRIJVINGEN (VOOR- EN BIJNAAM)

Arnold, de wever van Terhagen, zie:		Keizer uit de Maasband	40
Lummerting(en), Arnold.		Klaas de lange van Brunssum	40
Bartholomeus de vroegere bakker van		Koets, de, zie: Thijssen, Jan.	
Elsloo	55	Koob de slager van Schinnen	37
Bedelvoogd van Stein	53	Kraenge van Beek	40
Bernardje, zie: Kempnaer, Bernard.		Krawinkel, de grote oom van	40
Bode van Catsop, zie: Janssen, Paulus.		Kroeske genaamd Vlek	37
Boerejan Nelis, zie: Bours, Cornelius.		Kromme wever van Meers, zie:	
Bolderjan, zie: Dreessen, Jan.		Panhuys, Willem of Brouwers,	
Braemke, van Beek	40	Willem.	
Chirurgijn, zie: Kerckhoffs, Joseph.		Leemkuiken, zie: Pieters, Pieter.	
Dealer, een hoog-Duitser	36	Leentje de vioolspeler van Meers	39
Dirk	39	Leentje de speelman	53
Dorus van Ophoven	37	Leentje de wever van Catsop, zie:	
Driek de Vilder, zie: Hersseler,		Geurts, Leonardus.	
Theodorus.		Leendert van Geverik	37
Drydenhalven stuiver	53	Leib een Jood	39
Eerke van Winterhaag	37	Lens van Welten	39
Elserjan, Jan	37	Lens, Swart	39
Erke	66	Ley, der	40
Eyerjan	32, 39, 53	Mager, een Jood	39
Fijnwerk, het	39, 53	Majeur in de Molenstraat	39
Flarer, den	32, 40	Maniske van Ganzeweide	39
Gardenier, den, zie: Wanten, Jan.		Marten	39, 40
Geerke van Heerlen	37	Martin aan de Kaak, zie: Vaessen,	
Geerke van Puth	37	Marten.	
Geerke, het zwart	37	Matthijs de spinner, zie: Matthijs,	
Geliengenmaker uit Genhout	39	Hans.	
Gerrit achter de ker	49, 56	Michiel	49
Gilis de wever van Kleine Meers, zie:		Nees de bedelaar van Stein	53
Smeets, Gilis.		Nelis	32, 55
Hans Willem	32, 40	Nelis de kromme wever van Meers	39, 52
Hartenaas, zie: Wanten, Jan.		Nelis de wever van Catsop	57
Hendrik de wever van Meers	37	Nicolaas	37
Hendrik uit de Scheer	37	Nol de wever van Terhagen, zie:	
Henricus	56	Lummerting(en), Arnold.	
Henske, het zwarte, zie: Habets,		Otto, zoon van de slager van Beek	39
Hans.		Pandoer, zie: Mulckens, Marten.	
Hoesaer Olla	39	Peter de Hameker uit Genhout	39
Huzaar	51	Philips een zalfverkoper	39
Isaak de Jood	37	Pieterke van Born	39
Jacob aan de kerk	53	Rach(elaar)	39, 53
Jan, broer van Wijntgen	39	Rach van Oenzelt	66
Jan, geboren in Holland	37	Saligman, de Jood	39
Jan de olieverkoper	40	Schalke Jan	37
Jan de snijder van Daniken	37	Scheeren Thijs	40
Joost achter de snijder van Hussenberg	61	Schotsmanneken	53
Judicke Sjaak, zie: Smeets, Jacob.		Sibilla	36
Judicke Thijs	39	Snijder, de lange van Catsop, zie:	
Kappel van Kleine Meers	53	Penders, Pieter.	
Katrijn	37	Snijder wonende tegenover Claes Ton-	
Keyzer van Geulle	32, 40.	ne	39

Soup Geerke, zie: Geerke, het zwarte.	
Teuntje van Winterhaag	39.
Tewis van Brunssum	39.
Thies uit de Haelstraat te Beek	66
Tollenaer	60, 81.
Vaderjan, zie: Martens, Jan.	
Vaes aan de Cruysboom	39
Veldbode van Catsop, zie: Janssen, Paulus.	
Veerman van Meers, zie: Vrancken, Herman.	
Wael, de, zie: Franssen, Tossaint en Gros, Martin le.	
Wijn	52
Wijntgen van Overhoven	39
Willem aan het blote Valderen, zie: Erkens, Willem.	
Willem aan het Wolfend	39
Willem de kromme wever van Meers, zie: Panhuys/Brouwers.	
Willem de scheermaker	39
Willem de wever van Neerbeek	39
Willemen Henske, zie: Smeets, Jan.	
Willem, zwarte	32, 39
Zander van Neerbeek	66
Zwart Henske	39

Lijst van Intekenaars

Achten, J.J.	Venlo	Brouwers, P.J.J.	Simpelveld
Aelmans, G.L.G.	Echt	Bruggen, Mr F. van der	Elsloo
Aendekerk-Thomas, C.F.	Klimmen	Bruinsma, W.	Heerlen
Aerts, G.	Genk (B)	Brull, M.G.M.	Eelde
Akker, C.H.G. van den	Elsloo	Bruls, Fa Gebr.	Schinnen
Akkermans,	Hamond-Achel (B)	Bussels, Dr M.	Hasselt (B)
Alberti, H.J.J.M.	Vijlen	BV Bouw- en Expl.Mij J. Schreurs	
Alberts, M.J.	Nieuwstadt		Sittard
Amro-bank	Elsloo	Caessens, A.P.A.	Geleen
Aussems, R.J.H.	Maastricht	Caria-Pfeifer, E.J.J.	Sittard
Backhuis, J.H.	Stein	Ceelen, M.F.W.	Elsloo
Backhuis, L.J.	Urmond	Celen, A.	Borgloon (B)
Baeten, M.L.	Brussel (B)	Claessen, A.F.M.	Brunssum
Beckers, T.H.	Sittard	Claessen, A.H.J.	Voorthuizen
Beijnsberger, Th.	Kinrooi (B)	Claessen, J.N.M.	Sittard
Bemelmans, G.J.	Simpelveld	Clemens, L.G.J.	Beek
Bemelmans, H.	Maasmechelen (B)	Clement, J.M.E.	Merkelbeek
Bemelmans, J.H.F.	Voerendaal	Clercx, F.	Hasselt (B)
Bergen, W.H. van	Geleen	Clerkx, G.	Geleen
Bergevoet, M.H.S.M.	Urmond	Clerkx, G.J.H.	Geleen
Bergsteyn, J.H.G.	Margraten	Coene, J.P.	Westouter (B)
Bertrand, R.	Klimmen	Coeymans, J.H.	Brunssum
Besselink, A.J.D.	Geleen	Collaer, R.	Begijnendijk (B)
Bettings, J.C.W.	Beek	Coolen, G.M.A.	Maastricht
Beugels, J.J.P.	Amstenrade	Cools, K.H.G.L.M.	Roosteren
Bibliotheek	Meerssen	Coonen, L.P.	Hoensbroek
Bierman, J.A.	Brunssum	Cootjans ing., G.J.	Tegelen
Bijnsdorp, G.F.J.	Urmond	Coumans, H.M.J.	Boxtel
Bindels-Adamczyk, M.E.B.	Heerlen	Cox-Geraedts, J.	Swalmen
Birken, Mr H.H.	Groningen	Crasborn, L.	Eindhoven
Bleukx, L.L.M.	Grubbenvorst	Crasborn-De Thun, A.	Heerlen
Blezer, H.H.M.	Simpelveld	Crasborn-Hennissen, M.J.Chr.	Thorn
Blok, A.	Soest	Creemers, G.R.M.	Stein
Boer, J.G.	Geleen	Creemers, P.L.	Elsloo
Bool, W.H. van de	Stein	Crijns, L.	Lanaken (B)
Boom, boekh.	Roermond	Crombaghs, E.	Spaubeek
Boonen-Brouwer, L.	Thorn	Crott, J.H.	Heerlen
Bos, A.	Geleen	Cruts, J.M.	Eindhoven
Bos, F.C.A.	Amstenrade	Cruts, J.P.	Schimmert
Bos, J.	Geleen	Cuijpers, J.M.M.	Thorn
Bosch, H.J.M.	Elsloo	Cuijpers, L.	Geleen
Bouchez, G.H.M.	Puth	Custers, J.H.	Beek
Bouman, A.J.H.	Kerkrade	Cuypers, R.L.L.	Geulle
Bovens, J.J.H.	Elsloo	Cuypers, W.M.H.	Sweikhuizen
Bovens, N.	Zutendaal (B)	Cuyvers, J.P.M.	Lanaken (B)
Braekers, W.	Hasselt (B)	Dael, P.J.J. van	Stramproy
Bronneberg, J.H.	Spaubeek	Dalemans, C.	Hasselt (B)
Brouwer-Hennissen, P.M.J.		Daniels, J.G.M.	Sittard
	Roermond	Daniels, L.	Maaseik (B)
Brouwer-Kruitbos, G.M.B.	Geleen	Dassen, J.H.	Stein
Brouwers, L.C.A.	Berg en Terblijt	Dassen, L.	Schaesberg

De Tribune, boekhandel	Maastricht	Gielkens-Mannens, P.G.	Geleen
Decker, F.J.	Spaubeek	Ginneken, H.A.A. van	Elsloo
Deckers, J.M.A.	Merkelbeek	Gobbels ing., P.J.H.M.	Geleen
Deeder, boekh. P.G.H.	Sittard	Gool, P. van	Wommelgem (B)
Dekker-Meijers, L.	Kilsy (Austr.)	Goossens, P.M.H.	Schimmert
Dekker-v.d. Veght, boekhandel		Groot, F. de	Geleen
	Sittard	Groot, M. de	Ajax (Can.)
Deriks, M.H.	Stein	Grouwels, E.T.	Valkenburg
Derks, H.M.	Elsloo	Gucht, Adv. W. van der	
Derkx, F.G.	Sittard		Wetteren (B)
Deutschmann, J.H.A.	Hoensbroek	Haagmans, J.W.	Hoensbroek
Dijksman, C.	Neer	Habets, P.J.	Elsloo
Dobbelstein, N.G.H.	Elsloo	Hamers, H.A.S.	Stein
Doe het zelf en Houth. Z. Lemmens		Hamers, M.P.H.	Geleen
bv.	Geleen	Hansen, H.H.M.	Melick
Dohmen, J.W.P.M.	Elsloo	Hanssen, G.H.T.M.	Elsloo
Doormaal, A. van	Stein	Hanssen, P.H.	Beek
Douffet, A.M.C.	Sittard	Hanssen, W.A.A.M.	Schaesberg
Dreessen, C.W.	Stein	Hecker, D.H.	Holtum
Dreier, G.J.	Brunssum	Heemk.ver. GAOL	Geleen
Driessen, H.L.M.	Obbicht	Heemkring "De goede Steede	
Driessen, L.H.L.	Elsloo	Hamont"	Hamont (B)
Dudink, A.	Kerkrade	Heemkundige Kring Vochte	
Duijsters, A.	Elsloo		Vucht (B)
Durmen, A. van	Gent (B)	Heffels, H.L.	Born
Duurlo, A.	Essen (B)	Heijboer, H.J.	Heerlen
Eck-Van Diest, R.C.	Limbricht	Heirbaut, A.	St. Niklaas (B)
Eggen, G.	Kinrooi (B)	Held, J.J.W.	Geleen
Eijs, J.L. van	Geleen	Hendricks, W.J.L.M.	Stevensweert
Elens, G.	Zonhoven (B)	Hendrix, J.	Elsloo
Engelen, J.W. van	St. Joost	Hendrix, Th.K.	Elsloo
Erkens, H.L.E.	Geleen	Hendrix-Wuits, H.M.	Geleen
Erkens, M.P.J.M.	Maastricht	Henkens, P.	Maaseik (B)
Es-Schepers, M.E. van	Elsloo	Hensen, J.H.H.	Stein
Esselaar, W.H.M.	Born	Hensen-Voet, J.	Elsloo
Essers-Jacobs, B.	Terneuzen	Hermans, J.	Geleen
Eurlings, P.	Grevenbicht	Hermans, J.J.H.	Stein
Expl.Mij. L'Ortye bv.	Hoensbroek	Hermkens, Ir J.M.W.	Nuth
Feijen, G.	Peer (B)	Het Boekhuis, boekhandel	Sittard
Franken, J.M.C.	Buchten	Heugen, H.H.	Landgraaf
Franssen, H.M.G.M.	Stein	Heuts, J.L.	Elsloo
Frederiks, F.W.A.	Aarle-Rixtel	Heythuysen, W.H.J.	Kerkrade
Fredrix, A.E.N.	Elsloo	Hoedemakers, H.J.M.	Beek
Fredrix, L.	Elsloo	Hoefman, G.J.	Treebeek
Frenken, H.F.J.	Kinrooi (B)	Hoelbeek, R.M.J.	Lanaken (B)
Frissen, G.F.J.	Utrecht	Hoen, J.H.M.	Beek
Geilen, J.H.	Geleen	Honings, M.J.H.	Venhorst
Gelissen, J.	Schinnen	Hoppener, J.H.J.	St. Odilienberg
Gelissen, J.W.	Elsloo	Horne, Ph. van	Weert
Gem. Sittard	Sittard	Houben, G.J.	Susteren
Geneijgen, A.M.H. van	Grathem	Housen, L.	Dilsen (B)
Geschiedk. Kring	Bree (B)	Huijbregts, Drs J.W.	Vaals
Geurten, T.J.	Amstenrade	Huijnen, M.M.J.	Kerkrade
Geurts, N.P.	Geleen	Huijs, J.S.	Grubbenvorst
Gielen, Th.	Kinrooi (B)	Huskens, J.J.	Elsloo

Huskens jr, J.J.	Elsloo
In 't Veen, J.A.	Heerlen
J. Buck bv., boekh.	Kerkrade
Jacobs, G.L.M.	Elsloo
Jansen, A.J.	Elsloo
Janssen, Drs A.M.P.P.	Sittard
Janssen, G.J.	Munstergeleen
Janssen, J.H.	Hoensbroek
Janssen, J.W.P.	Eerbeek
Janssen, N.W.H.	Elsloo
Janssen, P.J.	Sittard
Janssen, P.J.W.	Elsloo
Janssen, W.H.	Stein
Janssen Pers Uitg: Zondagsnieuws,	
Autogids, Stadsjournaal	Geleen
Janssen-de Lorijn, G.	Brunssum
Jennekens, B.J.G.	Beek
Jessen, P.	Stevensweert
Johnson-Boonen	Lommel (B)
Jongen, G.H.J.	Heerlen
Kamp, H.J. op de	Munstergeleen
Kastrop, J.J.M.	Schaesberg
Kelles, E.H.	Hasselt (B)
Kenis, G.	Geleen
Kerckhoffs, C.A.M.	Nijmegen
Kerkhofs, H.L.J.	Schinnen
Kersemakers, D.	Elsloo
Keulers, P.J.A.	Stein
Klarenaar, W.H.M.	Stein
Knols-Harder, M.	Beek
Knoors, J.A.	Grevenbicht
Knops, Th.L.M.	Urmond
Koeveringe, Ir L. van	Einighausen
Konings, H.J.H.	Neeritter
Konings, J.H.	Neeritter
Konvalinka, J.	Geleen
Kosters, H.	Einighausen
Kostjens, L.	Elsloo
Kramer, F.J.M.	Sittard
Krol, Mr E.H.A.F.M.	Sittard
Kult. Kring Dat Stedeken Peer	Peer (B)
Lambrichts, A.J.P.	Geleen
Lamers, H.R.G.	Elsloo
Lauwers, P.	Beringen (B)
Leeuwestijn, C.	Geleen
Leiter Nijpels bv., boekh.	Maastricht
Lemmens, H.	Elsloo
Lemmens, H.H.S.	Beek
Lemmens, H.J.A.	Geleen
Leunissen, W.M.G.	Heerlen
LGOG, sectie Genealogie Nieuwstadt	
Liedekerken, ing. Bureau	Amstenrade
Liedekerken, L.G.	Schimmert

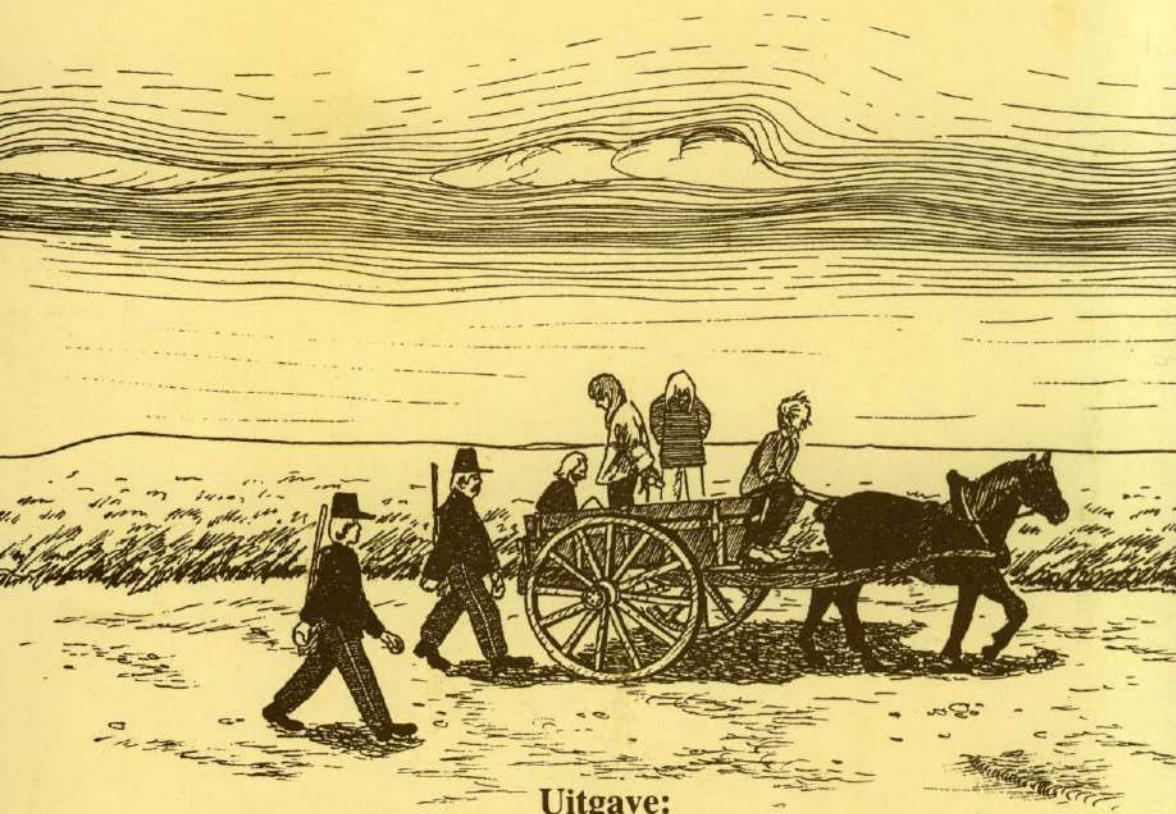
Lierop-Brouwer, A. van	Arnhem
Lipsch, H.J.G.M.	Klimmen
Loenen, B.T.H.G. van	Elsloo
Loete, J.G.	Echt
Loo, A.J.W. van	Klimmen
Loo, H. van	Urmond
Lyesen, W.M.H.N.	Elsloo
Macco, Dr ir A.A.	Elsloo
Marchal, A.G.	Stein
Marchal, R.	Stein
Martens, J.	Alken (B)
Martens, P.J.N.	Elsloo
Martens, W.J.	Brunssum
Massot, J.	Zutendaal (B)
Meekers, G.	Wellen (B)
Megens, A.J.H.	Roermond
Mennens, J.M.G.	Voerendaal
Mennens, P.G.H.	Beek
Merx, H.J.	Bocholtz
Mestriner, J.O.R. Ubach over Worms	
Meulenberg, H.C.	Bunde
Mevis, H.	Geleen
Moelaert, J.	Wijchen
Molken, P.H. van	Stein
Mom, F.A.J.M.A.	Purmerend
Moonen, L.F.H.M.	Geleen
Moonen, P.M.J.M.	Haler
Moorer, W.T.	Brunssum
Mulken, J.J.W. van	Elsloo
Mulken, M.C.H. van	Elsloo
Munsters, m.s.c., A.J.	Stein
Neelen, J.	Maaseik (B)
Nijsten, W.J.	Meerssen
Notermans, P.H.	Moorveld
Notten, M.G.	Geulle
Nulens, R.	Maaseik (B)
Odekerken, A.	Elsloo
Odekerken, J.H.L.	Valkenburg
Offermans, J.H.M.	Voerendaal
Oldenbeuving, G.L.	Born
Oosterhout, N. van	Schinveld
Openbare Bibliotheek	Valkenburg
Oris, J.	Kortesseem (B)
Os, M.J. van	Cuijk
Os, P.H.A. van	Elsloo
Ottensbros, R.R.	Schaesberg
Pasmans, R.	Maastricht
Patelski, A.S.M.	Valkenburg
Patrouille Bokkerijders (1969)	Sittard
Paulssen, J.H.	Stein
Paulussen, J.	Borgharen
Paulussen, M.H.J.	Elsloo
Pechtold, C.A.H.	Linne
Peeters, H.	Neeroeteren (B)
Peeters, H.W.J.	Elsloo

Pelzer, J.	Kerkrade	Sangers, o.s.c., Drs W.	Maaseik (B)
Penders, J.	Elsloo	Sassen, L.H.	Venlo
Penders, J.M.W.	Schimmert	Schaaf, M.H.J.L.	Brunssum
Penders, J.W.	Urmond	Schepers, J.C.H.	Heerlen
Pepels, J.R.	Stein	Schepers, J.L.G.	Elsloo
Peters, A.C.J.	Elsloo	Schillings, H.H.A.	Ohe en Laak
Peters, J.P.W.A.	Maastricht	Schmeits, J.J.	Guttecoven
Peters-Pijpers, N.	Elsloo	Schoffelen, J.	Geleen
Peusens ing., P.E.H.	Hoensbroek	Scholengem. Groenewald	Stein
Pfeifer, J.J.M.	Munstergeleen	Schols, G.	Neerbeek
Philippe, A.	Hasselt (B)	Schoonbrood, R.H.F.M.	Geleen
Pijpers, G.	Elsloo	Schoubroeck-Lochs, M. van	Elsloo
Pijpers, J.A.S.	Elsloo	Schreuders, A.J.M.	Beek
Pijpers, J.C.J.	Elsloo	Schreurs, A.E.H.M.	Elsloo
Pijpers, P.E.T.	Elsloo	Schreurs, L.H.	Elsloo
Pijpers, W.M.H.	Elsloo	Schreurs, L.T.H.M.	Geulle
Pinxt, P.H.H.	Geulle	Schreurs, Th.L.P.	Beek
Pluimakers, F.J.M.G.	Hulsberg	Schreurs ing., L.M.H.	Sittard
Polak, A.A.	Roosendaal	Schrijnemakers, Prof. Dr M.J.H.A.	New York (USA)
Poppel, Th.A. van	Geleen	Schrouff, J.W.H.	Bunde
Poppelier, L.W. Papenhoven-Obbicht		Seevens, R.H.M.	Geleen
Possen, P.J.G.	Simpelveld	Segeren, Ir J.G.M.	Geleen
Post-Mos, O.	Elsloo	Senden, H.J.	Klimmen
Prop, J.M.G.	Geleen	Severijnen, M.	Elsloo
Prov. Limburg Archief en Doc.		Sijbers, T.G.F.	Heerlen
Centrum	Hasselt (B)	Sizoo, J.W.	Stein
Raets, R.G.L.G.M.D.	Kinrooi (B)	Slechten, G.	Scherpenheuvel
Ramaekers, J.M.G.	Ransdaal	Sleijpen, J.J.H.	Oost-Souburg
Ramaekers ing., J.J.G.	Schaesberg	Sliepen, W.L.A.G.	Geleen
Ramakers, H.H.	Horn	Sloun, Mr T.H.J.G. van	Echt
Ramakers, J.	Geleen	Smeets, J.A.M.	Elsloo
Rameckers-Heuyerjans, M.H.A.		Smeets, J.M.M.	Geleen
	Schaesberg	Smeets, J.P.H.	Ohe en Laak
Rassin, G.M.	Maastricht	Smeets, M.	Geleen
Ree, A.B. de	Sittard	Smeets, P.	Schaesberg
Reij, L.H.J.M. van	Maastricht	Smeysters, J.J.A.	Elsloo
Reijnders, J.W.M.	Elsloo	Snellings, M.J.H.	Schimmert
Reubzaat, G.T.	Elsloo	Sniekers, P.W.J.J.	Elsloo
Rhemres-Brouwer, J.	Veldhoven	Spaan, L.	Elsloo
Rietjens, J.	Schilde (B)	Spaan, P.	Elsloo
Rijst-Melis, M.H. van	Stein	Spanjaard, boekh.	Geleen
Romers, J.M.	Geleen	Sprongen, J.H.	Geleen
Ronden, P.E.M.	Elsloo	Staps, T.A.M.	Neerbeek
Roosen, Ir M.H.	Maastricht	Starmans, E.P.J.	Elsloo
Roost, P.H.	Ittervoort	Stassen, A.	Elsloo
Rothkrantz, C.J.	Kerkrade	Stassen, J.J.M.M.	Puth
Rouvroye, H.	Elsloo	Stein, H.	Elsloo
Roverts, Th.	Born	Steinbusch, H.H.J.	Heerlen
Ruijters-Loozen, M.H.		Steiner Zand- en Grindhandel	
	Berg en Terblijt	Driessen bv.	Stein
Rutten, J.W.E.	Geleen	Stevelmans, F.	Groningen
Rutten, M.H.	Sittard	Stevens, A.J.W.	Maastricht
Rutten-Brouwer, H.	Thorn	Stevens, J.H.M.P.	Elsloo
Salden, A.H.	Venlo	Stevens, Th.Ch.A.M.	Breda
Salden, L.	Stein		

Stg. Geschiedk. Maaskentj	Stein
Stg. Kath. Openb. Bibl.	Echt
Stg. Openb. Bibl.	Brunssum
Stg. Openb. Bibl.	Stein
Stg. Openb. Bibl.	Elsloo
Stg. Openb. Bibl.	Urmond
Stg. Openb. Bibl.	Sittard
Stg. Openb. Bibl.	Kerkrade
Stg. Openb. Bibl.	Nederweert
Stg. Prov. Bibl. Centr. Limburg	Roermond
Stg. Biblioth. Ransdaal	Ransdaal
Stg. Streekmuseum	Elsloo
Stotijn, G.H.	Elsloo
Strijdonk, P.P.C.	Geleen
Strijkers, J.H.	Urmond
Styfs, P.J.H.	Maastricht
Sutter, A. de	Berlaar (B)
Swelsen, N.	Brunssum
Taal, R.	Limbricht
Terlingen, P.W.	Nieuwenhagen
Thelen-Claessen, M.	Eygelshoven
Thermenmuseum	Heerlen
Theunissen, J.R.	Ubach over Worms
Theybers-Parthoens	Mopertingen (B)
Thijssen, J.H.F.	Buchten
Timmermans, C.J.M.	Urmond
Timmers, G.J.V.M.	Schimmert
Timmers, H.F.V.M.	Schimmert
Timmers, L.	Limbricht
Tonneyk-Brouwer, G.	Dongen
Ubaghs, W.L.J.	Beek
Vanderkerken, Dr med. G.	Hasselt (B)
Vanhoren, A.E.	Nieuwerkerk (B)
Velroy-Spitzel, H.T.	Schaesberg
Venrooy, van	Brunssum
Verboort, H.G.M.	Elsloo
Verheij, J.A.M.	Maastricht
Verheijen, P.	Kinrooi (B)
Verstraeten, P.	Kinrooi (B)
Vissers-Driessen, E.M.A.	Maasbracht
Vleeshouwers, J.M.E.	Munstergeleen
Voncken, G.M.J.P.	Maastricht
Voncken, J.A.	Beek
Voncken, W.C.M.J.M.	Urmond
Voorde, M. van de	Genk (B)
Vossen-Drieling, W.	Thorn
Vrancken, J.M.J.	Elsloo
Vreuls, N.J.	Heerlen
Vries, J. de	Neerbeek
Vries, J.J. de	Geleen
Vrije Meisjeshumanoria	Maaseik (B)
Vroomen, J.M.H.	Geleen
Vroomen, L.J.G.	Helmond

Wal, N.W.H. van de	Elsloo
Waltmans, J.A.	Heerlen
Wauben, J.F.	Utrecht
Wauben, J.L.G.	Geleen
Wessels, N.J.L.	Sittard
Wieers, H.J.	Evergem (B)
Wieers, J.	Kinrooi (B)
Wieers, J.L.L.J.	Tilburg
Wieers, O.	Lovenjoel (B)
Wieers jr, M.	Kinrooi (B)
Wijshoff, J.G.A.	Grevenbicht
Willard, W.T.	Elsloo
Willems, J.H.M.	Elsloo
Willemse, A.P.G.	Maasmechelen (B)
Winants, boekh.	Heerlen
Winthagen, M.G.M.	Klimmen
Witte, E.A.E.	Amsterdam
Wolse, J.	Schaesberg
Wolters, M.J.M.	Maasbracht
Zelissen-Daemen, M.	Beek
Zijlstra-v. Dijk, C.W.	Elsloo
Zimmermann, H.A.G.	Elsloo
Zinken, M.	Sittard

Druk: Drukkerskollektief Geulle



Uitgave:
Heemkundevereniging "Maasstreek" Elsloo